

#DEFYWHATENOW

መምርከ ስራሕ ሃዋሁው

ማሕበራዊ መራኸቢታት
ምክልኸል ፅልኢ ዘረባ
ኣብ ኢትዮጵያ

ጥ ማ ር 1

ካልካይ ሕታም 2017

<https://defyhatenow.org>
ethiopia@defyhatenow.org

©2025 r0g_agency for open culture and critical transformation gGmbH Berlin
Concept: r0g_agency gGmbH Berlin, Stephen Kovats & Susanne Bellinghausen

መምርሒር መረዳኝነት አክብቱ አርኪቶክግራፊ- ኬንዲ ጂኮንዳ

መምርሒር መረዳኝነት ፀሐፍቱ + አርታስቲ- ካሮላይን ፓትሪክ ኬንዲ ጂኮንዳ እና ሳራ ቡዳርዝ

ናይቲ ትካል መካየዲ ስራሕ ኣብ ሃገረ ኢትዮጵያ- -አይተ ብፍክ መዝገቡ

መምርሒር መካከቢ ዓውደ-ፅሑፋዊ አዳላዊ አማኝርቲ- ኤደን በሪሁን፣ አበሰሎም ሳምሶን፣ ርሀቦት አያሌው፣ ማቴያስ አሰፋ እና የምስራች የትነበርክ

መምርሒር መረዳኝነት አክብቱ አመርቲፅዎታት- ጆዲ ሮዝ እና የምስራች የትነበርክ

ንድፊ አቀማምጣን መምርሒር- የምስራች የትነበርክ

መምርሒር መረዳኝነት አክብቱ ኣብ ኢትዮጵያ ምድላወናይቲ መጽሐፍ ስእልታት፣ A2-ፖስተራትን ንድፋፅታት- የምስራች የትነበርክ

መምርሒር መረዳኝነት አክብቱ ህየሳክይዲ አመራርሓ- ይበልጣል አሰፋ

መምርሒር መረዳኝነት አክብቱ ዓውደ-ፅሑፋዊ ጉጅለ ዳግመ ምርመራን፣ ሃየሳን- መሀመድ አሊ፣ ህይወት አሸናፊ፣ አበል ዮናስ፣ ተስፋዬ ይመር፣ አንተነህ ሰይፋ፣ አብዱራዛቅ ነሰር፣ ቆንጂት ዘውዴ፣ ኤደን ወርቃለማሁ፣ ተመስገን ቢረዳ፣ አሰፋሽ ከተማ፣ ሳራ ገዛኸኝ (MD)፣ ሰላም ገብረመድህን፣ እልልታ ሞላ እና ሃና አድማሱ

ንናይ ፊልድ ስራሕ፣ ዝኸውን መምርሒር ትርጉም ገምገምቲ- ባልቻ ቢርቢሳ ጂማ_አፋን ኦሮሞ፣ ኃይለመለኮት ታደሰ_ትግርኛ፣ ቱዎድሮስ አለማየሁ_አማርኛ

ትርጉም- ሰላም ነጋሽ [ሰላም ስራሕ፣ ትርጉም አገልግሎት]፣ ተርጎምቲ - ፍቅረስላሴ የማን፣ ተሰማ በቀለ ፣ ጥላሁን ሸዋየ

ናይ#defyhatenow ናይ ማሕበራዊ መራኸቢታት ፅልኢ ዘረባ ናይ ሜዳ ስራሕ መምርሒር ብመሰረት ሼር ኣላይክ 4.0 ዓለም ለክ ፍቻድ ዝተዋህቦ ናይ ሓባር ስራሕ እዩ።

ኣብ ማሕበራዊ መራኸቢታት ንዘሎ ናይ ፅልኢ ዘረባ ንምምካት ዝካየድ ዘሎ #defyhatenow ወፍሪ፣ ብr0g_ኤጀንሲ ንኡፕን ካልቸርን ክራቲካል ትራንስፎርሜሽን gGmbH Berlin ዝካየድ ኮይኑ፣ ኣብ ኢትዮጵያ ምስ መሻርኽቲ ዝትገበርን ብሕብረት ኤውሮጳ ዝምወልን እዩ።

Print ISBN: 978-3-949253-12-6
EBook ISBN: 978-3-949253-13-3

ኢትዮጵያ፣ ሁለተኛ እትም፣ 2017

#defyhatenow
<https://defyhatenow.org/ethiopia/>
<https://www.facebook.com/defyhatenowethiopia/>
https://www.instagram.com/defyhatenow_ethiopia/

መከተዋ

ከም ሓደ ታሪክ ነጋራይን ዕውት አፍረካው ኣብ ዲግታላዊ ሓበሬታ ናይ ምርካብ መሰል ኣብ ዲግታል ዓለም ናይ ተሳታፊይነት ዕድልን ከምኡ ውን ተሳታፊይነት ኣብ ሲቪካዊ ትካላትን ካብ ለቢ ዝነቀለ ነመንነት ደቂ ሰባትን ከምዚ መንነት ደቂ ሰባት ኣብ ዕለት ተዕለት ናብርኦም ብመዳይ ምርጫም ነማሕበረሰቦም ዘለዎም ወገናውነት ከመ ኡውን ብጠቅላላ ነት ማሕበረሰብ ይጸለው ኣብ ዝበል ኣፍልጦ ክህብ ይደሊ። ስለምንታይ ኣብ ምስ ሚድያታት ሲቪል ማሕበረሰብ ኣካላትን መናእሰይን እንትንሰርሕ ብግለፂ እንርድኦ ነገር እንተሃለወ መንነት ምንጩ ኩርዓትና ንማሕበረሰብና ዘለና ውግንናን ዓላማን መካኑ እዩ። እዚ ኮነ ኢልካ ወይ ብግዲብለይን እንተዘይተጠቀምካሉ ድማ ዘላቂ ዝኮነ ዘይምለስ ተነፅሎ ክስዕብ ዓቅሚ ኣለዎ። ስለዚ ኣብ እዋን ሰላም መንነት

ሓደ ንደቂ ሰባት ኣዝዩ ዘጠናክሮም ገመድ እንትኸውን ብኣንፃሩ ኣብ ግዜ ጎንባ መንነት ንባዕሉ ነቲ ማሕበረሰብ ከም መሳርሒ ተጠቂሙ ሕድ ሕድም ክይሳነዩ ብምግባር ከም ጉዚ ስጋ ክቆራርዎም ተክእሎ ኣለዎ እዩ።

ኣብዚ ሓዚ ሰዓት ዓለምና ምስ ኣብ ኣገዳዲ ዝኮነ ናይ ኢንተርኔት ዘመን ኣብ እትነብረሉ ዘላ ግዜ ኣብ ኢትዮጵያ መመረሒ መረዳኢታ ኣብ ኣንፃር ቃልሲ ፅልኢ ዘረባ ኣገዳሲ ኮይኑ ይርከብ ኣሎ። ብመሰረቱ እዚ መምርሒ መረዳኢታ ብወሳኒ መለክፀ ካብ ኣገዳስነትን ተሓላላካይነት ባህሪ እቲ ዋና ጉዳይ ዝረሓቀ ኣይኮነን። የግዳኣስ ብዝተክኣለ መጠን ህንፀት መንነት ብዝምልከት ከመይ ገይሩ ካብ ልደት ጀሚሩ ክሳብ ዕብየት ምስ ስድራን ማሕበረሰብን ባህሊ ሃይማኖት ቃንቃን ትምህርትን ከምኡ ውን ክሳብ እታ ሕዚ ዘለና ናይ ማሕበራዊ ሚድያን ኢንተርኔት ዓለምን ፅዕንቶኣን ዝርኢ ኮይኑ ንረክቦ። ኣብ ዝሰመረ መፅማድ ስነ ጥበብን ህንፀት ሰላምን መሰረተ ብምግባር ኣብ ቀፃሊ ዝኮነ ተስፋ ዘለዎ ብሩህ መገዲ ብምካን ምስ ስርዓተ ስታን ስታዊ ጥቅዓትን ከምኡ ውን ሕታታት ስነ ኣእምሮኣዊ ምዝብዓትን ንምፍታሕ ይፅዕር። ቀንዲ ክነኣድን ከምጎስን

ዘለዎ ነገር ኣብዚ ክይዲ ስራሕ እንተሃለዩ ድማ ከመይ ዝተፈላለዩ ኣካላት ብዝተሓባበረ መልክፀ ሰላም ንምህናፅ ይተግሁ ዝብል ይኸውን።

እዚ መምርሒ መረዳኢታ ኣትኩሮቱ ኣብ መራሕቲ ማሕበረሰብን (ዓበይቲ ዓዲ መራሕቲ ሃይማኖት መናእሰይ መራሕቲ) ሚድያን ኣገዳስነት ኣፍልጦ ሓበሬታ ከመ መሰረት ንምፍላይን ንምፍታሕን ናይ ፅልኢ ዘረባ ክፍተት ሓበሬታን ተበግሶታት ጥቅዓትን ካብ ኣብ ኢንተርኔት ዝመሰረቱ ዝገበረ ናይ 21 ክፍለ ዘመን ዓለምን ብውፅኢቱ ድማ ካብኡም ንዝፈለቁ ፀገማትን ጉድኣታትን ኣብ ግምት ኣእትዩ ዝሰርሕን እዩ።

ኣብዚ ሓዚ ሰዓት እንድሕር ዳኣ ኣብ ፅቡቅን ዝጠቅምን መዓላ ውዲሎም መናእሰይ ልዕሊ ዝኮነ ይኹን እዋን ብኣጠቓቅማ ኢንተርኔት ኣብ ዝዓበዩ ደረጃ ይርከቡ። ብመሰረት እቲ መምርሒ መረዳኢታ መናእሰይ ኣብ ሓደ ማሕበረሰብ በቀፃልነት ናይ ለውጢ ሃወርያ ኮይኖም ካብ ዝፃወትዎ ንላዕሊ ምክንያት ወነንቲ ሰበ ፍሉይ ክእለትን ዓቅምን ምካኖም ብወሳኒ መልክፀ ኣብ ምምይያጥ ዝኣመን ሓቃፋይ ዝኮነ ኣገባብ ዝወናኑ እዮም። ከምቲ ዝፍለጥ ስነ ጥበብ ብተፈጥሮ ዘይተበረዘ ምሒር ፀገም ናይ ምሕካም ናይ ምንፅብራቅ ከምኡ ውን ድሕሪ ፀገም ምፍጣሩ ሓዘኔታን ጣዕሳን ንምግላፅ ውን ከም ሓደ መነገዲ ንጥቀመሉ ኢና። ትያትር ትረካ ሙዚቃን ስእልን ካብቶም ዓይነታት ፍሉይ ክእለት እነረኣሎም መዳይት እዮም። ኣብ ዝተገማምዐ ማሕበረሰብ እዞም ኣብ ላዕሊ ዝተጠቀሱ ናይ ስነ ጥበብ መዳይት ንዳግመ ዕርቅን ህንፀት ሰላምን ፍቱናት መስርሓት እዮም።

ኣብዚ ሓዚ ሰዓት ኣብ ማሕበረሰብ ዘሎ ፍልጠት ኢንተርኔታዊ ተሓታትነትን ፅንዓት ማሕበረሰብን ኣንፃር ናይ ፅልኢ ዘረባን ኮነ ኢልካ ዝስራሕ ናይ ሓበሬታ መዝገብ ተገባር ቅድሚያ ካብ ዝወሃቦም ነገራት እዮም። ስለዚ እዚ መምርሒ መረዳኢታ ኣፍልጦ ብምሃብን ካብ ዝተፈላለዩ ኣካላት ክንረክቦ ዝግባኣና ብምርካብ መፍተሖታት የዕዝዝ። ጠበቃታት ሰላም መማህራን ጋዜጠኛታት ስነ ጥበባውያን ጎጆልቲ ማሕበረ ሰብን ከመኡ ውን ዝምልከቶም ኩሎም ዜጋታት ነዚ መምርሒ መረዳኢታ እዚ ከመ ግድን ክክተልዎ ዝግባእ ኣብ ክይዲ መመደዮመንፀባረቂ ሓሳብ ንመፃኢ ኣወንታዊ ተግባር ክጥቀሙሉ ግቡእ ይኸውን። ■

ዶክተር ንጋላ ዴዝሞንድ ንጋላ፣
ዋና ኣካዳዲ ስራሕ ሲቪክ ዋቕ ካሜሩንን ኣካዳዲ
ጨንፈር ካሜሩን #defyhatenowን

ትሕዝቶ

8	01 መንነት
10	ርድኢት መንነት ኣብኹነታት ሰላምን ጎንፅን
11	1. ትርጓሜ መንነት
11	2. መንነትን እንታይነት ኣተሃናንፃ መንነትን
14	2.1 መንነትን ኣቃውምኡን
15	2.2 ተወሳኺ ፍልፍላት
15	3. ተባባኪ ኩነት መንነት
16	3.1 ብሄር መንነት ምግባር
17	3.2 ዓለትን ብሄርን ዝመሰረቱ ፌደራሊዝምን ጎንፅን
18	3.3 ተባባኪ ኩነት መንነት
18	3.4 ፅልኢ
19	3.5 ፒራሚድ ፅልኢ
21	3.6 ኣብ ኢትዮጵያ ምስ መንነት ዝተካሰሩ ንጎንፅታት ፖለቲካዊ ምኽንያታት መዘዛትን
23	4. ክይዲ ህንፀት መንነትን፣ ሰላምን ዕርቅን
23	4.1 ኣብ መንጎ ጉጅለታት ዝገበር ትርጉም ዘለዎ ዘተ ዝህልዎ ግደ
25	4.2 ግደ መራሕቲ ማሕበረሰብ
27	4.3 ናይ ፖሊሲ ለበዋታት

28	02 ሚድያን ምዝባዕ ሓበሬታን
30	ሚድያ ንጎንፂ ኣብ ምፍጣር ክህልዎ ዝኽእል ኣስተዋፅኦ
31	1. መእተዊ
31	1.1 ሚድያ ማለት እንታይ እዩ?
31	1.2 ግደ ባህላዊ ሚድያ ምስ ዘመናዊ ሚድያን
33	1.3 ኢንተርኔትን ማሕበራዊ መራኽቢታትን
36	2. ሚድያን ተበዓሕነት ኣስተምህሮ ሓበሬታቶምን
37	2.1 ባእታታት ኣስተምህሮ ሚድያን ሓበሬታን
40	3. ናይ ፅልኢ ዘረባን ዓፀፋ ፅልኢ ዘረባን
40	3.1 ናይ ፅልኢ ዘረባን ሓደገኛ ዘረባን
42	3.2 ኦቲ ናይ ፅልኢ ዘረባ ማዕቀፍ
42	3.3 መርኣይታትን ምልክታትን ናይ ፅልኢ ዘረባ
44	3.4 ናይ ፅልኢ ዘረባ ምርኣይ/ዝርዝር መፈተሽ
45	3.5 ምቅዋም፣ ፅልኢ/ሓደገኛ ዘረባ
45	4. ምዝባዕ ሓበሬታን ሓቂታት ምፍታሽን
47	4.1 ምዝባዕ ሓበሬታ
49	4.2 መልክዓት ናይ ሓሶት ሓበሬታ
52	4.3 ኣገባባት ምፍታሽን ምቁራፅን ሓቂታት
54	4.4 ናይ ግጉይ ሓበሬታ ዝርዝር መፈተሽ

56	03 ስነ-ጥበብ ንህንፀት ሰላም
58	ስነ-ጥበባዊነት ኣብ ኢትዮጵያዊ ኹነታት
59	1. መእተዊን ትርጉማትን
61	2. ስነ ጥበብን ታሪኻዊ ኹነታትን
62	2.1 ስነ ጥበብን ሃይማኖትን ኣብ ኢትዮጵያ
63	2.2 ንጉሳዊ ኣብያተ ፍርዲን ምዕምባብ ስነ ጥበብን
63	2.3 ስነ ጥበብን ማሕበራዊ ናዕብን
65	3. ስነ ጥበብ ንሓድነትን በዓላት ብዘሃነትን
66	3.1 ቅርፅታት ስነ-ጥበብ
70	4. ስነ-ጥበብ ክም መበገሲ ማሕበራዊ ለውጢ
73	5. ስነ ጥበብ ንድሕሪ ጎንፂ ዝገበር ሕገደግደ ዝህልዎ ኣስተዋፅኦ
73	5.1 ስነ-ጥበብ በሰላታት ይእርም - ብኸመይ

78	መዘኻኸሪ ኣመሓዳሪ
78	1. ስልጠና ምውዳብ
78	2. መደብ ክፍለ ግዜኻ
82	3. መሰረታዊ ስልጠና
83	4. ምምቛቻው ናይቲ ኣኽባ
86	5. ሓሳባት ዓርሰ-ነፀብራቕ
89	ሞሳ ንዓኹም

01

መገናኛ

ርድኢት መንነት ክብር ኩነታት ሰላምን ጎንፀን

ዕላማ ክፍሊታት ናይዚ ምዕራፍ

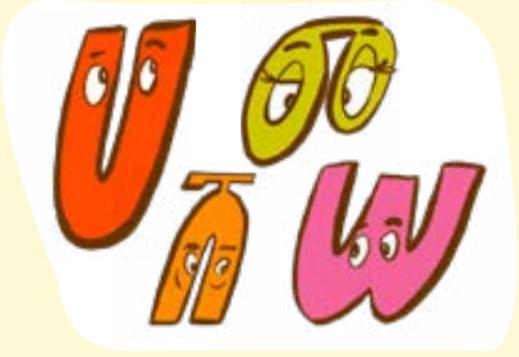
ኣብ ወዳኒታ እዚ ምዕራፍ ኣብ እንታይነት መንነት ዘለና ኣፍልጦ ክብ ብምባል ኣቢልና ከምኡ ድማ ብተወሳኪ ብዛዕባ መንነት ምስ ከም ብሄር ፣ ሃይማኖት፣ ቋንቋን ክባቢን ዝኣመሰሉ ኣምራት ዘለዎ ረክቢ ይኹን ምትእስሳር ካብ ምርዳእ ብዝዘለለ ብተወሳኪ እዚ ምዕራፍ ኣብ ወሳይነትን ተክእሎታትን ከምኡ ውን ተፅዕኖ ህልዎ ኩነታት መሰረት ዝገበረ ተለዋዋጣይነት መንነትን ሰባት ኣብ ዓርሶም ይኹን ኣብ ካልኦት ዘለዎም ርድኢት ይገልፁን ንምርኣይ ኣክላይ ዝኮነ ኩነታት ዝፈጥር ክኸውን እዩ።

ስለምንታይ እንተይልና ድማ ክልቲኦም ጫፋት ማለት ውን ሰላምን ጎንፀን ብመሰረቱ ኣብ ኣረኣኢያን ኣመለካክታን ደቂ ሰባት ባኢጋ መሰረት ስለዝገብሩ። መንነታት ድማ እንትጀመር ተጎራባታይ ካብ ምካኖም ዝተልዕለ ንክልትኦም ጫፋት ሰላምን ጎንፀን ብተፈጥሮ ተቃላዕቲ ብምካኖምን ኣብ ክይዲ ቀለልቲ ዝመስሉ ምትፍናናትን ምትህልላካትን ናብ ዝዓበየ ግርግር ክሰጋገሩ ተክእሎ ይህልዎ። እዚ ብዛዕባ ተፈጥሮ ክልቲኦም ጫፋት ሰላምን ጎንፀን ካብ በልና ማዕረ ማዕረ እዞም ክልተ ኣምራት ዝኮኑ ክድህስሱን ኣቃልቦ ክወሃቦም ዝግባእ እንተሃለወ ድማ ብዛዕባ ኣብ ክይዲ ህንፀት ሰላምን ዕርቅን ዘለና ግንዛቤን ንዐኡም ንምስክሮ እንገብሮ ዓዕርታትን እዩ። ስለዚ ንስለ ዕውት ህንፀት ሰላም ከምኡ ውን ቀፃሊ ጎንፀታት ንምትራፍ ባህግ እንትህልወና ኣብ ዝተፈላለዩ መንነታት ዘለው ሕሉፍ ጎንፀታትን ዘይፍተሓዊ ርክባትን ተቀራራብካ ብምዝርራብን ብልዛብን ክፍተሑ ብምግባር እንኮላይ እቶም ኣብ ሕሉፍ ዝነበሩ ዘይምቅድዳዎትን ዘየፍትሓዊ ረክብታትን ምፍታሕ ይክእሉና። ካብዚ ብተወሳኺ ኣብዚ ምዕራፍ ከም ኣዲ ቐንዲ ዕላማኡ ገይሩ ዝድህስሶ ሓይሊ መንነት ብምግንዛብን ወገናውነት ብኣግኡ ብምፍታሕን ናብ ዕርቅን ኣዝዩ ሰላማዊ መፃእን ክንፈጥር ኽመይ ከም ንክእል ምርኣይ እዩ ክኸውን።

ትሕዝቶ

- 8 | ዕላማ ክፍሊታት ናይዚ ምዕራፍ
- 9 | ትርጓሜ መንነት
- 9 | መንነትን እንታይነት ኣተሃናንፃ መንነትን
- 13 | ተፃባኢ ኩነት መንነት
- 21 | ክይዲ ህንፀት መንነትን ሰላምን ዕርቅን

1. ትርጓሜ መንነት

መንነት ማለት ንሓደ ሰብ ወይ ጉጅለ ዝገልፅ ፍሉይ እኩብ ባህርያት እምነታትን ባህርያትን ዘመልከት ኾይኑ ውልቃውን ማሕበራውን መዳያት ዘካተተ ንውልቀሰባት ነንሕድሕዶምን ንክልኦትን ብኸመይ ከም ዝርድእዎ ዝቐርፅ እዩ። መንነት ክልተ ስብጃኩቲብ (ንገዛእ ርእስና እንታይ ኢና ኢልና እንሓስባ) ከምኡ ውን ሰላማዊ ባእታታት (መን ምዃንካ ብመንፅር ፍሉይ ስነ-ህይወታዊ ወይ ማሕበራዊ ሓቂታት ብዛዕባኻ) ዝሓዘ እዩ። እዚ እንትበሃል ድማ መንነት ባህላዊ፣ ብሄራዊ፣ ሃገራዊ፣ ሃይማኖታዊ፣ ይታንማሕበረ-ቐጠባውን ሸነኻት ዘካተተ ከም ዝኾነ ዘርእ እዩ።

ግዜ ብሓደ ወገን ናይ ሓድነትን፣ ሕብረትን ብክልእ ወገን ድማ ናይዚ ብተቐራኒ ከም ናይ ምፍልላይን ምብትታኽን ምክንያት ምንጫ ኾይኑ ኣብ ታሪኽ ይኹን ናይ ቀረባ ግዜን ትርእዮታት ዝተፈጠሩ ምስሕሓባት፣ ዘይምቅድዳዎ፣ ቕልጣዎትን ጎንፀታትን ልዑል ግደ እናተፃወተ ምኻኑ ዝይጥቀስ።

ስለዚ ነዚ ድማ እዩ መንነት ንባህርያት፣ ምትእስሳርን ማሕበረሰብኣዊ ኣቃውማን ይፀልዉ እዩ ተባሂሉ ዝሕሰብን ብኡ እንትርኣ ድማ እዚ ሓቂ ኣበሃህላ ካብ ኣበሃህላ ሓሊፋ ሓቂ ኾይኑ ንረኽቦ ን። እዚ ብመንፅር ኹነታት ኢትዮጵያ እንትርኣ ድማ መንነት መብዛሕትኡ

እዚ ምዕራፍ እዚ ምርድዳእን ሰላምን ንምድንፋዕ ዝዓለመ ኾይኑ መንነት ኣብ ጎንዒ ዘለ ዎ ግደ ብምስትንታን ኣተሃናንፀኡን እንታይ ከም ዝመስል ንምርኣይ ዝዓለመ እዩ።

2. መንነትን እንታይነት ኣተሃናንፃ መንነትን

ብመሰረተ ኣፈጣጥርኡ መንነት ተለዋዋጢ እንትኸውን ብተወሳኪ ድማ ብዙሓት ሸነኻት ዘለዉዎ እዩ። ሓደ ሰብ ወይ ጉጅለ ብሓንሳብ ብዙሕ መንነታት ክንፀባርቕ ይክእል እዩ። መንነት ናብ ሓደ ረጅሑ ኣቃሊልኻ ምርኣይ ዝተሓላለኩ ተሞኩሮታት ደቂ ሰባት ዕሸሽ ክብል ዘይመለእ ምስሊ ክህልወናን ይገብር እዩ።

ኣብ ግዜ ቆልዕነት ከለና ንሰባት ቀልጢፍና ኣብ ፍሉይት ጉጅለታት ንምድቦም ኢና። መን ኣካል ጉጅለና ምዃንኡን መን ናይ ደገ ሰብ ምዃንኡን ንመሃር ኢና። ቐፂሎም ዘለዉ ተርእዮታት ብኸመይ ኾነ ኢልና ወይ ብዘይፍላጥ ነቲ ምስ ካልኦት ዘለና ኣረኣኢያን ተግባራትን ዝቐርፅ “ንሕና ኣንፃር ንሳቶም” ዝብል ልምዲ ከም እነማዕብል ዘርእዩ እዩ።

- አካል ጉጅለ ስድራቤትና ዝኾኑ አለዉ አካል ጉጅለ ስድራቤትና ዘይኾኑ ድማ አለዉ።
- ሓቢርኻዮም እትግወት ጃልዑት አለዉ ከምኡ ዉን ሓቢርኻዮም ዘይትግወት ጃልዑት አለዉ።
- ረክቢ ኣብ ተመሳሳሊ ክባቢ ዝነብሩ ምስ ካብ ካልኦት ክባቢ በባኦም ዝነብሩ ሰባት።
- ገሊኦም ሰባት ምሳና ሓደ ዝኾነ ሃይማኖትና ዘለዎም እንትኾኑ ገሊኦም ድማ ናይ ኻልእ ሃይማኖት ተኸተልቲ እዮም።
- ለባማት፣ በላሕቲ፣ ስልጡናት ወይ ዝተምሃሩ ኢልና እንቐጥርም ሰባት አለዉ ካልኦት ድማ ከምኡ ኣይኾኑን ኢልና እንኣምናም አለዉ።

ከምኡ እናበለ ይቕጥሩ:-

እዞም ከምዚኦም ዝበሉ ኣብ ንሕናን ንሳቶምን መሰረት ዝገበሩ ምጉጅጃላት ድማ ኣብ ሓደ ክበቢ ይኩን ወቅቲ ደው ዘብሉ ዘይኮኑስ ብቀጻሊ ኣብ ርእሰና እናተፈጠሩ ዝቅጥሉ እዮም።

ሃይማኖታት፣ ብሄራት፣ ዓልዮታትን ቋንቋታትን ኹሎም ነዚ ንዓለም ዝረኣዮሉ ኣገባብ ንምፍጣርን ንምድልዳልን ይገብሩ እዮም። እዚ ኣተሓሳስባ እዚ ብቐሊሉ ዝመጸእ እዩ ። ካብ መንነትቱ ዝነቐለ ንሓደ ጉጅለ ምፍቃር ወይ ምፍታዉ እኳ እከኣል እንተኾነ ንኻልኦት መንነቶም መሰረት ብምግባር ብዝተፈላለዩ መገዲ ምግላል ግን ኣብ መንጎ ውልቀ - ሰባት ወይ ጉጅለታት ዓፀበ ቐለለ ወጥሪታትን ጎንፅን ክፈጥር ይኽእል እዩ። እዚ ንምንታይ ይኸውን? ምኽንያቱ ድማ ሰባት ካብና ወይ ካብ ጉጅለና ኣዘዮም ዝተፈለዩን ከማና ከምዘይኮኑን እንተመሰገምናን እንተተረዲእናን ሕማቕ ኣተሓሕዞ ምግባር ዝቐለለ ኾይኑ ስለእንረኽቦ ብምኻኑ እዩ።

ኾይኑ ግን እዚ ከምዚ እናሃለዉ ካሊኦ ክነስተብህሉ ዝግብኣና ዜና ብስራት ግን ኣሎ። እዚ ድማ ብዛዕባ ናይ ገዛእ ርእሰናን ናይ ካልኦትን መንነት ብኣዘዩ ብዝተረዳእናን ዘስተንተናን ቐፅሪ ካብቲ ፍልልይት ንላዕሊ ሓባራዊ ነገራትና ንምርዳእ ከም እንኽእል እዩ። እዚ ማለት ብመሰረቱ ንሕና-ኣንጻር-ንሳቶም ዝብል ኣተሓሳስባ ብዝተኸኣለና መጠን ክንዕርዮ ኮይኑ ውን ፈጻምና ክንቅበሎ ዮብልናን። የግዳስ ኣብቲ እንመሳሰሎ ነገራት ኣተኩርና ብዘተሓሕድና ክንኸብርን ክንፈቱን ከመኡ ውን ብዝኣነትን ሓቃፋይነትን ከም መግለጻ ፅባቀና ክንጥቀም ንክእልን ኢና።

ክፅንኮት:- ኣብዚሕና ኣብ ዘመሳሰሉና ሓባራዊ ዝኾኑ መግለጻታት ሰብኣዊ መንነትና ብዝሰራሕና ቁፅሪን መጠን እቲ ዘለና ብዘተሓሕድ ኣወንታዊ ኣፅንኮት ብዝሃብናን ብዘድንቅናን ቁፅሪ ብሰላም ክንነብር እንኽእሎ ባይታ ክነጠጥሕ ንክእል ኢና።

ነዞም ዝስዕቡ ናይ ሰብ መግለጻታት ፀባይ ወይ ፕርሰናሊቲ ኣብ ግምት ብምእታው እዞም ሲዒባም ዘለው መዛተይ ሕቶታት ኣስላስልዎም:-

- ሰብ ሀ:- ጓል ኣንስተይትን ተኸታሊት ሃይማኖት እስልምና ዝኾነት ግን ድማ ብሰላማዊ ዝኾነ ናይ ኣንላይን ኣክቲቪዝም ወይ ብሓርባርነት ብርዒ እትፍለጥ ናይ ሰፍትዌር ኢንጅነሪንግ ተማሃሪት ኣብ ዶባዊት ከተማ ዓፋርን ትግራይን እትነብር።
- ሰብ ለ:- ቋንቋ ኣምሓርኛ ኣፋን ኦሮሞ ከምኡ ውን ንትግርኛ ሓዊሱ ሽዱሽተ ቋንቋታት ኣፀበቐ ምዃራብ ዝኽእል ወዲ ተባዕታይ መምህር።
- ሰብ ሐ:- ሓደ ኣብ ከተማ ደሴ ዝነብር ፓን ኣፍሪካዊ ወይ ድማ ብኣፍሪካውነቱ ዝሕበን ተጣባቂ ሰብኣዊ መሰላት።
- ሰብ መ:- ሓደ ፕሮፌሰር ዩኒቨርሲቲ ኾይኑ መበቐሉ ካብ ጋምቤላ ዝኾነ ንገና ዓመት ኣብ ሃረር ዝነብር።
- ሰብ ሰ:- ሓደ ኣብ ኣዲስ ኣበባ ከተማ፣ ጨርቕስ ክፍለ ከተማ ተወሊዱ ዝዓበየ ኣምሓርኛ ጥራሕ ዝዛረብ ሰብ።
- ሰብ ረ:- ሓደ ኣብ ኣዲስ ኣበባ ከተማ፣ ቦሌ ክፍለ ከተማ ዝተወለደ ግን ድማ ቋንቋታት ኣምሓርኛን ጉራጌኛን ዝዛረብ።
- ሰብ ሠ:- ካብ ኣዲስ ኣበባ ከተማ፣ የካ ክፍለ ከተማ ዝምዘዝ ግን ድማ ቋንቋታት ኣፍን ኦሮምኛን ኣምሓርኛን ፅቡቕ ገይሩ ዝዛረብ ሰብ።
- ሰብ ቨ:- ኣብ መንጎ ድራዳዋን ከተማ ጅቡቲን ዝነብር ጅቡታዊ ዲፕሎማት።
- ሰብ ቀ:- ኣብ ቦሌ መድሃኒኣለም ን20 ዓመታት ዝነብር ሶማላዊ ስደተኛ ኾይኑ ዝተወሰነ ወይ ቁሩብ ቁሩብ ኣምሓርኛ ምዃራብ ዝኽእል ሰብ።
- ሰብ በ:- ኣብ ወለጋ ተወሊዱ ዝዓበየ ኣብ ነቀምቲ ዝነብር ሰብ።
- ሰብ ተ:- ካብ ዓዲ እንግሊዝ ናብ ኢትዮጵያዊ ድሕሪ 35 ዓመት ዝተመልሰ ሰብ።

መዛተይ ነጥብታት

- እቶም ገፀ ባህርያት እንታይ ናይ ሓባር ዋጋ ወይ ድማ ኽብርታት ኣለዎም?
- እንታይ ከመይን ዝበሉ ባህርያት ይገልፁዎም?
- ነንሕድሕዶም ብዝበለፀ ንዓርሶም ክገልፁ ዝኽእሉ ኽመይ ገይሮም እዮም?

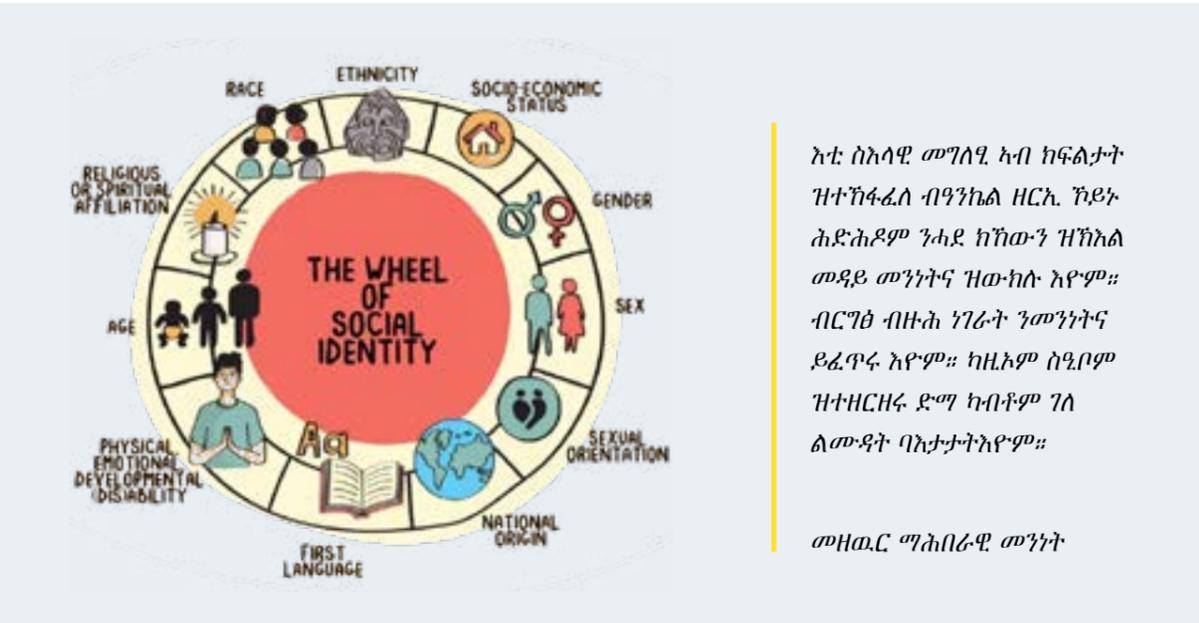
ተወሳኺ:- ን5 ደቓይቕ ወሲድኹም ብዛዕባ መንነትኹምን ንሕድሕድኹም ብኸመይ ብሓደ ሓረግ ክትገልፁዎ መክኣልኩም ሕሰቡም ኣብ ከይዲ እዚ እንታይ ክ ቐዳምንት መሃብኩም?

- መንነት እንትበሃል ሓደ ዓይነት ዘይልወጥ ድዩ ወይስ ተለዋዋጢ እዩ?
- ኣብ ከይዲ ዘለና መጠን ኣፍልጦ ንምምዛን ዝቐረበልና ሕቶ - ብሄር ዝተዋህበ መንነት ድዩ ወይስ መሪፅኻ ትኽኖን ትቅበሎን መንነት እዩ? ይታ ኻን?

2.1 መንነትን አቃውምኩን

ማህበራዊ መንነት መሰረድ መንነት ብዙሐት ዘጋጩ ባለታታት ከም ዝሓቆፈ ንምርዳእ ዝሕገዝ እዩ። ናይ ሓባር መዳያት መንነት ብምዕማቕ ምርድዳእ ከዓቢን ብኡ ኣቢሉ ጎንፅታት ንክመናመኑ የኽእልና እዩ።

ኣብ ብዛዕባ መንነት ዘለና ርድኢት እንትንብል ክንሓስቦ ዝግባኣና ነገር እንተሃለወ መንነት ናይ ብዙሐት ኣውማታት ውህሉል እምበር መግለጺ ሓደን እነኮነ ከምዘይኮነ ኣብ ግምት ከም ሓደ ነገር ዘይኾነስ ካብ ብዙሕ ነገራት ከም ዝተዋህለለ ብምሕሳብ ምስ ካልኦት እዉን ምስቶም መብዛሕትኡ ግዜ ከም ጉጅለና ዘይኾኑ ዝሓስቦም ሰባት ብቐሊሉ ተመሳሳልነት ክንረክብ ንኽእል ኢና።

- መጠመዳ**
- ውልቃዊ ነፀብራቕ ሓሳብ፡- ተሳተፍቲ ብሄርም፣ ሃይማኖትም፣ ቋንቋኦም፣ ማህበራዊ ብርኪታት፣ ዕድሜኦምን ያታኦምን እናኣስተብሃሉ መዘወር ማህበራዊ መንነቶም ይምልኡ።
 - ናይ ጉጅለ ዘተ፡- ኣብ ኣናእሽተይ ጉጅለታት ተሳተፍቲ ኣየዳት ባለታታት ንመንነቶም ኣዝዩም ኣገደስቲ ምዃኖም ኣብ መንጎኦም ናይ ሓባር ነገራት የለልዩን የካፍሉ።
 - ማዕዳ፡- ኣብ ሓባራዊ መንነት ምትኳር ምፍልላይ ብኸመይ ክቕንስን ሰላም ከስፋሕፍሕን ከም ዝኽእል ዘትዩ።
 - ክለሳ፡- መንነት ክንገልፅ ክለና እንታይ ኣብ ግምት ክኣቱ ኣለዎ?

2.2 ተወሳኺ ፍልፍላት

ብዛዕባ መንነት፣ ዓርስኻ-ምልላይ ፣ ማህበረሰብኻ ምልላይ ወይ ፈሊኻ ምፍላጥ፣ ባህሊ፣ ዓልዮት፣ ጎንባ፣ ኣብ መንጎ ወለዶታት ዝፍጠር ጎንባ፣ ማህበራዊ ጎንባ፣ ናይ ብሄር መንነት ዝበለፀ ወይ ብዕምቕት ዳህሳስ ንምክያድ እንተደልዮም ከም ኣማረፊ ዘስዕቡ መስመራት ድህረ-ገፃት ከም ተወሳኺ ፍልፍላት ምርኣዮይ ይኽእሉ እዮም

Ethnic Identity and Conflict Elements of Identity in Conflict Culture and Conflict

3. ተዓባኣይ ኩነት መንነት ታሪኽን ዓውደን

ድሕሪ ውድቀት ስርዓት ደርጊ ኣብ 1983ዓ. ም ኣብ ኢትዮጵያ ዓሌት መሰረት ዝገበረ ፌደራሊዝም ዝተመሰረተ ኹይኑ እዚ ድማ ነቲ ዝተሓላለኸ ብሄር-ቋንቋ ብዙሃንነት ሃገር ንምምሕዳርን ጎንፅታት ንምንካይን ከም መሰረድ ክውዕል ዝኽእል ግቡእ መንግስታዊ መሓውር ንምርካብ ዝፈጠሮ መፍትህ ዝነቐለ ይመስል።

እዚ ስርዓት ምሕደራ ድማ ንብዓሰርተታት ዓመታት ብብሄር ዝተወደቡ ጉጅለታት ዓርሰ ውሳኔን ውክልናን ዝደልዩ ፖለቲካዊ ቃልስታት ስዒቡ ዝመፀ እዩ። ብመሰረት መቐድም ናይ ሽግግር ቻርተር መንግስቲ ኢትዮጵያ (1991) "ዓርሰ ውሳኔ ኹሎም ህዝብታት [ሓደ ካብ] ፖለቲካዊ፣ ቐጠባዊን ማህበራዊን ህይወት ዓርሞ፣ ምሕደራዊ መትከላት ክኸውን እዩ" ክብል ይገልፅ። ናይ ሽግግር ቻርተር

መንግስቲ ኢትዮጵያ (1991) ካብ ሓዚ ንደሓር ኹሎም ተዓብኦታት፣ ምትፍናንን፣ ብሄራዊ ወፅዓታት ክብቕዕ እቲ (ብሄራዊ) ቐስሊመሊኡ ንምሕዋይ ሰላምን ምርግጋእን ምፍጣር ከም ዘድሊ ኣስማሩሉ እዩ ።

ብሄራዊ ፌደራሊዝም ኣብ ማህበረ-ፖለቲካዊ መልክዕ ኢትዮጵያ ዘለዎ ኣድማዕነትን ፅልዋን ብዝምልከት ዝተፈላለዩ ኣረኣኣያታት፣ ኣተሓሳስባታት ይፀባረቑ እዮም። ብቲ ብሓደ ወገን ዘለዉ ስነ-ምግባራዊን ብሄራዊ ፌደራሊዝም ምንጋሱን ዝተፈላለዩ ድልዎታት ብሄራት ከም መስል ዓርሰ ውሳኔ ባህላውን ፖለቲካውን ውክልና ከምኡ ውን ዘይምእኹል ምምሕዳራዊ ስልጣን ከም መንገዲ ዲሞክራሲያውነት ካልኦት ድማ ብሄራዊ ፌደራሊዝም ንኻልኦት ነገራት ኣብ ልዕሊ ናይ ሓባር መንነት ፍልልያት፣ ምርሕሓቕት፣ ኢሉ ዉን ኣብ ብሄራት ንዘርኣይ ምትእንግጥን ካብ መጠን ንላዕሊ ብምጉላህ ኣብታ ሃገር ኣብ መንነት ዝተመሰረተ ጎንፅታት ከም ዘጋደዶ ይምጉቱ እዮም።

አብዚ ናይ ሓዚ ጋህዳዊ ኹነታት ኢትዮጵያ ጎንዩ ኣብ ዝተፈላለዩ ብርክታት ካብ ኣብ መንጎ ሰባት፣ ኣብ ውሽጢ ጉጅለ፣ ኣብ መንጎ ጉጅለታት ከምኡ ውን ኣህጉራውን ዓለምለኻዊ ብርኪ እናተንጸባረቐ እዩ። ናብዚ ብርኪ ክበፅሕ ዘደረኹዎ ብዙሓት ረጅሒታት እዮም። ካብኦም ንኣብነት ንምቃጥስ ዝኣክል ንኣብነት ተፈጥራዊ ይኹን ካልኦት ሃፍታታት፣ ስነ-ሓሳባዊ ፍልልያት፣ ታሪኻዊ ቅሬታታት [ምቅርሓናት] ምፍጣር፣ ዘይምዕሩይነት ስልጣንን ንመንነት ወይ ኣብ መንነት ዘንቀልቀሉ ስግኣትን ሓደጋታትን ኹይኖም ይርከቡ።

ንመሃሃር፡- ፌደራል.ዝም ካብቶም ኣብ ዓለምና ዝርከቡ ዝተፈላለዩ ሃገራት ዝጥቀማሎም ስርዓተ ምሕደራ መንግስታት ኮይኑ ብሉይ ድማ ካብ ካልኦት ብዝተፈለየ መልክዑ ስልጣን ኣብ ሞነጎ ማእከላይ መንግስትን ክልላዊ መንግስትን ዘማቅል ወይ ድማ ዘክፋፍል ዓይነት ምሕደራ እዩ። በዚ መሰረት ስርዓተ ምሕደራ ፌደራል.ዝም ክልላት ዋላ ኣካል ኦቲ ፌደራሽን ይኩና እምበር ብወሳኒ መልክዑ ኣብ ከም ትምህርትን ቃንቃን ዝኣመሰሉ ጉዳያትን ብነፃነት ክውስና የፍቅደለን እዩ። ኣብ ዓለምና ዝተፈላለዩ ሃገራት ስርዓተ ፌደራል.ዝም ዝክተላ እንትኮና ከም ኣርጀንቲና ካናዳ ጀርመንን ደቡብ ኣፍሪካን ድማ ብቀንዱ ተጠቀስቲ እዮን።

3.1 ብሄር መንነት ምግባር

ብዙሓት ብሄራዊ ፌደራል.ዝም ምቅባል ኣብ ልዕሊ ብሃገራዊ መንነት ኦቲ ብሄራዊ መንነት ኣዘዩ ትኹረት ክወሃቦ ከም ዝገበረ ይዛረቡ እዮም። እዚ ድማ ብሄራዊ መንነት (Ethnification of identity) ተባሂሉ ዝፅዕዕ ተርእዮ እዩ።

እዚ ኣብ ኢትዮጵያ ክረኣ ዝኽእለሉ ገለ መንገድታት ኣሎ ካበኣቶም ድማ፡-

- መንእሰይ ወለዶታት ካብ ምስ ሃገራዊ መንነቶም ንላዕሊ ምስ ብሄሮም ናይ ምልላይ ተኸእሎኦም ዝለዓለ እዩ።
- ንብዙሓት ገለ ማሕበራውን ጉጅለታት ዓብላሊ ናይ ምልዕዳል፣ ምብርባርን ማሕበራዊ ይኹን ፖለቲካውን ረጅሒ ኹይኑ ኣሎ።

3.2 ዓሴትን ብሄርን ዘመሰረቱ ፌደራሊዝምን ጎንፅን

ዓሴትን ቋንቋ መሰረቱ ዝገበረ ብሄራዊ ፌደራሊዝምን ዋላ እዉን ንዝተገለሉ፣ ዝተወፀዑ፣ ዝተፀቐጡ ማሕበረሰባት ንምሕያልን ጎንዩ ንምንካይን ዝዓለመ ዝተሃንፀ ስርዓት ይኹን ብብዙሕ መዳይ ግን ኣብ መንጎ ጉጅለታት/ብሄራዊ ጎንፅታት ንኸዓቢ ኣበርክቶ ገይሩ እዩ። ብሄራዊ ፌደራሊዝም ብኸመይ ብቐጥታ ይኹን ብተዘዋዋሪ መንገዲ ኣብ ጎንፅታት ንኸዓቢ እንታይ ዓይነት ኣሉታዊ ኣበርክቶ ከም ዘለዎ ዘርእዩ ሓደ ሓደ ምርኢታት ወይ ነጥብታት ኣብ ታሕቲ ንምስፋር ተሞኪሩ ኣሎ።

- ኣብ መንነት ዝተመርኮሰ ጎንፅታት ምስ ፖለቲካውን ማሕበራውን ምትፍናናት ተፃሚዶ ኣብ ዝሓለፉ ዓሰርታት ዓመታት እናገደደ ብምምፅኡ ንሚልዮናት ኢትዮጵያውያን ዝተፈላለዩ ዓይነ ዘወፀኡ ጥቕዓትን ምምዝባል ኣስዒቡ እዩ። ኣብ ኢትዮጵያ ካብ ዝርከቡ 4.4 ሚልዮን ኣብ ውሽጢ ሃገር ዝተመዘበሉ ሰባት ልዕሊ ፍርቂ ብሰንኪ ጎንዩ ገዝኦም ገዲፎም ተፈናቂሎም እዮም።
- መብዛሕትኦን ዓበይቲ ፖለቲካዊ ውድባት እታ ሃገር ብሄርመሰረት ዝገበራ ውድባት ብምኽንያት ብሄርተኝነት ርኡይ ወሰኽ ፖለቲካ ዕብላላ ከም ዘርኣዩ ይፍለጥ እዩ። እዚ ድማ ኣብ ህዝብታት ኣፈልላይ፣ ሕድሕዳዊ ምጥርጣርን ካብ ቐፅፀር ወፃኢ ክኸውን ዝኽእል ብሄርተኝነት ንክህሉ ሰፊሕ ስርፀት ፈጠሩ እዩ።
- ካብቲ ፈለማ ዝተሓሰበሉ ወይ ዝተወሃቦ ወፃኢ ብሄር ዝብል ትርጓምኡ እናተቐየጠ ካብቲ ዝተመሰረቱ መትከል ብተቐራኒ “ናይና” ወይ “ኣንፃርና” ዝብል ተረኽ እናፈጠረ መፃኡ እዩ። እዚ ድማ ናብ ፀገዒ ምሓዝ ወይ ድማ ፖላራይዘሽን፣ ኣድላዊ፣ ሓደ ሓደ ግዜ ድማ ኣብ መንጎ ወይ ኣብ ልዕሊ “ሰፋሮ” ወይ ድማ ካብ ኻልእ ብሄር ወይ ዓልዮት ተወለድቲ ኮይኖም ካብ ዝተወለድሉ ኸባቢ ርሒቐ ንዝነብሩ ኢትዮጵያውያን ከም ዓፃ ሰባት ብምርኣይ ኣብ ብዙሓት ቦታታት ዝፍፀም ጥቕዓት እንትፍፀም ፖለቲካዊ መሰላቶም ክሕደጉ ካብ ዝተርኣዩ ተርእዮታት ሓደ እዩ።

ሕተቱ፡- ኣብ ኢትዮጵያ ዓሴት መሰረት ዝገበረ ስርዓት ምሕደራ ፌደራሊዝም ኣብ ምፍጣር ሰላም ውይ ድማ ጎንዩ ኣበርክቶ ኣለዎ ዶ ትብሉ እስቲ ብዝተክኣለ መጠን ምስ ኣብ መንበሪ ከባቢኩምን ቤት ትምህርትኩምን ከመኡ ውን ናይ ምስ ኣብ ስራሕ ቦታ እተረክብዎም ሰባት ሓሳብኩም ኣካፍሉ።

3.3 ተዳባካይ ኩነት መንነት

ናይ ብሄር መንነት ማለት ሓደ ውልቀሰብ ኣብ ሓደ ፍሉይ ብሄር ምዃን ዝስምዖ ስምዒት ዘመልክት ኹይኑ ኣብ ሓባራዊ ባህርያት ከም ባህላዊ ውርሲ ታሪኻዊ ተሞክሮታት ዜገነት ሃይማኖት ቋንቋ ወይ ገፁ-መሬት መንበሪ ዝተመርኮዘ እዩ። ኣብ ኹነታት ኢትዮጵያ ብሄራዊ መንነት ተበግሕነት ፀጋታት ፖለቲካዊ ውክልና ማሕበራዊ ብርኪ ዝረኣዮሉ ብቀዳማይ ብርኪ ዝፅራሕ መነፅር እናኸነ መጻኡ እዩ።

ኣብ ብሄር ልዕሊ ዓቕን ትኩረት ምሃብ ኣብ መንጎ ጉጅለታት ዝግበር ንሕንሕ የዕብይ ጥራሕ ዘይኾነስ ውልቀሰባት ኣብ ውሽጢ ኸባቢኦም "ናይና" ወይ ድማ "ኣንግርና" ተባሂሎም ዝምደቡሉ ናይ ምግላል ኣሰራርባታት እውን ኣማዕቢሉ ዝብሉ ብሓደ ወገን ዝምገቱ ከም ዘለዉ ኹይኖም ገሊኦም ድማ ብሄራዊ ጎንገባ ብብሄር ክውቀስ ኣይኽእልን። እንታይ ደኣ ኢልና እንተተተተና ግን ንብሄራዊ መንነት ንነብሶም ዝሓልዩ በለፀኛታት ፖለቲካኛታት እዚ ከም መቐማሪ ፖለቲካዊ

መስርሕ ብምግባርም እዩ ይብሉ። እዚ መዋቕራዊ ቅርፂ እዚ ኣብ ኸባብያዊ ጎንፀታት ደባዊ ክርክር ከምኡ ውን ኣብ መንጎ ውሑዳት ጉጅለታት እናዓበዩ ዝኾይድ ዘሎ ኣብ ንኡሳት ብሄራት ብፍላይ ረዚን ናይ ምግላል ወፅዓ እናኸተለ ይርከብ።

ካብ ዝሓለፉ ቀረባ ዓመታት ብፍላይ ኣብ ኢትዮጵያ ካብ መንነት ዝነቐሉ ወይ ምስኡ ዝተኣሳሰሩ ቅሬታታት ዝተሳወረ ርኡይ ጎንፀታት ብተደጋጋሚ እናተፈጠረ እዩ። ታሪኻዊ ዳግመ-ትርጓመን ነዚ ዘመን ትንታነታትን ብምዝርግጡ ከምኡ ውን ንሕፅረት ተፈጥሮዊን ሰብ ስራሕን ፀጋታት ዝግበር ንሕንሕን ብሄር መስሪት ገይሩ ዝተመርኮዘ ፖለቲካዊ ምልዕዓልን ነቲ ወጥሪ ክገደድ ገይርዎ እዩ። ኣብ ማሕበራዊ መራኽቢታት ምልዕዓል ነዚ ኣብ ክንዲ ምፅባብ እቲ ኣፍልላይ ኣዝዩ ክገልጸህ ምግባሩ ንጎንፀታት ዘጋድድ ብቕሉዕን ብስወር ናይ ፅልኢ ዘረባን፣ ብነድሪ ዝተመልኦ ናይ ቃላት መልውዋዕ ኣብ መድረኽ ክቐርብ እናተገበረ ትኩረት ክረክብ ገይርዎ እዩ።

3.4 ፅልኢ

ኣብ ጋህዳዊ ዓለም መብዛሕትኡ ግዜ ማሕበረሰብ ዝተፈላለዩ ብሄራት፣ ሃይማኖት፣ ባህላውን ጉጅለታት ሓቕፋ ዝቐመ እዮም። ሓደ ሓደ ግዜ ሓደ ሓደ ጉጅለታት ብሓባር ኾናም ምስኦም ንዝነበሩ ከም ንሶም ምስኦም ክነብሩ፣ ዘይኮኑ ገይርዎ ብትዕቢት ይምልከቱ ወይ ክሓስቡ ይርኣ እዩ። እዚ ድማ መብዛሕትኡ ግዜ እዚኦም ብስንኪ ታሪኻዊ ምኽንያታት፣ ባዕዳዊ ግዛእቲ ንመግዛእቲ ክጥዕሞም ዝመስረትዎ ወይ ዝፈልፈልዎ ኣፈላላይን ነኒ ሕድ ሕድም ፅልኢ፣ ምቕይያም ክሕድሩ ዝፈጠርዎ ሕድገት ሸርሒ ባዕዳዊ መግዛእቲ ወይ ኣብ ቀረባ እዋን ብዝተፈፀመ ፍፃመታት እዮም። እዚ ኣረኣኢያ ወይ ሕሳብ ድማ ካብ ወጥሪ ሓለፉ፣ ወዲሉ ሓዲሩ እናኸረረ ናብ ጎንፀታት ክዓቢ ይኽእል እዩ።

ብዙሕ ግዜ ኣብ ማሕበረሰብ ብኻልእ ጉጅለ ዝለዓል ባእታታት መንነትና ንፈልጦ ኢና። መንነትና ኣብ ምስ ሓደ ንሓደ ዝግበር ርክባት ካብዚ ሓሊፋ እውን ብኸባቢባዊ፣ ክልላዊን ሃገራውን ብርኪ ፀገማት ወይ ኣብ ሓደጋ ክወድቕ ዝኽእል ዝተሓላለኹ ዝክእሉ ሳዕቤናት ክፈጥር ይኽእል እዩ።

ኣብ ጉጅለና ዘለዉ ሰባት ፈቲና ካብ ካልኦት ጉጅለታት ዝመጡ ሰባት ምፅላእ ዝርኣዮሉ ማሕበራዊ ምትእስሳር እዩ ድማ ተፈጠሩ ዘሎ። እዚ ባህሪ እዚ ወገናውነት፣ ንሓደ ሰብ ወይ ጉጅለ ዝድግፍ ወይ ኣንግር ዝኾነ ምድዝኮን ድማ ፅልኣት ይበሃል።

ጎርደን ኣልፖርት ዝተባህለ ወሩይ ክኢላ ስነ-ኣእምሮ ፅልኢ እናሓደረ፣ እናወዓለ ሰራወሩ እናዘርገሐ፣ እናጠጠዐ፣ እናገወደ ዝኾይድን ዝኾይድን ተግባራት ገይርካ ክርኣ ከም ዝኽእል ይገልፅ። እዚ ድማ ግዜ እናወሰደ ምስ ዝኾይ ብተግባራት ማለት እውን ካብ ቐሊል ተግባራት ንሓደ ሰብ ዘይምፍታው ክሳብ ነቲ ሰብ ምግላል፣ ኣካላዊ ጥቕዓት ምብግሕ፣ ምውጋድ ዋላ እውን ክሳብ ምፅናት ዓልዮት ምብግሕ ዝዘርጋሕ ወይ ድማ ክዓቢ ይክእል እዩ ይብላና።

ኣብ መበል 20 ክፍለ ዘመን ዝነበረ ኣብነታት ምፅናት ዓልዮት እንተርኢና ተግባራት ወገናውነት ኣብ ውሽጢ ሓደጋ ዓመታት ጥራሕ ናብ ምፅናት ዓልዮት ክዓቢ ከም ዝኽእል ብጭቡጥ ተራእዩ እዩ። እቲ ወገናውነት ብኸመይ ክዓቢ ከም ዝኽእል ምዕዛብ ስለምንታይ ንጐዳኢ ዘይመስል ተግባራት ወገናውነት ምስ ተፈፀሙ ብቕልጡፍ ክንምልሶም፣ ክንገርሖ ከም ዘለና ዘዘኻኸረና እዩ።

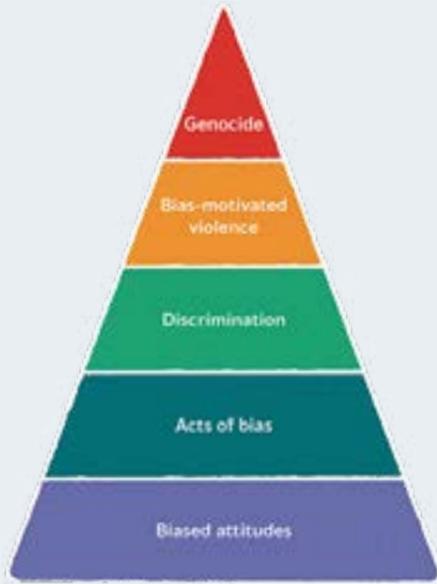
ብዛዕባ ፅልኢ ክንሓስብ ክለና ኣብ ኣእምሮና ክንሕዘም ዘለና ነገራት እነሆ፡-

- ብዓቕብን ቐለለን ምፅላእ ናይ ድሑርን፣ ዘይተማህረ፣ ደንቐሮነት ዝዓብሉሉ፣ ኢ-ሰብኣዊ ባህሪ እዩ።
- ንፅልኢ ንምፍታሕ ዝሕገዝ ግብራዊ ኣገባብ ኣብ ጉጅለታት ዘይኾነስ ኣብ ውልቀ ሰባት ትኩረት ምሃብን ናይ ሓባር ነገራት ምድላይን እዩ።
- ብዛዕባ ገዛእ ርእሶም ፅቡቕ ዝስምዖም ሰባት ንኻልኦት ምጥቃዕ ኣየድልዮምን እዩ። ኣብ ልዕሊ ገዛእ ርእሶና ሕያውነትን ለውሃትን ክነርኢ ብዝኽኣልና መጠን ንኻልኦት ክነርኢዮም ንኽእል ኢና።

3.5 ፕራሚድ ፅልኢ

ፕራሚድ ፅልኢ ኣሉታዊ ባህርያት ካብ ታሕቲ ክሳብ ላዕሊ ብኸመይ ብዝተሓላለኸ መንገዲ ከም ዝዓቢ ዘርኢ እዩ። ኣብ ነፍሲ ወከፍ ብርኪ ዝረኣ ባህርያት ንውልቀ ሰባትን ጉጅለታትን ኣሉታዊ ፅልዋ እኳ እንተሃለዎ ሓደ ሰብ ናብቲ ፕራሚድ እናደየበ ምስ ክደ ግን ሳዕቤኑ ንህይወት ኣብ ሓደጋ ዘእቱ እናኸነ ይኽይድ እዩ።

እቶም ላዕለዎት ብርክታት ፕራሚድ ብታሕተዎት ብርክታት ዝድገፋ ወይ መገብቲ እዮም ። ሰባት ወይ ትካላት ኣብ ታሕተዎት ብርክታት ንዘሎ ባህርያት ክም ቅቡል ወይ ክም “ንቡር” እንተቐደሮም እቶም ኣብ ዝቅፅል ብርኪዘለዉ ባህርያት ኣዝዩ ተቐባልነት ይረኽቡ።

ኣብ ታሕተዎት ብርክታት ናይቲ ፕራሚድ ዝተገልፁ ኣሉታዊ ባህርያት፣ ክም ኣድልዎን ምፅራፍን ኣብ ምቕባል ዝሃንፁ ተግባራት ምኅኛም ዘርኢ እዩ።

ፕራሚድ ፅልኢ

ኣብ ግምት ክካትዉ ዘጠቓም ሕቶታት

ኹለና ብመጠኑ ኣብ ፕራሚድ ፅልኢ ክም ዝተሳተፍና ምእማን ኣገዳሲ እዩ። ብዛዕባ ሕሉፍ ተግባራትና ብቅንዕና ክንክውን ብዝኸኣልና መጠንን ብኣዝዩ ብዘስተንትነሉን መጠን ንፅልኢ ኣብ ምፅራፍን ሕያውነትን ሰላምን ኣብ ምዘርጋሕን ዝሓሸ ንኸውን።

- ኣብ ዝተፈላለዩ ብርክታት እንታይ ዓይነት ተግባራት ክም ዝገበርካ ክትኣምን ትኽእል?
- ንዓታቶም ንምክሓስ እንታይ ክትገብር ትኽእል ዶ?
 - o ዳግማይ ክምዘይትገብሮም ክትምሕል ትኽእል ዲኻ?
 - o ንዝገዳእካዮ ሰብ ይቕረታ ክትሓትት ትኽእል ዲኻ?
 - o ሰላም ክሰፍን ዝሕገዙ ክልኮት እንታይ ኣማራጺታት ክትሓስቡ ትኽእሉ?
 - o ኣተዓባብያኻን ባህልኻን ሃይማኖትኻን ነቲ ወገናዊ ተመክሮኻ ብኸመይ ኣበርክቶ ይገብር?

3.6 ኣብ ኢትዮጵያ ምስ መንነት ዝተካሰሰሩ ንጎንፀታት ፖለቲካዊ ምክንያታት መዘዘትን

- መብዛሕትኡ ግዜ ኣብ ብሄር ዝተመስረተ ንፀጋታት መንግስቲ ዝገበር ንሕንሓት ኣብ መራት፣ ማይን ቐጠባዊ ዕድላትን ዘይምርድዳእ የስዕብ እዩ።
- ብሄር ክም መሳርሒ ፖለቲካ ገደርኻ ብምልዕዓል፣ ብምትላልን፣ ፖለቲካዊ መራሕቲ ብሄራዊ መንነት ተጠቐሞም ደገፍ ዝእኩቡሉን ስልጣን ዘይልድልሉን እዩ።
- ኣብ ልዕሊ ግዝኣታዊ ዶባት ተደጋጋሚ ጎንፀታት፣ ገለ ኸባቢታት/ማሕበረሰባት ምስ ዝወዳደሩ ኸባቢታት ታሪኻዊ ወይ ባህላዊ ርክብ ኣለዎም ይብሉ።
- ንብሄር ዝምልከት መሰላት ዜግነት ተገዚኡ፣ ኣብ ውሽጢ ክባብታት ምድብ “ኸመታዊ ስያመ” ዝተወሃቦምን “ኸመታዊ ስያመ ዘይተወሃቦም”ን ህዝብታት ብምፍጣር መብዛሕትኡ ግዜ ንውሑዳት ምግላል ይፈጥር እዩ።
- ብተረኽ፣ ኣፈታሪኽን ፅወፅዋያት እናሓዋወስኻ ናቲ ሓደ ልዕነት ብዘገልግልን ፖለቲካዊ ትርጉሙ ዳግማይ ብምቕራፅ፣ ታሪኻት፣ ዓሌታት ብገመድ ምትእስሳርን ዳግማይ ምትፍናን ዘይድሊ ትርጋመ ወይ ኣረኣኢ ዝፈጥር እዩ።

መዘኻኽራ፡- መፅናዕታት ክም ዝሕብርዎ ኣብተን ብብሄራት ዝተፈላለዩ ሃገራት እምነት ዝህብዎ ተኣማንነት ፖለቲካ ውድብ ብብሔርም ንዝተወደበ ብምኻኑ ኣብ ኻልእ እምነት ዘይብሎምን ኣብ ሃገራዊ መረፃ ድማ ድምዖም ነቲ ብብሄርም ዝተወደበ ውድብ ክህቡ ይገብሮም እዩ። እዚ ድማ ብሄራዊ ቅሬታን፣ ምቕርባን ክውስኽ ናይ ምግባር ብዘለዎ ተክእሎ እቲ ኹነታት ፖለቲካዊ ኣድማስ እናፅበበ ክሰብ ናብ ኩናት ሕድሕድን ክምርሕ ይኽእል እዩ።

መፅናዕቲ ምክንያት፡- ኣብ መንነት ዝተመርኮሰ ጎንፃ

ሓደ ካብ ዓባይ ብሪታንያ ዝተመልሰ ኬ ዝበሃል ኢትዮጵያዊ ንናይ ቀደም ዓርኩ ኤቶ ንምርኣይ ናብ ድራዳዋ ይጓዓዝ። ድሕሪ እዚ ኣብ ክባቢ መንበሪ ገዛ ኤቶ ኣብቲ ክባቢ ዝርከብ እንዳ ቡን እናተፀበየ እንተሎ ኬ ምስ ኣቐንቓኒ ተጋድሎ ፓን ኣፍሪካዊ ኣክቲቪስት ዝኾነ ሲ ዝበሃል ይራኸቡ። ብዛዕባ መንግስቲ ዓባይ ብሪታንያ ኣብ ቀረባ እዋን ብዘይሕጋውያን ስደተኛታት ናብ ሩዋንዳ ንምስጓግ ዝወሰዶ ፖሊሲ ዘረባ ይርእሞ በዚ ሓደ፣ ኸልተ ምስ ተዘራረቡ እቲ ዕለታዊ ዕላሎም እናረሰነ ኸደ። ክልቲኦም ኬን ሲን ተፃራሪ ኣረኣኢያታት ስለ ዝነበሮም ክትዕ እናኸረረ፣ ናብ ብርቱዕ ሞጎት እናዘነበለ ኸደ።

ዶ/ር ዲ ዝተብሃለ ናይ ዩኒቨርሲቲ ፕሮፌሰር ኣብ ድራዳዎ ሓፂር ናይ ስራሕ መገሻ እውን ኣብቲ እንዳ ቡን ነይሩ። ዶክተር ዲ ነቲ ክትዕ ስሚዑ ንውሳኔ መንግስቲ ዓባይ ብሪታንያ ደገፋ ገለጹ። ኬ ኣዝዩ ተናዲዶ ንዶክተር ዲ “ባርያ” (ዘነኣእስ ቃል) ኢሉ ክነኣእስ ጀመረ። እቲ ናይ ቃላት ክርክር ቀልጢፋ ናብ ኣካላዊ ጎንጊ ወይ ግብግብ ተለወጠ።

ኤች ኣብቲ ቦታ በዓሉ ጣልቃ ክኣቱ ፈተነ። ኣብቲ ብርቱዕ ክርክርን ሓዝ ክሕዝ ባእሲ ህውከት ግን ብጌጋ ብዶክተር ዲ ተወቕዓ። እቲ ዘሕዝን ግን ኤች ብዘጋጠመ መጉዳኢቲ ድሕር ሓደ መዓልቲ ኣብ ሆስፒታል ምማቱ እዩ።

መዛተይ ሕቶታት

- ጠንቁቅ፡- እዚ ጎንጊ እዚ ንክዓቢ ኣበርክቶ ዝገበሩ እንታይ መሰረታዊ ረጅሒታት እዮም?
- ጉዳያት፡- መንነት ታሪኻዊ ቅራታን ፅልዋታትን ብኸመይ ግደ ተግባቱ?
- ፅልዋ፡- ናይዚ ፍፃመ ቅፅበታውን ነዊሕን ሳዕቤናት እንታይ እዩ ነይሩ?
- ምሕደራ ጎንፅታት፡- ኬ ሲ ወይ ዶክተር ዲ እንተተኸውን ነቲ ኹነታት ኸመይ ገይርኻ ተትርፎ ምክኣልካ?
- ንመሃሮ ወዩ ድማ ክውሰድ ዝግባእ ትምህርቲ፡- ማሕበረሰባት ኣብ መፃኢ ከምዚ ዓይነት ጎንፅታት ንምክልኻል እንታይ ስትራቴጂታት ክኸተሉ ይኸእሉ?

ንመሃራ፡- ትንተና ጎንጊ ማለት ኣብ እንታይነት ጎንጊ ጎንጊ ንምፍጣሩ መሰረት ዝኮኑ ምክንያታት ኣብ ክይዲ ጎንጊ ተሳተፍቲ ዝኮኑ ኣካላትን ለውጥታት ወይ እናፀንሑ ዝምዕብሉ ዓይነት መግለፂ ጎንፅታት ብዝምልከት ዝገበር ትንተና ዘጠቃለለ እዩ። ስለዚ ኣብ ክባቢና ዝኮነ ዓይነት ጎንጊ እንትገጥመና እቲ ፀገም ንምፍታሕ ክንሃፅፅ ዮብልናን ዮግዳስ ብዝተክኣለ መጠን ኣብ ተፈጥሮን ምክንያትን ክምኡ ውን ተሳተፍቲ ኣካላት እቲ ዘጋጠመ ጎንጊ ኣድላይ ዝበሃል ኩሉ ትንተና ክነካይድ ይግበኣና።

4. ክዩዲ ህንፀት መንነትን፣ ሰላምን ፅርቅን

4.1 ኣብ መንጎ ጉጅለታት ዘግበር ትርጉም ዘለዎ ዘተ ዝህልዎ ግደ

ኣብ መንጎ ጉጅለታት ብፍላይ ድማ ዝተፈላለየ ዓይነት ሃይማኖት፣ እምነት ወይ ባህላዊ ድሕረ ባይታ ዘለዎም ማሕበረሰባት ትርጉም ዘለዎ ዘተ ኣብ ሞንጎኦም እንተካይዱ ወጥሪ ወይ ጥርጣረታት ንምንካይ ይሕግዝ እዩ።

ትርጉም ዘለዎ ኣብ መንጎ ጉጅለታት ርክብ ዘይምህላውን ካብ ነንሕድሕድኻ ተነጻጻሪኻን መብዛሕትኡ ግዜ ኣብ መንጎ ጉጅለታት ንዝፍጠር ወጥሪ ርኡይ ኣበርክቶ ዝገብሩ ረጅሒታት ምዃናም ይፍለጥ እዩ። እዞም ኹነታት እዚኦም ንፅልኢ ኣድልዎ ፅልኢ ዝመልኦ ዘረባን ንጥቕዓት ምልዕዓልን ዓቢይ ድጋፍ ይገብሩ እዮም። እዚ ብፍላይ ኣብ መንጎ ጉጅለታት ዝዓበየ ወጥሪ ዝረኣዮሉ ታሪኽ ኣብ ዝህልወሉ እዋን ግልፂ ኹይኑ ይርኣ እዩ።

ካብ ፅንሰ-ሓሳብ ዘፈለቐ ዘንታታት

ነዚ ዝስዕብ ዘንታ ኣንቢብኹም ብዛዕባ ድሩትነትን ዓቕምን ናይቲ ናይ ዝርርብ መደብ ተዘራረቡ።

ኣብ ሓደ ፍሉይ ድሕሪ ጎንጊ ዝነበረ ማሕበራዊ ኹነታት ሓደ ጉጅለ መንእሰያት ብመንገዲ ናይ ሰላም ክለቦም ኣቢሉ ማሕበረሰባዊ ዘተ ኣዳለዩ። እቲ ክለብ ካብ ነፍሲ ወከፍ ክፍሊ ማሕበረሰብ ወክልቲ ከም ኣብቲ ጎንጊ ዝተኻፈሉ ወገናት ዓዲሙ እዩ። ኹሎም እቶም ዝተዓደሙ ተሳተፍቲ ኣዝዮም ስለ ዝተቐጥፁ ኣብ ልዕሊ እቶም ኣብቲ ክፍሊ ዝነበሩ ካልኦት ጉጅለታት ክስታት እናኣቕረቡ ግዳይነቶምን በደልን ንምግላፅ ናብቲ ዝርርብ ኣተዉ። ኹሎም ብሰንኪ ዜይተፈፀሙ ግን ክግበሩ ዝግበኦም ነቲ ጥቕዓት ምክንያት ዝኾኑ ተግባራት ገሊፆም እዮም። ዋላ ሓደ ካብኣቶም ኣቕረብቲ ናይቲ ሓደ መዘንኦም ፍፁም ክሰምዑ ድልዋት ኣይነበሩን። ተሳተፍቲ ሙሉእ መዓልቲ ነኒሕድ ሕይዎ ክይተሰማምዑ ተዘረቡ። እቲ ክፍሊ ግዜ ብሰንኪ ባህርያት ካልኦት ተሳተፍቲን ኣጠቓቕማ ቃላውን ዘይቃላውን ርክብን ብተሳተፍቲ ተናወፀ። ቀዳማይ መዓልቲ ናይ ዘተ መድረኽ ድማ ብኸምዚ መልክዕን ኣገባብን ተዛዘመ።

ሕቶ፡- ትክክለኛ ዘተ ተኸይዱ ዶ ትብሉ? እንተዘይኸይኑ እቲ ፀገም እንታይ እዩ? ብፅምዳ ብምኻን ተዛተዩን ድሕሪ እዚ ድማ ሓሳባትኹም ንኻልኦት ኣካፍሉ።

ንዘተ ቅሩብ ምካንን ኣንፈት ወጥሪ ናይ ምልዋጥን ተክእሉን።

ዘተ ውፅኢታዊ ንክኸውን ንይምሰል ዘይኸነስ ትክክለኛ ናይ ሓሳብ ምልዋጥ ቦታ ክህብ ይግባእ። ንፍልልያትን፣ ዘይምስምማዕን ዝዘተየሉ ቦታ እውን ክህሉ ኣለዎ። ዘተ እውን ንኹሉ ዝሓቁፍ ክኸውን ኣለዎ። ዘተ እንትካየድ ወይ ንምክድ ኪነ-ባህላውያን መራሕቲ ወክልቲ ማሕበረሰብ ዘፍቅድ፣ ድምፂ ኣዋልድ፣ ደቂ ኣንስትዮ፣ መንእሰያት ከምኡ ውን ተመዘበልቲ/ ህዳጣን ወይ ናይቲ ማሕበረሰብ ንእሱሳን ወይ ውሑዳት ኣባላት፣ ማሕበረሰባት ናብ ቅድሚት ምምፃእ ኣገዳሲ እዩ።

ዘተን ዕርቅን

ዕርቂ ውሑስን ንኹሉ ዝሓቁፍን ናይ ዘተ ቦታ ብምፍጣር ክመቻቸዉ ይክእል እዩ። እዚ ባይታ እንትፍጠር ድማ ናብ ንዳግመ ህንፀት ርክብ ዝምድናታት ምምስራቅ ናይ ሓባር መርገዒ ንምሓዝ፣ ሕሉፍ በደላትን መጉዳእትን ምፍታሕ ንምፍጣር ከምኡ ውን ንመፃኢ ዝምልከት ሓባራዊ ራእይ ምምዕባል ዝመርሕ ክኸውን ይግባእ።

ክንዘተየቡ ዘበና ሕቶታት

- ኣብ መንጎ ጉጅለታት ዝገበር ዝርርብ ተሳቲፍኹም ትፈልጡ ዶ?
- ዝተፈላለዩ ጉጅለታት ኣብ ሓደ ብምትእኻኻብ ንሰላም ብክመይ ክም እትድግፍ ትርጉም ዘለዎ ምይይጥ ንምክድ ክትሰርሕ ክትሓስብ ትክእል ዲኻ?
- ኣብ መንጎ ጉጅለታት ዝገበር ዘተ ንምስታፍ እንታይ ዓይነት ስጉምቲ ክትወስድ ትክእል?
 - o ክብ ጉጅለኻ ወፃኢ ንሓደ ኻልእ ሰብ ጥራሕ ክትበፀሕ ወይ ድማ ንምትንካፍ ኣብ እትገብሮ ፃዕሪ ብውልታዊ ብርኪ ክትጀምር ትክእል ዲኻ?
 - o ሰባት ተኣኪቦም ክዛረቡን ክዛረቡን ዝክእሉሉ መድረኻ ኣብ ክባቢኻ ኣብ ዝርከብ ቤት ትምህርቲ ወይ ቤተ ክርስቲያን መደብ ክትጀምር ትክእል ዶ?
 - o ኻልእ ዘተ ንምድገፋዕ ዝሕገዝ እንታይ ሓሳባት ትሓስቡ?
- ሰባት ብዘይ ስግኣትን ብኣክብርትን ብናፅነትን ዝዛረቡሉ ቦታ ምፍጣር ኣገዳሲ ዝኸነሉ ምክንያት ስለምንታይ እዩ?

ኣብቲ ዘተ መን ክሳተፍ ኣለዎ?

ሓደ ክብ መሰረታዊ መትከላት ዝኾነ ይኹን ናይ ዘተ ተበግሶ ንኹሉ ዝሓቁፍ ምጅኑ እዩ። እዚ ንክዕወት ኹሎም ኣብ ጎንዒ ዝተዋፈሩን ዝተሃስዩን (ንኣብነት ዕጡቓት ጉጅለታት፣ ትካላትን ውልቀሰባትን) እዉን ረብሓታቶም፣ ዕላማታቶም፣ ዓቕሞምን ዝምድናታቶምን ናብ መኣዲ ዘተ ክቕርቡ፣ ተሳተፍቲ ኹይኖም ክቕርቡ ክዕደሙ ኣለዎም። ኣብ ዘተ ዝሳተፉ ተዋሳኒቲ መራሕቲ ማሕበረሰብ፣ ሽማግሌታት፣ መራሕቲ ሃይማኖት፣ ደቂ ኣንስትዮ፣ መሓውራት ምምሕዳር ኸባቢ፣ ዕጡቓት ሓይልታትንን መንእሰያትን ይርከብዎም።

4.2 ግደ መራሕቲ ማሕበረሰብ

መራሕቲ ማሕበረሰብን ሃይማኖትን ኣብ ህይወትን ባህርያትን ካልኣት ዓቢይ ፅልዋ ናይ ምሕዳር ጭቡጥ ዓቕሚ ኣለዎም እዩ። ድምፃም እንተስምዑ ድማ ብመንፅር ዘለዎም ዓቢይ ፅልዋ ከለዉ መልእኽቶም ልዑል ፅልዋ ክህልዎ ይክእል እዩ። ስለዚ ድማ እዮ መራሕቲ ኣንፃር ፅልኢ ዘረባን ጥቕዓትን ኣብ ምዝራብ ኣገዳሲ፣ ዕዙዝ ግደ ዘለዎም።

ዕዉት ዛንታ፡- ግደ ሽማግሌታት፣ ዓቢይቲ ዓዲ ኣብ ምክልኻል ዓሌታዊ ጥቕዓት

ክብ ቐረባ ግዚያት ዘጋጠሙ ዕዉት ናይ ሽማግሌታት ጋሞን ኣብ17 መስከረም 2018 ዓ. ም ኣብ ከተማ ኣርባ ምንጭ ተፈጢሩ ንዝነበረ ወጥሪ ዝገበርዎ ዕዉት ክይዲ ዕርቂ ንምጥቃስ ይክኣል እዩ። ኣብዚ ወጥሪ ናብ ጎንዒ ሰጊሩ ብዙሓት ኦሮሞ፣ ጋሞን ካልኣት ብሄራት ዝተጠፋጠፉ እንትኸውን ብኣሽሓት ዝቐፀሩ ሰባት ኣብ ክልል ኦሮሞያ ዝርከብ ክባቢ ቡራዩ ናብ ዓርሰ ከተማ

አዲስ አበባ፣ ናብ ካልኦት ከባብታት ኢትዮጵያ ክመዛበሉ ግድን ኾይኑ እዩ። ኣብ ምዕራባዊ ክፋል ኢትዮጵያ ኣብ ዝርከብ ኣርባ ምንጭ ጋሞ ጎፋ ጉጅለታት መንእሰያት ነቲ ኣብ ኣርባምንጪ ንንግዲ ኣሮሞ ዒላማ ዝገበረ መጥቀሶቲ ሕን ንምፍዳይ ስጉምቲ ኣብ ዝወሰዱሉ እዋን ሸማግለታት ጋሞ ሓድሽ ዝተቐርጸ ሳዕሪ ኣብ ኢዶም ብምሓዝ ኣብ መሬት ተንበርኪኹም መንእሰያት ንናይ ኣሮሞ ዓልዮት ሹቻት ክይጥቅዑ ለሚኖም ጣልቃ ብምእታዎም እቶም ሸማግለታት ነቲ ጥቕዓት ክተርፍ ገይሮም እዮም። ንብዙሓት ኢትዮጵያውያን እዚ ብጥበብ ሸማግለታት ጋሞ ዝተርከቡ ጎንጊ ናይ ምዝሓል፣ ምትራፍ ኸይዲ ዕርቂ ኣኣዝዩ ዝንኣድን ካብ ኣብ ቐረባ ዝተርከቡ ጎንጊታት ከም ኣብነታዊ ዕውት ዘንታ ተገይሩ ምጥቃስ ይክኣል እዩ (ዩኔስኮ 2020) ።

- ናይ ሰላም ምፅወ-ዋር ምቕባል ሕድሕዳዊ ምክብባር ዝገልፅ መልእኽቲ ምዝርጋሕ፣
- ኣብ መንጎ ማሕበረሰባት ዝፍጠር ወጥሪ ንምንካይ ብፍላይ ድማ ዘተ ብምዕባይን ሰላማዊ ሓባራዊ ህይወት ዘተባብዑ ፍፃመታት ብምእንጋድን ስጉምቲ ምውሳድ ኣገዳሲ እዩ።
- ብዝተኻኣለ መጠን ናይ ሰላም መልእኽታት ብናይቲ ከባቢ ቋንቋታት ብኢንተርኔትን ካብ መስመር ወፃኢ ኣወንታዊ መልእኽቲ ብኸባብዉን፣ ለዘ እቲ ማሕበረሰብ ብምጥቃም መልእኽታት ምዝርጋሕ ይግባእ።
- ብመራሕትን ሰበሰልጣንን ንዝቐርቡ ምልዕዓል ዝኹንኩን/ወይ ድማ ኣማራፂ መልእኽቲ ዘቐርቡን ሃይማኖታዊ፣ ማሕበረሰባውን ብሄራውን መግለፂታትን ኣዋጃትን ፀብፃባት ምውፃእን ምዝርጋሕን ኣገዳሲ እዩ።
- ንመንእሰያት ኣዋፊርካ ንበደል ብሃናፅን ብሰላምን መንገዲ ክፈትሕ ክፅዕሩ ግበር።
- መንእሰያት ዝዘረብዎ መረረት ወይ ኣካታዒ ኣብ ዝኾነሉ እዋን እውን እንተኾነ ቅሬታኦም ምስምዑን ምላሽ ምርክቡ ምርግጋፅን ኣገዳሲ እዩ።
- መናእሰይ ኣምባሰደራት ብምብቃዕ፣ ብምስጣልን ጥቕዓትን፣ ፅንፊ ዝሓለፎም መነወርቲ ተገግባራት ኣብ ሕድሕድ ኣካል ማሕበረሰብ ክይፍፀም፣ ልዕልነት ሕገ ዝሕለየሉ ባይታ ዘናድዩን ኩነታት ምፍጣር ውፋያት ተዋሳኒትን ኣመዘዘንቲ፣ ተሓለቕ ፍትሒ ክኾኑ ምክኣል።

4.3 ናይ ፓሲሲ ሰበብታት

- ትምህርቲ፡- ብዘዕባ ዝተፈላለዩ መንነታትን ሓባራዊ ታሪኽን ኢትዮጵያ ንቕሓት ንምድንፋዕ የክእል እዩ።
- ናይ ዘተ መድረኻት፡- ኣብ መንጎ ጉጅለታት ንዝገበር ርክብን ምርድዳእን ቦታታት ምፍጣር፣ ነዚ ግቡእ ኩነታት ንክፍጠር ምስራሕ ።
- ምቁፅፃር ፅልእ ዘረባ፡- ኣንፃር ፅልእ ዘረባን ኣድልዎን ዝምልከት ሕግታት ምትግባር ምጥንኻር ኣገዳሲ እዩ።
- ውህደት ቴክኖሎጂ፡- ጎንጊታት ብኣግባቡ ንምፍላጥን ንምፍታሕን ዲጂታላዊ መሳርሒታት ምጥቃም ዕዘዝ ረብሓ ኣለዎ።
- ባህላዊ ኣገባባት ምድጋፍ፡- ባህላዊ ኣገባብ ኣፈታትሓ ጎንጊታት ምሕያልን ዘመናዊ ምግባርን ኣዝዩ ሓጋዚ ኸይዲ ብምኻኑ እዚ ክዕምብብ ምግባር ኣገዳሲ እዩ።

02

መደዳን
ምዝባዕ
ሐብሬታን

ሚድያ ንጎንዲ ኣብ ምፍጣር ክህልዎ ዘኻኸል ኣስተዋፅኦ

ትሕዝቶ

- 34 ሚድያን፣ ተበዓሕነት ኣስተምህሮ ሓበሬታቶምን
- 38 ናይ ፅልኢ ዘረባን ዓፀፋ ፅልኢ ዘረባን
- 45 ምዝባዕ ሓበሬታን ሓቲታት ምፍታሽን

ኣብ ዝሓለፈ ምዕራፍ ብዛዕባ ፅንሰን ክልሰ ሓሳብ መንነት ብወሰን መልክዑ መርሚርና ንምርኣይ ፈቲና ነይርና ኢና። መንነት ንዓለምና ብኸመይ ክም ዝቐርግን ተመክሮታትና ንኣረኣኢያ ዓለምና ብኸመይ ክም ዝቐርፅን ብውሽጥን ብደገን ብወሰን መልክዑ እዉን ሞላ ይኹን ተማሂርናን ዘቲናሉን ኢና። እቲ ቐጊሉ ዝቐርብ ሕቶ መራኸቢ ማዕክናት ብኸመይ ይፀልወና? ናይ ፅልኢ ዘረባ ንምምካትን መልእኽቲ ሰላምን ዕርቅን ብዓፀፋ

ንምዝርጋሕ ክንሰርሕ ኣብ ዝገብእና ክነድምዕ ንፍትን ኢና።

ኣብ መወዳእታ ናይዚ ምዕራፍ መራኸቢ ማዕክናት መራኸቢ ሓፋሽ ንኣረኣኢያ ህዝቢ ብኸመይ ክም ዝቐርፅኦን ኣብ ሰላም ወይ ጎንዒ ብፍላይ ኣብ ኹነታት ኢትዮጵያ ዘለዎ ኣበርክቶ ኣብ ምንታይ ኹነታት ክም ዝርከብ ክንገዘብ ኢና። ኣብ መንጎ ባህላውን ሓዲሽን መራኸቢ ማዕክናት ዘሎ ፍልልይ ክምኡ ውን ትምህርቲ ሚድያን ሓበሬታን (MIL) ብኸመይ ንትሕዝቶ ሚድያ ብሓላፍነት ክትረኽቦ ክትትንትን ክትፈጥር ክተስተንትንሉን ክትዋሳእን ክእለት ክም ዘስንቑ ክትመሃር ኢና። እቲ ምዕራፍ ፅልዋ ፅልኢ ዘረባን ሓደገኛ ዘረባን ዝምርምር ኹይኑ ክም ማዕቀፍ ዘረባ ፅልኢ ዝኣመሰሉ መሳርሕታትን ብዛዕባ ሕጋዊ ምላሽ ኢትዮጵያ ዝምልከት ርድኢትን እዉን ክቐርብ እዩ።

ኣብዚ ዝተፈላለዩ ዓይነታት ስርዓት-ኣልቦነት ሓበሬታ-ዘይገቡእ ሓበሬታ ግጉይ ሓበሬታን ሕማቕ ሓበሬታን-ብኸመይ ክም እተለልዮምን ክም እትቃለሱምን ብጭብጢ ምፍታሽ ነቐፊታዊ ኣተሓሳስባን ኣጠቓቕማ ክፍተት ምንጫ ዘለዎም መሳርሕታትን ንምርክብ ዳህሳስ ነካይድ ኢና። ብሓፈሻ እዚ ፍልጠት እዚ ንጉዳኢ ትረኽታት ክትፈታተን፣ ንኹሉ ዝሓቁፍ ዘተ ክተስፋሕፍሕን ኣዘዩ ሓበሬታ ዘለዎን ሰላማውን ማሕበረሰብ ኣበርክቶ ክንገብር ክም ዝግባእ ንምርዳእ ዮኸለና እዩ ኢልና ንኣምን።

1. መስተዋ

1.1 ሚድያ ማሰት እንታይ እዩ?

ብሓፈሻ “ሚድያ” ማለት ሓበሬታ ወይ መኣከቢ ሓበሬታ ኹይኑ ብተወሳኪ ድማ ሚድያ ወድዓዊ ይኹን ዝኮነ ዓይነት ሓበሬታ ክምኡ ውን ቅድም ክብል ኣብ መኣከቢ ናቁጣ ሓበሬታ ተኣቢቡ ንዝፀንሽ ሻበሬታ ክም መሊሱ ንምብዓሕ ዝሕገዝን ዝሕገዙ ናይ ርክብ መውፅኢታት ወይ መሳርሕታት ዝሓዘ ወይ ዘመላኸት እዩ።

ሚድያ ቐንዲ መሳርሕ ህዝባዊ ርክብ ኹይኑ ክም ፈነወ ሕትመትን ኢንተርኔትን ዝኣመሰሉ

መድረኽት ይጥቀሙ። መራኸቢ ብዙሃን ብዝቐለለ መልክዑ ንስፊሕ ተዓዛቢ ዝበፀሕ ወይ ዝወፀሉ ክም ሬድዮ ቴሌቪዥን ጋዜጣታት መፅሔታትን ኢንተርኔትን ዝኣመሰሉ ናይ ርክብ መሳርሕ ዮመልክት።

1.2 ግደ ባህሳዊ ሚድያ ምስ ዘመናዊ ሚድያን

ባህሳዊ መራኸቢ ማዕክናት እንትበሃል ኣብ ዝሓለፈ ዓመታት ዝተመስረተ ልምዳዊ ኣገባባት መራኸቢ ማዕክናት ዘካተተ ኹይኑ እዚ ድማ ሕትመት ጋዜጣታት፣ ቴሌቪዥን፣ ሬድዮን፣ ኣብ ወረቐት ዝተሓተሙ መፃሕፍትን ብዝገበር ዝሰራጩዉ ሓበሬታ ዝሓቐፈ እዩ። እዚ ማዕክናት ካብ ነዊሕ እዋን ኣትሒዙ ቐንዲ ምንጫ ዘናን መዘናግዕን ኹይኑ ፀኒሑ እዩ። ገለ ኣብነታት ባህሳዊ ማዕክናት ኢትዮጵያ ዜና ኣገልግሎት፣ ሸገር ኤፍ ኤም ሬድዮ፣ ፈነወ ቴሌቪዥን ኮርፖሬሽን ኢትዮጵያ (ቴሌቪዥን ኢትዮጵያ [ኢ.ቲ.ቪ.]) ጋዜጣ ሪፖርተር ወዘተ ይርከብዎም።

ዘመናዊ መራኸቢ ማዕክናት ብዘመናዊ መልክዕ ርክብን ቴክኖሎጂን ንዘደራጀው ዘመልከት ኹይኑ ብኢንተርኔት ማሕበራዊ መራኸቢታት ሞባይል መሳርሕታት ቨርቹዋል ሪኣሊቲን ካልኦት ዲጂታላዊ መትረባትን ዝሓቐፈ እዩ። እዚ ኣብ ባይታ ንዝነበሩ መሳኽቲ ሓበሬታ ሚድያ ብዘዘደምም መልክዑ ብምሽጋር ዘለዎም ሓበሬታ ብመንፅር ትሕዝቶ ከመይ ክም ዝመጋገቡ፣ ዝተሓላለኹሉ፣ እንራኸቡሉን ኹይኑ ብመስረቱ ቀይሩም እዩ። ገለ ካብቶም ኣብነታት ሓደሽቲ ማዕክናት ዜና ኣብ ኢትዮጵያ ቲክቫህ-ኢትዮጵያ (ቴሌግራም መስረት ዝገበረ ናይ ዜና ሚድያ መድረኽ)፣ ድሬቱብ (ፌስቡክ መስረት ዝገበረ ናይ ዜና ሚድያ መድረኽ)፣ ክምኡ እውን ኢትዮጵያ ኢንሳይደር (ሓዲሽ መርበብ ሓበሬታዜና) ምጥቃስ ይክኣል።

መለለዩ ባህርያት ባህላዊ መራኸቢ ማዕኸናት

- ሓደ አንፈት ዘለዎ ርክብ
- ውሱን መስተጋብር
- አካላዊ/ጉእዝ/ ቅርፂ
- ብመልክዕ መደብ ዝተገብረሉ ምስርጫዉ
- ክባብያዊ ምብፃሕ
- ወፃኢታት ምፍራይ
- ሞያውያን ሓለዎ የካይድ
- ነዊሕ ዕድመን ቀዋምነትን
- ውሱን ትንታነታት
- ክብ መስመር/መትረብ ኢንተርነት ወፃኢ ኮይና እንጥቀመሉ

መለለዩ ባህርያት ዘመናዊ ሚድያ መራኸቢ ማዕኸናት

- መስተጋብራዊ ፣ ተመጋጋቢ መስርሕ
- ስፊሕ ተበፃሕነት
- ዓለምለካዊ ምብፃሕ
- ውሁደ ቡድካት ምድያታት
- ኣብ ሓቀኛ ግዜ ዝገበር ርክብ
- ተጠቀምቲ ዝማእከሉ ትሕዝቶ ዝፈጠረ
- ውልቃዊ ምግባር
- ገኒኑ ክወፅእን ክባፃሕን ተክእሎ ዘለዎ
- መድረክ ፍልፍል ዘይነፅፍ ፍልቀታት ትንታነ
- ሓቀኛን ሸርቐዋል ዓለማት ዘዋደደ

ብሓፈሻ ባህላዊ መራኸቢ ማዕኸናት ርእይቶን ፖሊሲን ህዝቢ ብቻነላትን እቲ ስልጣን ዝሓዘ አካል ኣቢሉ ፀብፃብ ብምቕራብ ይቐርፅ። ናይዚ ብተቻራኒ ዘመናዊ መራኸቢ ማዕኸናት ዝተፈላለዩ ድምፅታትን ኣብ ጋህዳዊ ወይ ህልዊ ግዜ ብምውሃድ ጎፍ ንጎፋዊ ዝገበር ምርኻባት ዘማዕብል እዩ። እዚ ድማ ንኣረካእያታትን ውሳኔታትን ማሕበረሰብ ብቕልጡፍ ይፀልዎ እዩ። ብሓባር ድማ ሕብረተሰባዊ ርእይቶታትን መደምደምታን ኣብ ምቕራፅ ተደጋጋፊ ግደ ይፃወቱ እዮም።

መዛተይቲ ሕቶታት

- ክብቶም ዝተጠቕሱ ማዕኸናት ዜና ወፃኢ እንታይ ዓይነት ማዕኸናት ዜና ትፈልጡ?
- ሓበሬታ ንምርካብ ኣየናት ማዕኸናት ዜና ኢኻ ትጥቀም? ኣይናት ማዕኸናት ዜና ኣዓረኻ ከም እትኣምኖም ወይ ከም እትጥቀመሉም ነዚ ምክንያት እትብሉም ረጅሒታት ኹ እንታይ እዮም?
 - o ሕተት:- 5 ደቓይቕ ወሲድኻ ነቲ ዝኣምንዎ/ዝጥቀምሉ ዓይነት ሚድያ ዝፀልዉ ረጅሒታት ኣስተብህል
 - o ተኣማኝነትን ትክክለኛነትን ግሉፅነትን ዕላማነትን ዝና ተበፃሕነት ፖለቲካዊ ወይ ስነ-ሓሳባዊ ፅምዶን ትሕዝቶን ፅልዎ መዛኑ

- ገለ ኣብነታት ባህላዊ ማዕኸናት ዜና እንታይ እዮም?
 - o ባህላዊ መራኸቢ ማዕኸናት ጋዜጣታት መፅሔታት ሬድዮን ተሌቪዥንን የካትት
- ዘመናዊ መራኸቢ ማዕኸናት እንታይ ይገልፁ? ክብ ባህላዊ መራኸቢ ማዕኸናት ኹ ብኸመይ ይፍለጥ?
 - o ምራቕት:- ዘመናዊ መራኸቢ ማዕኸናት ሰባት ምስ ዜናን ሓበሬታን ዝዋሰኑሉ ኣገባብ ብኸመይ ቕይሮምዎ?

1.3 ኢንተርኔትን ማሕበራዊ መራኸቢታትን

ኢንተርኔት እንታይ እዩ?

ኢንተርኔት ዓለምለካዊ TCP/IP (Transmission Control Protocol/Internet Protocol) ኣቢሉ ወይ ተጠቐምካ ኮምፒዩተር ዘራኸብ መርበብ እዩ። እዚ ምትእስሳር እዚ መረዳእታ ኣብ ኸረጢት መርበብ እናተቐፀረ ክምቀል፣ ብመስመራት መረዳእታ ክመሓላለፍን ንተጠቓሚ ዳግማይ ክእከብን ዘኸእል እዩ ። ከም ኢመይል ዝበሉን ካልኦት ማሕበራዊ መራኸቢታት ከምኡ ውን ዓለምለካዊ መርበብ ሓበሬታ ዝተፈላለዩ ኣገልግሎታት ይምግብ። ኢንተርኔት ሰፊሕ ናይ መርበባት መርበብ ክኸውን እንተሎ ዓለምለካዊ መርበብ ሓበሬታ (ወይ ብቐሊሉ መርበብ ሓበሬታ) ኣብ ውሽጢ ኢንተርኔት ዝርከቡ ሃይፐርሊንክድ ገፃትን ሰነዳትን ዝሓዘ ስርዓት እዩ።

WWW ዝብል ምሕፃረ ቃል ንዓለምለኻ መርበብ ሓበሬታ ዝገልፅ ወይ ድማ (World Wide Web) ንምባል ኹይኑ ኣብ መንጎ ሰነዳት ብቐሊሉ ምትእስሳር ንምግባር ዘኸእል ስርዓት ናይ ኢንተርኔት ኣገልገልቲ እዩ። ኢንተርኔት ዝሰፍሐ መርበብ ክኸውን እንተሎ ዓለምለካዊ መርበብ ሓበሬታ ድማ ሓበሬታ ንምርካብ ዝሕገዝ ሜላ እዩ።

በዓል ዋና ኢንተርኔት መን እዩ?

መዓረይ ሕቶ:- ንተሳተፍቲ ወናንነት ኢንተርኔት ኣብ ዝምልከት ኢንተርኔት ብሓደ ማእከላይ ወገን ወይ ትካል ይውነን ዶ ኣይውነንን ኢልኩም ብምሕታት ንመልሶም ሓቂ ወይ ሓሶት ክብሉ ግበሩ።

ዋነነት ኢንተርኔት ብዘምልከት ንኢንተርኔት ዝወነኖ ዝኮነ ይኹን ዝፍለጥ ኣካል የለን። ሓፈሻዊ ኣብ ዝኮነ ፍልጠት ብምመርካስ ግን ኢንተርኔት ዘይተማእከለ መርብብ “ናይ መርብብ መርብባት” ኹይኑ ውልቀ ትካላት ብብወገኖም መርብባት ዝውንንሉ ኹሎም ወነንቲ መርብባት ድማ ንኢሕድ ሕድም ዝተኣሳሰሩ ኹይኖም ኢንተርኔት ይፈጥሩ። ካብ ሓደ ዝምብጥ ኣካል ንላዕሊ ኣብ ኣካላዊ ትሕቲ ቅርፂ ዝምርኮስ ክልስ ሓሳባት እዩ።

ማሕበራዊ ሚድያ እንትበሃል እንታይ ማለት እዩ?

ማሕበራዊ መራኽቢታት ኣብ ኢንተርኔት ዝተመርኮሰ ናይ ርክብ መሳርሒ ኹይኑ ኣብ መንጎ ተጠቀምትን ሸርቐዎል ማሕበረሰባትን ብኢንተርኔት ዝገበር ርክብ ዘመቻዉ እዩ። ካብ 1990ታት ጀሚሩ ማሕበራዊ መራኽቢታት መርብባት ደቂ ሰባት ኣዕብዮምን ምትእስሳር ኣስፋሕፊሖምን እዮም። ማሕበራዊ መራኽቢታት መድረኻት ተሳትፎን ምትእስሳርን ክፈቕዱ ኣለዎም። ገለ ካብቶም ኣብ 2025 ንብዙሕ ሰብ ክምመጥቀሚ መድረካት ዝኮኖም ዝተጠቕሱ ብሉፃት ማሕበራዊ መራኽቢታት ፌስቡክ፣ ዩቲዩብ፣ ኢንስታግራም፣ ዋትስአፕ፣ ቲክቶክ፣ ዊቻት፣ ቴሌግራም እና ስናፕቻት እዮም።

ተግባራት ማሕበራዊ ሚድያ፡-

ማሕበራዊ ሚድያ ኣፕሊኬሽናት [መተግበርቲ] ብተጠቀምቲ ዝፍጠር ትሕዝቶ ንምፍጣርን ንምልውዋጥን የክእሉ። ንሳቶም ክማይን ክማኻን ዝኣመሰሉ ተጠቀምቲ ኣካላዊ ኣቀማምጣ ብዘየገድስ ትሕዝቶ ክሃልኹን ክዘርገሑን ኣብ ዝርርብ ክወፈሩን ኣብ ሓቀኛ ገዜ ክራኽቡን የክእሉ።

ማሕበራዊ መራኽቢታት ንውልቀሰባት ካብ ዝፈቅድሎም ተግባራት፡-

- ህዝባዊ ወይ ፍርቂ ህዝባዊ ፕሮፋይል ንምህናፅ
- ዝርዝር ናይ ምትእስሳራት ኣስፍር
- ዝርዝር ምትእስሳራቶምን ብኻልኦት ዝተሰርሑን ምርኣይን ምትሕልላፍን።

ኣብ ብዙሓት ሃገራት ክም ፌስቡክ ዝኣመሰሉ ማሕበራዊ መራኽቢታት ንባህላዊ መራኽቢ ብዙሃን በሊጾም ቐንዲ ምንጪ ሓበሬታ ኮይኖም ኣለዉ። ዝተፈላለዩ ቴክኖሎጂታት ሚድያን ርክብን ዘወሃህዱ ዝተዋደዱ መድረኻት ብምኽኻም ካብ ቐንዲ ሚድያ ተመራፂ ይገብሩ።

ንመሃሃር፡- ዜግነት ዝመሰረቱ ጋዜጠኛነት ትበሃል እንተሎ ተራ ዜጋታት ኣብ ዝተፈላለዩ ጉዳያት መሰረት ጌሮም ኣብ ማሕበራዊ ሚድያታትን ናይ ትእስስር ገፃትን ዜና እንትሰርሑ ምርኣይ ምዕዛብን ዘጠቓለለ ጉዳይ ጋዜጠኛነት ማለት እዩ።

ኣብ ማሕበረሰብ ዘለዎ ፅልዎ፡-

ማሕበራዊ መራኽቢታት ኣወንታዊ ይኹን ኣሉታዊ ፅልዎታት ኣለዉዎ። እቶም መብዛሕትኡ ግዜ ዝገለፁ ድማ፡-

- ምውሳኽ ምትእስሳር፡- ማሕበራዊ መራኽቢታት ሰባት ርሕቀት እንተይዓቀቡ ምስ መቅርቦምን ቤተሰቦምን ንክራኽቡ ይሕገዘም እዩ።
- ምልውዋጥ ሓበሬታ፡- ቅልጡፍ ምዘርጋሕ ዜናን ሓበሬታን ዘመቻቸዉ እዩ።
- ህንፀት ማሕበረሰብ፡- ተጠቀምቲ ናይ ሓባር ድልዩታት ወይ ዕላማ ዘለዎም ናይ ኦንላይን ማሕበረሰባት ክፈጥሩን ክፅንበሩን ይክእሉ።
- ማሕበራዊ ምንቅስቃሳት፡- ማሕበራውን ፖለቲካውን ምንቅስቃሳት ክዕብዮም፣ ንቕሓት ክዕቢን ምልዕዓል ክፈጥር ይክእል።
- ምፍጣር ቕጠባዊ ዕድላት፡- ንነጋይም ሰብ ሃፍትን ናብ ሓደሽቲ ተዓዘብትን ዕዳጋታትን ክሰፍሑ መድረኻት የቕርብ።
- ፅልዎታት ጥዕና ኣእምሮ- ንጥዕና ኣእምሮ ፅልዎ ክሕድር ይክእል እዩ። ብሰንኪ ምውድዳርን ሳይበር ምግንታልን ክም ጭንቀትን ትሑት ዓርሰ- ምትእምማንን ክምዙ ድማ ንዘይተደለየ ናይ ማሕበራዊ መራኽቢታት ኣጠቓቕማ ሱስ ዝኣመሰሉ ጉዳያት ክስዕብ ይክእል እዩ።
- ሕቶታት ብሕታዊነት፡- ብዛዕባ ድሕነት መረዳእታን ውልቃዊ ብሕታዊነትን ዝምልከት ሕቶታት የልዕል።
- ምዘርጋሕ ግጉይ ሓበሬታ፡- ንቕልጡፍ ዝርገሐ ግጉይ ሓበሬታ ክቃልዕ ይክእል እዩ።
- ንምልውዋጥ ባህሊታት ይሕገዘ፡- ዓለምለኻዊ ምልውዋጥ ባህላዊ ሓሳባትን ኣሰራርሓታትን የስፋሕፍሕ እዩ።

መዛተዬ ሕቶታት

- ኢንተርኔት እትጥቀሙሉ ዕላማታት ንምንታይ እዩ?
 - o ኢንተርኔት ብዛዕባ እዋናዊ ፍፃሞታት ዜና ንምንባብን ሓበሬታ ንምርካብን ይጥቀም
 - o ንትምህርታዊ ዕላማታት ክም ናይ ኦንላይን ኮርሳት፣ መፅናዕቲ ወይ ትምህርቲ
 - o ምስ ስድራቤትን ፈተውትን ብኢ-ሜይል ናይ መልእኽቲ መተግበሪታትን ብቪድዮ ፃውዒትን ንምርድዳእ
 - o ንመዘናገዒ ኣገልግሎት ማለት እውን መዘቓ ንምዘርጋሕ ቪድዮ ንምርኣይ ወይ ድማ ኣብ ኢንተርኔት ፀወታታት ንክንፃወተሉ
 - o ንናይ ስራሕን ንግድን ንጥፈታት ክም ርሑቕ ስራሕ ናፃ ስራሕ ክምኡ ውን ዕዳጋ
 - o ምራቕት፡- ንተሳተፍቲ ፈለማ ንሕድሮ ሕይወም ናብ ኣናእሸቱ ጉጅለታት ብምምቃል ቀዲልና ድማ ኣብ ዝተፈላለዩ ዕላማ ንመደቦም ንኣብነት (ኣብ ትምህርቲ ንግዲ ክምኡ ውን መዘናገዒ)። ካብዚ ብምቅፃል ነኒሕድሮ ሕይወም ረብሓታት ኢንተርኔት ኣብ ሕድሮ ሕድሮ ስርሐም ክመያየጡ ዕድል ፍመሎም።
- እንታይ ዓይነት ውልቃዊ ማሕበራዊ ሚደያ ኣካውንት ኣለኩም?
 - o ሕተት፡- ተተሳተፍቲ ኹሎም ዝጥቀሙሉ ማሕበራዊ መራኽቢታት ክዘርዘሩ ሕተትም። ክም ጉጅለ ብተግባር (ንኣብነት መርበብ ሓበሬታ፣ ዜና፣ መዘናገዒ፣ ሃርበኛ ብርዒ) ምድብዎም

2. ሚደያን ተበፃሕነት ኣስተምህሮ ሓበሬታቶምን

ኣብ ዝሓለፉ ሓዲት ዓስርተታት ዓመታት ንባብን ፅሕፈትን ንምርዳእ ዝጥቀሙሉ ኣገባባት ቀስ ብቐስ ለውጢ ኣርእዮም እዮም።

ምፅሓፍን ምንባብን ድሕሪ ሓዚ ቋንቋ ናይ ምንባብን ምፅሓፍን ምቐፃርን ምርዳእን ክእለት ጥራሕ ገይርኻ ኣይርእን እዩ። ምስ እዚ ለውጢ ተተሓሕዞ ድማ ሚደያን ሓበሬታን ኣብ ምቕናስ ድንቁርና፣ ምሃብ ኣስተምህሮ ወሳኒ ግደ ዝፃወት እዩ።

ሚደያን ሓበሬታን ትምህርትን ንሰብኣዊ መሰላት ብዘኸብር፣ ፈጠራዊ፣ ሕጋውን ስነ-ምግባራውን መንገዲ ሓበሬታን ፍልጠትን ንምርካብ፣ ንምትንታን፣ ንምግምጋም፣ ንምጥቃም፣ ንምፍራይን ንምትሕልላፍን ዘድልዩ ፍልጠት፣ ኣተሓሳስባ፣ ክእለትን ኣስራርሓታትን ኣብ ምዕባይ ዕዘዝ ወህደት እናፈጣረ እዩ።

መዘኻኽሪ፡- ሚደያን ሓበሬታን ትምህርትን ኣተሓሳስባን ክእለትን ኣብ ምስፍፋ፣ ውልቀሰባት ትረኻታትን ብሚደያታት ዝቐርቡ መደባት፣ ትሕዝቶታት ክሓቱ፣ ክትንትኑ፣ መርማሪ መሓተት ብምቕራብ ካብዚ ተላዒሎም ምግማትን ምእማትን ክኸእሉ ዮኸእሎም እዩ።

2.1 ባክታታት ኣስተምህሮ ሚደያን ሓበሬታን

ተበፃሕነት ማለት ካብ ዝተፈላለዩ ምንጭታትን መድረኻትን ሓበሬታን ትሕዝቶ ሚደያን ምድላይ፣ ምውሳድን ምርካብን ዝገበር መስርሕ እዩ። ንሱ ድማ ኣገዳሲ ሓበሬታ ብብቕዓት ንምርካብ ክም ክምገብ፣ ስማርትፎናትን ቤተ-መፃሕፍትን ዝኣመሰሉ ብዙሓት ቴክኖሎጂታት ኸመይ ገይርካ ክም እትጥቀሙሉ ምርዳእ ዘጠቓለለ እዩ። ካብዚ ብተወሳኺ እዚ ተበፃሕነት ንሓበሬታ ንምርካብ ዘዕንቅፋ ነገራት ክም ማሕበረ-ቐጠባዊ ረጅሒታት ወይ ቴክኖሎጂካዊ ድሩትነት ምፍላጥ እውን ዘጠቓለለ እዩ።

ብዚ ትርጉም እዚ ምብፃሕ ወይ ዕድላት ሚደያ ምህላው ቴክኖሎጂ መሳርሒታትን ኢንተርኔትን ሓለፉ ብዛዕባ ሚደያ ብኸመይ ክም ዝሰርሕን ብኸመይ ብዝሓሸ መንገዲ ክም እትጥቀሙሉን ብዕምቕት ምግንዛብ ኣገዳሲ ምኻኑ ዘርእ እዩ።

ትንታነ፡- ትንተና መልእኽትታት እንትበሃል ሚደያን ምንጪ ሓበሬታን ዕላማኦም ኣረኣኢዮምን ክህልዉ ዝኸእሉ ወገናውነትን ንምርዳእ ብኣገባብ ምምርማር ዘካተተ እዩ። ዝተሓላለኸ ትሕዝቶ ሚደያ ኣብቶም ዝቐሙ ክፋላቱ ምብታን፣ ፈጠርቲ ትሕዝቶ ዝጥቀሙሉ መሰረታዊ ቴማታት፣ መልእኽትታትን ስነ-ቻላዊ ስትራተጂታትን ምልላይ ዘካተተ እዩ። ትንተና እንትበሃል ናይቲ ሓበሬታ ምንጪ ሓቀንነትን ተኣማንነትን ምግምጋም ክምኡ ድማ ኣብ መንጎ ሓቂን ርእይቶን ምፍላይ ክምኡ ውን ፅልዋ ባህላዊ ማሕበራውን ስነ-ሓሳባውን ረጅሒታት ኣብ ትሕዝቶ መራኽቢ ማዕኸናት ምፍላጥ፣ ምፍላይ ዘካተተ እዩ።

ትሕዝቶ ሚደያ ንምትንታን ዝሕገዙ ሓሙሽተ ቁልፊ ሕቶታት

- ነዚ መልእኽቲ መን ዘርጊሕዎ፣ ፈለማ ጠቂዕዎ ወይ ፈጠርዎ? (ፀሓፊነት)
- ኣቐልቦይ ንምስሓብ እንታይ ዓይነት ፈጠራዊ ሜላታት ተጠቐሙ? (ቕርፂ)
- ነዚ መልእኽቲ እዚ ኣልኦት ሰባት ካባይ ብዝተፈላለዩ መንገዲ ብኸመይ ክርድእዎ ይኸእሉ? (ተመልካቲ)

- ኣብዚ መልእኽቲ እዚ እንታይ ዓይነት ኽብርታትን ኣረኣእያታትን ይውክል ወይ ካብኡ ይግደፍ? (ትሕዝቶ)
- እዚ መልእኽቲ ስለምንታይ እዩ ዝለኣኽ ዘሎ? (ዕላማ)

መዘካከራ፡- ናይዚ ባእታ እዚ ረብሓ ብጣዕሚ ዕዙዝ እዩ ስለምንታይ እንተይልና እቲ ቀዲሎ ዝሰዕብ ቁምነገር መሰረቱ ንሱ ስለዝኮነ። ፈጠራ ማለት ትሕዝቶ ሚድያ ብኣድማዕነትን ብሓላፍነትን ምፍራይን ምክፋልን ዘካተተ እዩ። ዝተፈላለዩ ዓይነታት ምፍራይ ሚድያ ዘካተተ ኾይኑ ፅሑፍ፣ ስእሊ፣ ቪዲዮ፣ ኡዲዮ፣ ግራፊክ፣ ዲዛይንን ማልቲሚዲያ ዘንታ ምዝንታውን ዝሓቐፈ እዩ። ምፍጣር ሕግታት መሰል ቅዳሕ ስነ-ምግባራዊ ርእይቶታትን ትሕዝቶ ሚድያ ኣብ ተዓዘብትን ማሕበረሰብን ክህልዎ ዝኽእል ፅልዎ ምርዳእ እውን ዘካተተ እዩ።

ትርጉም ዘለዎ ትሕዝቶ ንምፍጣር ዝሕገዙ ቁልፊ ሕቶታት

- እዚ ሓቂ ድዩ ወይስ ናተይ ርእይቶ ወይ ኻልእ?
- ምንጪ ናይዚ ሓበሬታይ እንታይ እዮም?
- ነዚ መልእኽቲ ዝተፈላለዩ ሰባት ብኸመይ ብዝተፈላለዩ መንገዲ ክርድእዎ ይኽእሉ?
- በዚ መልእኽቲ እዚ መን ክጥቀም ወይ ክገዳእ ይኽእል?
- ሰባት ነዚ መልእኽቲ ንምምላስ እንታይ ዓይነት ስጉምታት ክወስዱ ይደሊ?
- እንታይ ሓሳባት ኽብርታት ሓበሬታ ወይ ኣረኣእያታት እዩ ዚሕብር?
- ኣብዚ ክፍለጥ ዝገብኡ ኣገዳሲ ክኸውን ዝኽእል ብስሕታን ወይ ኾነ ተባሂሉ እንታይ ተሪፋ ኣሎ?

ነፀብራቕ ሓሳብ፡- ኣብ ትሕዝቶ መራኽቢ ማዕኸን ምሕሳብ ቁልፊ ንባብን ሚድያ ኾይኑ ውልቀሰባት መልእኽቲታት ብነቐፊታዊ መንገዲ ክግምግሙን ወገናውነት ክለልዩን ይሕገዘም እዩ። ሚድያ ንዘለና ወይ ዝነበረና እምነትን ኣተሓሳስባናን ዩብልሕን ይቐርፅን እዩ። ስለዚ ነፀብራቕ ሓሳብ ፅልዎኡ ክንርዳእን ዝኾነ መሰረታዊ ኣጀንዳ መረዳእታት ኣብ ሕቶ ምልክት ክንኣቱን የኽእለና እዩ። እቲ ትሕዝቶ ብስምዒት ይኹን ብኻልእ መዳይ ብኸመይ ክም ዝፀለወና ንምርዳእ እውን ይሕገዘና እዩ።

ቅድሚ ምንፅብራቕኻ ትሕዝቶ ብዕምቐት ምትንታን ኣገደስቲ ርድኢታት ንምልላይ ይሕገዝ እዩ። እዚ ድማ ብግቡእ ዝተሰነየ መደምደምታ ንምብጻሕ ቐሊል ይገብር።

ንጥፈት፡- ብሚድያ ኪኢላታት ንሓደ መልእኽቲ ሚድያ ብጥንቃቄ ድሕሪ ምትንታንን ምስትንታንን ብግቡእ ዝተሰነየ ትንታነታት ኣሰላሰሎም ውሳኔታት ይወስዱ። ዝወስድዎም ዝኮኑ ይኮኑ ስጉምቲት ብሓላፍነትን ሃናፅን ዝኮነ መገዲ ክወስዱ ይመርፁ። ኣብዚ ክንርድኦ ዘለና ስጉምቲ ምውሳድ እንትበሃል ትኽክለኛ ሓበሬታ ንኻልኣት ክበፅ ንምግባር ምስቲ መልእኽቲ ዝተኣሳሰር ትርጉም ዘለዎ ዘተ ንምክያድ ፃዕርታት ምግባር፣ ኣሳታፊ ምግባርን ወይ እቲ ዘዕባ ንምፍታሕ ጭቡጥ ኣብ ተግባር ዝተመስረተ ምርመራ ብምክድ ተበግሓይ ምግባር ዝኣመሰሉ ንጥፈታት ዘጠቓለለ እዩ።

መፅናዕቲ ፍፃመ ዓውደወገነት ፅሑፍ 1፡-

ህሉው ኩነታት፡- ሓደ ጉጅለ ተማሃሮ ካብ ባህላውን ዘመናውን ማዕኸናት ዜና ዝመፅእ ዜና ዝክታተሉ እካ እንትኾኑ ኣብዘም ክልተ ቻንላት ዜና ዝረክብዎ ሓበሬታ ኣብ ሓደ ፖለቲካዊ ፍፃመ ዋላ ውን እነተኮነ እቲ ሓደ ነቲ ሓደ ዝገገገ ትረኽታት ክሕብራን ክውፅኡን ኣስተውዒሎም።

ዕዮ:-

- ነዘም ፀብፃባት ዜና ተንቲኖም
- ኣብ ክልቲኡ ፀብፃባት ዝተጠቐሙ ቕጥዕን ኣጀንዳን ሜላታትን ኣነፃፅርዎም ።
- ነፍሲ ወከፍ መውፅኢ ብመንገዱ ትረኻኡ ነቲ ኣጀንዳ ብኸመይ ይፀልዎ?
- ዝተፈላለዩ ምንጭታት ምርካብ ኣብ ሚዛናዊ ኣረኣኣያ ንምርካብ እንታይ ረብሓ ኣለዎ?
- ካብዚ ኣብ ላዕሊ ዝተጠቐሰ ትሕዝታት መሰረት ብምግባር ናይ ባዕልኹም ሚዛናዊ ሪፖርት ማሕበራዊ ሚድያ ፍጠሩ
- ኣብቶም ሓሙሽተ ባእታታት ምምሃርን ምስትምሃርን ሚድያ ማለት እዉን ትንታነ፣ ፈጠራ፣ ነፀብራቕ ሓሰብ፣ ንጥፈትን ዓውደዉነት - ፅሑፍን ተንትኑ?

3. ናይ ፅልኢ ዘረባን ዓፀፋ ፅልኢ ዘረባን

3.1 ናይ ፅልኢ ዘረባን ሓደገኛ ዘረባን

ናይ ፅልኢ ዘረባ:- ብመሰረት ውድብ ሕብራት ሃገራት “ዘኸነ ዓይነት ዝርርብ ወይ ኮሚኒኬሽን ኣብ ዘረባ ፅሑፍ ወይ ኣካይዳ ብዛዕባ ሓደ ሰብ ወይ ጉጅለ መንነቱ መሰረት ብምግባር ብኸልእ ኣዘራርባ ብሃይማኖቱ፣ ዓልዮቱ፣ ብሄሩ፣ ዘርኡ፣ ሕብሩ፣ መብቶሉ ወይ ዉልደቱ፣ ያትኡ ወይ ኸልእ መንነታዊ ረጅሒ መሰረት ብምግባር ብዛዕባ መንነቱ ብዘረባ ብፅሑፍ ወይ ብባህርያት ዝፍፀም ዘነኣእስ ወይ ዝፈላለ ቋንቋ ዝጥቅዕ ወይ ዝጥቀም” ዝብል ትርጉም ይወሃቦ።

ሓደገኛ ዘረባ:- ዝኸነ ዓይነት ኣገላልፃ (ዘረባ ፅሑፍ ወይ ምስሊ) ሰማዕቱ ኣብ ልዕሊ ኣባላት ኸልእ ጉጅለ ንዝፍፀም ጥቕዓት ዕሽሽ ክብሉ ወይ ክሳተፉሉ ዝኸልእ ሓደጋ ክውስኽ ይኸእል።

ናይ ኢትዮጵያ ናይ ፅልኢ ዘረባ ኣዋጅ

ሕተት:- ብዛዕባ ሕገ ፅልኢ ዘረባ ኢትዮጵያ እንታይ ትፈልጡ?

“ኣዋጅ ምክልኻልን ምፅፋንን ናይ ፅልኢ ዘረባን ሓበሬታ ዘይሓበረን ቁፅሪ 1185 /2020” ዝብል ትርጉም ፅልኢ ዘረባ “ኣብ ልዕሊ ሓደ ሰብ ወይ ኣብ ልዕሊ ሓደ ክርእ ዝኸእል ጉጅለ መንነት ኸነ ኢልኻ ፅልኢ፣ ኣድልዎ ወይ መጥቀዕቲ፣ ብብሄር፣ ሃይማኖት፣ ዓልዮት፣ ያታ ወይ ኣካል ጉድኣት ዝተመርኮዘ መጥቀዕቲ ዘስፋሕፍሕ ዘረባ” ክብል ይገልጾ።

- ብመሰረት ሕገ ናይ ፅልኢ ዘረባ ዝፍጠር:-
- ኸነ ኢሉ ፅልኢ ኣድልዎ ወይ ጥቕዓት የለዓዕል።
 - ኣብ ክም ብሄር ሃይማኖት ዓልዮት ያታ ወይ ኣካል ጉድኣት ዝኣመሰሉ ረጅሒታት መሰረት ብምግባር ንሓደ ፍሉይ ጉጅለ ዒላማ ይገብር።

ናይ ፅልኢ ዘረባ ብዕላማ ዝገለፀ እምበር ጥቕዓት ወይ ምዝባዕ የስዕብ ድዩ ኣይፈጥርን ኣይኮነን ዘገድስ። ነገር ግን ነቐፍቲ ክም ዝብልዎ ኣብ ሞንጎ “ፅልኢ”ን “ኣድልዎን” ዝኣመሰሉ ቃላት ዘሉ ንፀር ዘይኮነን ዘይቅፅል ክምኡ ውን ብነፃነት እዚኦምን ክምዚኦምን ዝበሉ ቃላት ንዘይ ምጥቃም እንትንፀገም ምርኣይ ልመድ እዩ። ናይቲ ሕገ መቐድም ብጉልባብ ምቅላስ ናይ ፅልኢ ዘረባታት ኣቢሉ ሓሳብኻ ብነፃነት ንክይትገልፅ ዝገብር እዩ ብምባል ነቐፊታዊ ሪኢቶ ይወሃቦ እዩ።

ናይ ፅልኢ ዘረባ ተዛረብቲ ዝውሃብ መቐዓዕቲ:-

<p>1/ ማንኛዎም ሰው ወይ ለዎፎ ኣገዳዕ ዩ ሙሰሪት የሚከሰቱን ኮሚኒኬሽን ጥቅዕ ጥገኣ ደረጃን ኣገዳዕን እስኪ ዓለት እዉት ይገደርሖ ተዳል ኣሌት ወይ፣ ኮሮር ይፎ ያለልል ሙሉን ይቐጥዳ።</p>	<p>1/ Any person who commits acts proscribed under Article 4 shall be punished with simple imprisonment not exceeding two years or a fine not exceeding 100,000 birr.</p>	<p>ክሳብ 2 ዓመት ማእሰርቲ ወይ ደማ ክሳብ 100,000 ብር መቐዓዕቲ። ናብ ጥቕዓት ዘብፅሕ እንተኸይዙ ማእሰርቲ ክብ 1 ክሳብ 5 ዓመት ይበፅሕ። ብማሕበራዊ ሚድያ ወይ ሚድያ ቻነላት ዝዘርጋሕ ናይ ፅልኢ ዘረባ ወይ ናይ ሓሳት ሓበሬታ ክሳብ 3 ዓመት ማእሰርቲ ክሳብ 100 ሺሕ ብር መቐዓዕቲ ክስዕብ ይኸእል።</p> <p>ሕገ ፅልኢ ዘረባ ብምጥቀስ ዝውሃብ መቐዓዕቲ</p>
<p>2/ ወይ፣ ንጥሩ ምዕባታ ይገልፀሎ ወይ፣ ፀብፃብ ላዩ ጥቅት የገደሎ ኣገዳዕን ትግሩ ኣለገር እዉት እስኪ እምበት እዉት የገደርሖ ተዳል ኣሌት ይገጥሖ።</p>	<p>2/ If an attack against a person or a group has been committed as a result of a hate speech, the perpetrator shall be simple imprisonment not exceeding from one year up to five years.</p>	
<p>3/ ማንኛዎም ሰው ወይ ለዎፎ ኣገዳዕ ር ሙሰሪት ክልዳ የተደርገቡን ተጥሩ የገደሎ ኣገዳዕን እስኪ ኣገር እዉት ይገደርሖ ተዳል ኣሌት ወይ፣ ኮሮር ይፎ ያለልል ሙሉን ይቐጥዳ።</p>	<p>3/ Any person who commits acts proscribed under Article 5 shall be punished with simple imprisonment not exceeding one year or a fine not exceeding 50,000 birr.</p>	
<p>4/ ኮሮር ንጥሩ ወይ፣ የገደሎ ኣገዳዕን ሙሰሪት ወይ፣ የተደርገቡን ወይ፣ የገደሎ ኣገዳዕን ኮሮር ኣሌት እዉት ኮሮር ይፎ ያለልል ሙሉን ይቐጥዳ።</p>	<p>4/ If the offense of hate speech or discrimination offense has been committed through a social media account having more than 5,000 followers or through a broadcast service or print media, the person responsible for the act shall be punished with simple imprisonment not exceeding three years or a fine not exceeding 100,000 birr.</p>	
<p>5/ ልዩነት ሙሰሪት ሙሰሪት ምዕባታ ይገልፀሎ ወይ፣ ፀብፃብ ላዩ ጥቅት የገደሎ ኣገዳዕን ኮሮር ኣሌት እዉት ኮሮር ይፎ ያለልል ሙሉን ይቐጥዳ።</p>	<p>5/ If violence or public disturbance occurs due to the dissemination of discrimination, the perpetrator shall be rigorous imprisonment from two year up to five years.</p>	

3.2 ከት ናዩ ፅልኢ ዘረባ ማዕቀፍ

- መልእክት፡- ትሕዝቶ ከት ዘረባ ብቐጥታ ድዩ ብተዘዋዋሪ?
- ተዛራባይ- ከት ተዛራባይ ኣብቲ ማሕበረሰብ ዘለዎ ቦታ (ብርኪ ፅልዋ) ከንታይ ከይ?
- ሰማዕቲ፡- ከት ዘረባ ንመን ከይ ተዳልዩ?
- ማእከላይ ፡- ኣበይ ክዘረብ ወይ ክካፈል ይግባእ? ክሳብ ክንደይ ክተበግሒነት ኣለዎ?
- ዓውደ-ፅሑፍ፡- ማሕበራውን ታሪኻውን ዓውደ-ፅሑፍ ከንታይ ከይ? ከት መልእክት ዝቐርበሉ ዓውደ-ፅሑፍ ምግላል ወይ ጥቕዓት ንምልዕዓል ዝግለመ ድዩ? ከት ዘረባ ክጎድኣሉ ዝኽእል ኣኽኣሎ ዝህብ ክነታት ኣሎ ድዩ?

3.3 መርክቶታትን ምልክታትን ናዩ ፅልኢ ዘረባ

ብፀርፊ ዝመልኦም ቃላት/ሓረጎች፡- መብዛሕትኡ ግዜ ኣብ ፅልኢ ዝመልኦ ዘረባ ንፅልዋታት ንምጥንካር ንዝተገለሉ ጉጅለታት ንምፅላምን ንኣድልዎ ወይ ጥቕዓት ንምዕባይ ይጥቀሙሉ እዮም። ገለ ኣብነታት ናይቶም ኣብ ፅልኢ ዝመልኦ ዘረባታት ልሙድ ዝኾኑ ፀርፊ ዝመልኦም ቃላትን ሓረጎችን ዝስዕቡ ቀሪቦም ኣለው። ዓልዮታዊ ፀርፊ፣ ሃይማኖታዊ ፀርፊ፣ ይታዊ ቋንቋ ምስ ኣካል ጉድኣት ዝተኣሳሰር ፀርፊ ፅልኢ ወግእተኛታት ወይ ሃገራዊ ቋንቋ ፅልኢ ዝመልኦ ጭርሖታት ወይ ጭርሖታትን ካልኣትን እዮም።

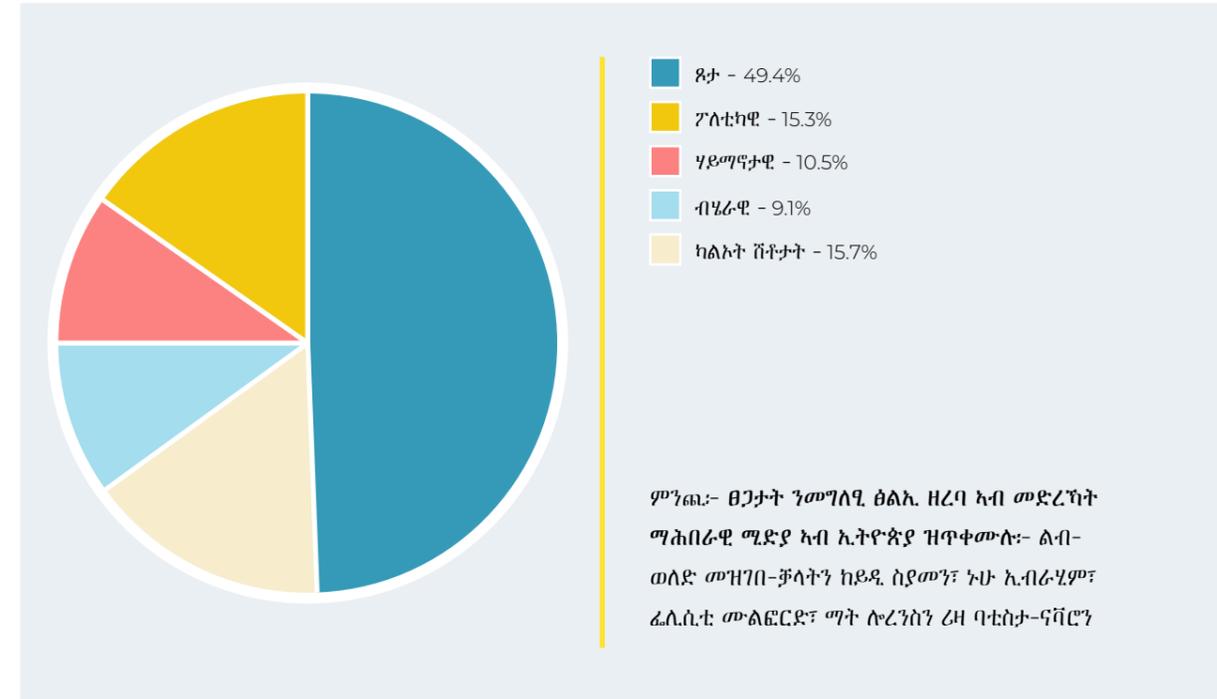
ምቕንጣጥ ሰብኣዊ ክብሪ፡- ንውልቀ ሰባት ወይ ጉጅለታት ክብ ሰብ ንታሕቲ ብምስኣል ሰብኣውነት ዝጎድሎ ምዘራብ መብዛሕትኡ ግዜ ብባህሪኦም ክፋኣት፣ ሓደገኛታት ወይ ትሕቲ ሰብ ዝኾኑ ዝገልፅ ቋንቋ ዝጥቀም እዮ። ሰብኣውነት ዝጎድሎ ዘረባ ንኣባላቱ ርህራሄን ሞራላዊ ሓልዮትን ብምንካይ ኣብ ልዕሊ ከት ዕላማዝ ተገብረ ጉጅለ ንዝፍፀም ጥቕዓት ወይ ኣድልዎ ንምምኽናይ ክገልግል ይኽእል እዮ። ንኣብነት ንሰባት “ተመን” ወይ “ጅብ [ዝብኢ]” ምባል ወዘተ ምጥቃስ ይክኣል።

ዘይንፁር ቃላት ወይ ሓረጎች፡- ብላዕሊ ንፁሃት ወይ ንፁሃት ክመስሉ ይኽእሉ እዮም ግን ከኣ ንውልቀ-ሰባት ወይ ጉጅለታት ብመንነቶም ወይ ባህርያቶም መሰረት ዝግለመ መሰረታዊ ትርጉማት ወይ ትርጉማት ዝሓዙን ኣብነት ክም በዓል “ጁንታ” ዝኣመሰሉ ቃላት እዮም።

ኣብ ጥቕዓት ዝድርኽ ዘረባ፡- ኣብ ልዕሊ ውልቀሰባት ወይ ጉጅለታት ብመንነቶም ወይ ባህርያቶም መሰረት ዝፍፀም ተግባራት ጥቕዓት ወይ ጉድኣት ብቐጥታ ስለ ዘተባብዕ ወይ ዝወገዝ ብምጻኢ ክም

ናይ ፅልኢ ዘረባ ኾይኑ ዘገልግል እዮ። እዚ ዓይነት ዘረባ እዚ ፅልኢ፣ ዘይምክኣልን ኣድልዎን ክሳወር ወይ ክቀጥብ ክም ዘጋድድ ብምኽን ኣብ ጋህዳዊ ዓለም ንዝፍፀም ጥቕዓት ወይ ምግሃስ ሰብኣዊ መሰላት ኣበርክቶ ክገብር ስለ ዝኽእል ኣዝዩ ሓደገኛ እዮ። መብዛሕትኡ ግዜ እዚ መደረታት እዚ ብቐጥታዊ ዓውዲት ጥቕዓት ወይ ምፍርራሕ ዝገለፅ እዮ። ንኣብነት ክም ቕተል ወይ ቕተልዎም፣ ኣጥቕዕ ወይ ኣጥቕዕዎም ብዝኣመሰሉ ቃላት ብቐጥታዊ ዓውዲት ጥቕዓት ወይ ምፍርራሕ ዝገለፅ እዮ።

ዕላማታት ናይ ፅልኢ ዘረባ፡- ኣብ ታሕቲ ዘሎ ፓይ ቻርት ዘርእየና፣ ኣብ ዝተመርጹ ናይ መንነት ጉጅለታት ዝተበታተኑ ናይ ፅልኢ ዘረባ እዮ። ኦቶም ዝያዳ ዕላማ ዝገበሩ ጉጅለታት ደቂ ኣንስትዮን ኣዋልድን (21%) እንትኾና ብቐረባ ብሄረ ኦሮሞ (19.1%)ን ብሄረ ኣምሓሩን (16.7%) ይስዕቡ። ካልኣት ዕላማታት ናይ ፅልኢ ዘረባ፡ ኦርቶዶክሳውያን ክርስትያን (8.7%)፣ ደቂ ተባዕትዮ (5.9%) ክምኡ ውን ብሄር ተጋሩ (5.5%) ይርከብዎም። ኣብ ፓይ ቻርት ዘሎ ‘ተወሳኺ ዕላማታት ፅልኢ’ ዝብል ምድብ ክብቶም ካልኣት ኩሎም ዕላማ ዝገበሩ ጉጅለታት ክብ ላዕለዎት 5 ዝበዝሑ ሽቶታት ወግኢ ዝቐመ እዮ፤ እዚ ድማ ፕሮቴስታንት፣ ፀለምቲ፣ ኣምላኽ ዘይብሎም፣ ብዙሕ ዓለታት ዘለዎም ሰባትን ኣይሁድን የጠቓልል። ከት ‘ካልእ ዕላማ’ ዝብል ምድብ፣ ንዝተሓለወ ባህርይ ዓላማ ዝገበረ ናይ ፅልኢ ዘረባ ኣብ ዝነበረሉ እዋን ዝተመርፀ ኮይኑ፣ ኣብ ትሕቲ ዝኾነ ክብቶም ምድባት ግን ኣይኣቱን።

3.4 ናይ ፅልኢ ዘረባ ምርኣዩ/ዘርዘር መፈተሽ

- ካብዚኣም ሓደ (ዓልዮት፣ ብሄር፣ ሃይማኖት፣ ኣካል ጉድኣት፣ ምዃን) ዝዓለመ ድዩ?
- ካብዚኣም ባህርያት ሓደ ኣለዎ ድዩ (ምግፋዕ ጥቕዓት ምልዕዓል ስጉምቲ ምፅዋዕ ወይ ናይ ሓሶት ሓበሬታ ምህላው) ?
- ንተዓዘብቲ ንክፀርፋ/ክሕፍሩ ንክፈላልዩ ንክእገዱ ወይ ክልእ ናይ ፅልኢ ዘረባታት ክለዓዕሉ ይደፍኡም ድዩ?
- ተዓዘብቲ ክዓልዉ ክቐትሉ ክዘምቱ ክጥቅቡ ክመዘቡሉ ወይ ክልእ ዓይነት ኣካላዊ ጥቕዓት ክፅውዑ የተባብዖም ድዩ?
- ተዓዘብቲ ስጉምቲ ዝወስድሉ ምቹዉ ኹነታት ኣለዎም ድዩ?

መዛተይ ሕቶታት

- ንዓኻ ወይ ንካልኣት ዒላማ ዝገበረ ናይ ፅልኢ ዘረባ ኣጋጢሙካ ይፈልጥ ድዩ?
 - o ንተሳተፍቲ ተኸባቢሮም ኣብ ውሑስን ናይ ዘተ ቦታ ብምኻን ተመክሮታቶም ክካፍሉ ኣተባብዕ።
 - o ኣብነት፡- “ኣብ እዋን ፖለቲካዊ ዘተ - ብዛዕባ ንዘተወሰኑ ወይ ሓደ ሓደ ማሕበረሰባት ዘነኣእስ ቃላት ሰሚዑ እዩ” ብዝብል ዛዕባ ይዘተዩ።
- መርኣዩታት ናይ ፅልኢ ዘረባ እንታይን እንታይን እዮም?
 - o ንሓደ ፍሉይ ፖለቲካዊ ዓለም ፀርፊ ዝመልኦ ቃላት፣ ዘዋርድ ወይ ንዕቀት ዝመልኦ ሓረጎት ምጥቃም።
 - o ኣብ ልዕሊ ሓደ ብሄር፣ ሃይማኖት፣ ምዃን ወይ ክልእፈልዩ መንነታዊ ረጅሒታት ጥቕዓት ወይ ምግላል ምፅውዕ።
 - o ምራቕት፡- ዝተፈላለዩ መርኣይ ክኮኑ ዝክእሉ ዘረባታት ብምቕራብ (ኣብ ወድዓዊ ናይ ፖለቲካ ዓለም ብዘይምኻን) ተሳተፍቲ ንቶም ቅድም ክንብል ዘቅረብናዮም መርኣይ ዘረባታት ደረጃ ናይ ፅልኢ ዘረባነት የማልኡ ዶ ኣየማለኩን ኢልኩም ሕተትዎም።

- ንሓደ ዘረባ ሓደገኛ ወይ ፅልኢ ዝመልኦ ዘረባ ዝገብር እንታይ እዩ?
 - o ኩሉ ናይ ፅልኢ ዘረባ ናብ ጥቕዓት ክም ዘምርሖ ግለፅ፣ ሓደገኛ ዘረባ ግን ነቲ ሓደጋ ክም ዝውስኽ ግለፅ።
 - o ሕተት፡- 5 ደቂቃ ብምውሳድ ኣብ እትዮጵያ ብታሪክ ኣብ ቀረባ ይኩን ኣብ ፍሉይ ግዜ ኣጋጢሞም እትብልዎም ንጎፅታት ሕሰቡ። ድሕሪ እዚ ኣብ ሕድሕድ ሕሑፍ ንጎፅታት ናይ ፅልኢ ዘረባ ክም መበገሲ ንጎፂ ኮይኑ ዝረከብኩምሉ ግዜ ኣለኩም ዶ?
- ሓደገኛ ዘረባ ንምልላይ ክሕተቱ ዘለዎም ቐንዲ ሕተታት እንታይ እዮም?
 - o መን እዩ ነቲ መልእኽቲ ዘብፅሖ ዘሎ ንሰባትክ ይፀልዉዎም ድዮም?
 - o ታሪኻውን ማሕበራውን ኹነታት እንታይ እዩ? ዝፀንሖ ንጎፂ ወይ ወጥሪ ኣሎ ድዩ?
 - o ሰማዕቲ ነዚ መደረ እዚ ብኸመይ ክትርጉምዎ ይክእሉ? ጥቕዓት ክተባብዕ ኹ ይክእል ድዩ?
- ንፅልኢ/ሓደገኛ ዘረባ ንምምካት ዝበለፀ ኣገባብ እንታይ እዩ ትብሉ?
 - o ምራቕት፡- መርኣይ ኹነታት ኢንተርኔት መሰረት ዝገበሩ ናይ ፅልኢ ዘረባታት ኣበይ ይርከቡ። ኣብ ኢንተርኔት ዝመሰረቱ ናይ ፅልኢ ዘረባታት ተሳተፊቲ ክብ ክለኡት ንዘለኣክዎ ናይ ፅልኢ ዘረባታት ብክልኦ ናይ ፅልኢ ዘረባ እንትምልሱን ዝጠቀመዎ ሜላታትን።
- ኣብ ማሕበረሰብኻ ንዝፍፀም ፅልኢ ዘረባ ንምምካት ካብቶም ዝተገለፁ ወፃኢ ክልእ ሜላታት ኣጋጢሙካ ድዩ?

3.5 ምቕዋም፣ ፅልኢ/ሓደገኛ ዘረባ

ፀረን ኣማራፅን ትረኻታት

ፀረ-ትረኻታት እንትበሃል ንፅልኢ ዝመልኦ መልእኽትታት ብፀረ-ምጉትን መንደርደሪ ሓቂታቶም ብምፍራስ፣ ብምድህማስን ወይ መሊስኻ ብሓዳሽ ተረኽ ክቃነዩ ብምግባር ብቐጥታ ዝምለሱሉን ዝትንተነሉን ክይዲ እዩ። ብኣንፃሩ ኣማራፂ ትረኻታት ኣወንታዊን ንኹሉ ዝሓቁፍን ኣተሓሳስባ ኣብ ምዕባይ ዘተኮረ ኹይኑ ማሕበረሰብ እዉን እቶም ናይ ፅልኢ ዘረባ ዝዘርገሑ ሓዳሽ ኣረኣእያታት ንክሓስቡ ዘተባብዕ ሃናዒ ሓሳባት የቐርቡ እዮም። ክልቲኦም ስትራቴጂታት ኣወንታዊ ዲስኩር ንምድንፋዕን ጎዳኢ ትረኻታት ንምድኻምን ዝዓለሙ እዮም።

እቶም መብዛሕትኡ ግዘ ዝጥቀሱ ኣርባዕተ ኣማራጺ ትረኻታት እነሆ፡-

ጭቡጥ ኣማራጺ ትረኻ፡- እዚ ኣማራጺ ትረኻ እዚ ንፅልኢ ዝመልኦ ዘረባ ንምምካት ትኽክልን ኣብ ጭብጢ ዝተመርኮዘን ሓበሬታ ዘቕርብ እዩ። ብሓበሬታ እናኣታኣኻኸቡ፣ ብስታቲስቲክስን ተኣማንነት ዘለዎም ምንጭታትን ተጠቐሙ ናይ ሓሶት ኣበሃህላታት ብምንፃፃን ንኻልኣት ንምምሃርን ይሰርሑ። ኣብነት፡- ንሓደ ገበነኛ ብሄር ተባሂሉ ዝተሰየመ ብሄር ዒላማ ዝገበረ ናይ ሓሶት ክስታት ንምፍሻል ትኽክል ፍፃመ ስታቲስቲክስ ገበን ዘርኢ እዩ።

ሞራላዊ ኣማራጺ ትረኻ፡- እዚ ትረኻ እዚ ንስነ-ምግባራውን ሞራላውን ክክብርታት ዝማርኽ ኾይኑ ንሓባራዊ ሰብኣዊ ክክብርታትን ርህራሄን ዘገልጹ እዩ። ፅልኢ ዝመልኦ ዘረባ ኣብ ውልቀ ሰባትን ማሕበረሰብን ዘስዕቦ ጉኣት ብምጉላህ ሳዕቤን ንምርኣይ ዝፍትን እዩ። ኣብነት፡- ኣብ ኣንፃር ዕላማ ዝገበረ ሃይማኖት ዝገበር ናይ ፅልኢ ዘረባ ንምምካት ናይ ሓባር ክክብርታት ርህራሄን ኣገልግሎት ማሕበረሰብን ምጉላህ ዝፍትን እዩ።

ዋዛን ሳርካዝምን፡- ንፅልኢ ዝመልኦ ዘረባ ንምንቃፍ ወይ ንምልጋፅ ስሕተትን ምግናንን ይጥቀም፣ መስሓቕ ከም ዝመስል ይገብሮ። ብዋዛ ንሰማዕቲ ዘሳትፍን ኣብ ዕሽነት ናይ ፅልኢ ዘረባ ነፀብራቕ ሓሳብ ዘተባብዕን እዩ። ኣብነት፡- ስነ-መገታዊ ዘይኾነ ባህሪ ናይ ፅልኢ ዘረባታት ብባልታዊ፣ ዕደራዊ፣ ህላዊ ወይ ብቋንቋ እንግሊዝኛ ስቴሪካል ቪድዮ ዝበሃል እናሓጸጦኻ ምቕራብ እዩ።

ኣወንታዊ ኣማራጺ ትረኻ፡- እዚ ትረኻ እዚ ንፅልኢ ዝመልኦ ዘረባ ዝቃወሙን ኣዝዩ ንኹሉ ዝሓቁፍ ኣረኣእያ ዘስፋሕፍሑን ኣወንታዊ ዘንታታትን ኣብነታትን የስፋሕፍሑ እዩ። ዘንታታት ዓወትን ኣወንታዊ ኣበርክቶን ዕላማ ዝገበሩ ጉጅለታት ንምልዕዓልን ንምልዓልን ዘካፍል እዩ። ኣብነት፡- ኣንፃር ኣካል ጉድኣት ዘለዎም ኣሉታዊ ፅልዎታት ንምምካት ኣካል ጉድኣት ከም ውልቀሰባት ዝረኽብዎ ዓወታት ምጉላህ።

ነዘም ፀረ-ስጉምትታት ብምጥቃም ውልቀሰባትን ማሕበረሰባትን ንፅልዎ ፅልኢ ዘረባ ብዝሓሸ መንገዲ ንክጋፈጥዎ ወይ ፅልወኡ ክቕንስ ንምግባር ክጉድሉን ይኽእሉ እዮም። እዚ ብዝበለፀ ንኹሉ ዝሓቁፍን ኣክብርታዊን ህዝባዊ ዝርርብ ክሰብይ ይኽእል እዩ።

መፅናዕቲ ፍፃመ 2፡-

ዓውደ-ፅሑፍ፡- ኣብ ኢትዮጵያ ኣብ ማሕበራዊ መራኽቢታት ዝተዘርገሐ ፅሑፍ ንውሑዳት ጉጅለ ሕማም ኣእምሮ ከም ዝኾኑን መሬት ኻልእ ብሄር ክወስዱ ይፍትኑ ከም ዘለዉን ብሓሶት ብምጥቃን ኣብ መርበብ ሓበሬታ ሰፊሕ ናይ ፅልኢ ዘረባን ብጎፍ ንጎፍ ብምዘርጋሕ ዝፍፀም ድሕሪ እዚ ጥቕዓትን ክስዕብ ንምግባር ዝተጠቀዐ እዩ። እቲ ትሕዝቶ ኣብ ፈስብክ ብሓደ ፍሉጥ ናይ ማሕበራዊ ሚደያ ተፅዕኖ ፈጣሪ ገፅ ካብ ዝተዘርገሐ እዩ።

- ዕዮ፡-
 - ኣብ ውሽጢ እቲ post [ጥቃዕ] ዘሎ ናይ ፅልኢ ዘረባ ፈሊኻ ነቶም መርኣይታት ኣላልይ
 - ብናይ ፅልኢ ዘረባ ማዕቀፍ ተጠቐምኩም ገምግምዎ
 - እቲ ዘረባ ብኸመይ ሓደገኛ ክኸውን ከም ዝኽእልን ናብ ጥቕዓት ከምርሕ ከም ዝኽእልን ዘትይሉ።
 - ካብዚ ተላዒልኩም ፀረ/ኣማራጺ ትረኻ ኣማዕብሉ።

4. ምዝባዕ ሓበሬታን ሓቂታት ምፍታሽን

4.1 ምዝባዕ ሓበሬታ

ምዝባዕ ሓበሬታ (information disorder) ንጥዑይ ዘይኾነ ዋሕዚ ሓበሬታ ዘመልክት እዩ። ዝስዕቡ ቃላት ንፍሉይት ግን ደማ ዝተኣሳሰሩ ተርእዮታት ዝውክሉ እዮም፡-

ናይ ሓሶት ሓበሬታ [Disinformation] :- እንትበሃል ኾነ ኢልኻ ንምትላል ወይ ጉድኣት ንምብጻጽ ዝዘርጋሕ ናይ ሓሶት ወይ መደናገሪ ሓበሬታ እዩ። እዚ ድማ ኾነ ኢልኻ ዝተቐረፀ ድምዳሜ ስእልን ትሕዝቶን ብምምሳል ዝፍጠር ውዲታዊ ስራሕ ብምወሃድ ካልኣት ንምጉዳእ ወይ ድማ ኣብ መንጎ ካልኣት ዘይምትእምማን ንምፍጣር ዝዘርጋሕ ወረታት ወይ ከም ዝተፈብረኻ ኾይኑ ክረኣ ይኽእል። ንኣብነት፡- ሓደ ሰብ ኾነ ኢሉ ውልቃዊ ወይ ፖለቲካዊ ረብሓ ንምርካብ ናይ ሓሶት ሓበሬታ ክካፍል ወይ ድማ ኦቲ ናይ ሓሶት ሓበሬታ ንኻልኣት ክጎድእ ኢሉ ፈሊጡ ክካፍል እንተሎ እዩ።

ግጉይ ሓበሬታ [Misinformation] :- ግጉይ ሓበሬታ እንትበሃል ንሰባት ንምትላል ክይሓሰብካ ናይ ዝተሰሓሓተ ሓበሬታ ምክፋል እዩ። ንኣብነት፡- ብሓደ ሓደ ሰባት ዝሕመኑ ሕሹኽሹኽ ወይ ኣልዕል ኣቢሎም ውልቀ ሰባት ዘወገዎም ኣውኡ ቶሎ ከም ሓቂ ገይርኻ ምወሳድ ወይ እዉን እዚ ክይሓሰብኻዮ፣ ተሳቲትኻ ብትህቦ መጣቐሲ፣ ዕለት፣ ፀብጻብ፣ ትርጓሜ፣ ብዕደረ [satire] ዝተገለፀ ፅሑፍ ወይ ሓበሬታ ከም ናይ እማን ወይ ሓቃዊ ተገዳሩ እንትወሰድ ክፍጠር ዝህእል እዩ።

መዛብዒ ሓበሬታ [Malinformation] :- እዚ ኾነ ተባሂሉ ብሕትመት፣ ቐረፃ ድምዳሜ ወይ ምስሊ ንወልቀት ትካላዊ፣ ፖለቲካዊ ወገንተኝነት ወይ ካብ ካልእ ስሙር ህዝባዊ ድልዎት ሰባት ሓቃዊ ምኽኒ ክኣምኑ ብምግባርን ንምጥቃዕ ዝገበር ዝኣመሰሉ ምስርጫወ ዝወዘዕ ሓበሬታ እዩ። ንኣብነት፡- ኣብ ሕገ ምፍዳይ ዝተጠቀሰ ውልቀ ሰብ ብዘይ ፍቃዱ ያታዊ ረክቢ እናፈፀመ ዘርኢ ተንቀሳቃሲ ምስሊ (revenge porn) ተመሪፀ ክሾልክ ዝተደለየ ወይ ዝተገበረ መልእክቲ (email) ወይ ድማ ንሕማቕ ዕላማ ክተውዕሎ ዝሓረካዮ ናይ ውልቀ ሰብ ሰነድ ንዘይተገበከ ዓላማ ንክውዕል ናብ ኣደባባይ ብፍንው ኣገባብ ምውጻእ። ዝምቡዕ ሓበሬታ ካብዚ ብተወሳኪ ሓቃዊ ንዘይኮነ ሓበሬታ ሓቃዊ ብዘምስል መገዲ ዘይተደለየ መልእክቲ ምምሕልላፍ እውን ዘጠቓለለ እዩ። ካብዘም በዚ ከምዚ ዓይነት ግጉይ ኣካይዳ ተጠቓቓይ ዝኮኑ ድማ ሰበ ስልጣን እካ እንተኮኑ ግን ድማ ንተራ ጥቅዓት ክበሃል ማንም ሰብ እውን እንተኮነ ግዳይ እዘም ከምዚኦም ዝበሉ ጥቅዓታት ክኸውን ተክእሎ ኣለዎ እዩ።

መዘኻኻሪ:- ነቶም ኣብ ላዕሊ ዝተጠቐሱ ሰለስተ ምድባት ዝተዛብዒ ሓበሬታ ብሓፈሻ ንምጥቃዕ ብዝሓሸ ዝጥዕም ወይ ዝቐልል ንምምልካት “ሓሳብ ሓበሬታ” ዝብል ቃል ይጥቀሙ።

4.2 መልክዓት ናይ ሓሶት ሓበሬታ

ናይ ሓሶት ሓበሬታ ብዙሕ ዝተፈላለየ መልክዕ ክሕዝ ይኽእል። ካብቶም ዝተለመዱ ንምጥቃዕ ዝኣክል ድማ ዝስዕቡ ይመልከቱ :-

Satire [ዕደረ] ወይ Parody [ጭርቃን፣ ንፅሑፍ፣ ሙዚቃ፣ ተዋስኦ፣ ብምቕዳሕ ኣካፊእኻ ናብ ህዝቢ ምቕራብ] ጉድኣት ንምብጻጽ ዝዓለመ እኳ እንተዘይብሉ ናይ ምትላል ዓቕሚ ኣለዎ። እዚ ናይ ሓበሬታ ፀገም ብቐሊሉ ዳግማይ ክካፈል ወይ ክጥምዘዝ እውን ይኽእል እዩ፣ ካብቲ መበቐላዊ፣ ዋዛ ዝመልኦ ኩነታቱ ወፃኢ ክሰርሕ ይኽእል።

ኣብ ኢትዮጵያ ዝርከብ ትካል ኒዩክሊር ዝገልፅ ብሓሶት ዝገልፅ ዕደራዊ ሕጫወ ወይ ሚም የርኢ። ኣብ ክውንነት እቲ ምስሊ ናይ ሓደ ክባቢ ናይ “ኣረቂ” መፅምቕ መሳርሒኣብ ኢትዮጵያዊ ኣልኮላዊ መስተ ዘርኢ እዩ። ኣብ ትሕቲ ቁፅፅር ፍስጥ ኣብ ዩክሬን ዝዓበየ መመንጫዊ ኒዩክሊር-ዊ ሓይሊ ኤሌክትሪክ ኣብ ትሕቲ ቁፅፅር ዝተኸፈለ እዚ ሚም ኣብ ማሕበራዊ መራኽቢታት ኣርእስቲ ዘተ ኾይኑ እዩ። (ንተወሳኺ ሓበሬታ ሓቕታት PesaCheck ዝምርምር ፅሑፍ ርኢ።)

ናይ ሓሶት ምትእስሳር ኣርእስተ ዜና ምስ ስእላዊ መግለጺታት ወይ መግለጺታት ነቲ ትሕዝቶ ክደግፍ ኣብ ዘይክእለሉ ዝረኣ እዩ።

ኣብ መጀመርታ ከምቲ ኣርእስቲ ከምቲ ኣብ ክሊክቤት ዝኣመሰሉ ናይ ሓሶት ምትእስሳራት ብሰፊሕ ኣረኣኻ ክቐጥዑ ጥራሕ እዮም ዝኽእሉ ኢልና ክንሓሰብ ንኽእል እኳ እንተኾንና እዚ ተግባር እዚ ኣብ መራኽቢ ማዕኸናት እዉን ዘሎ እምነት ከዳኽምን ፖላራይዘሽን ክስፋሕፍሕን ይኽእል እዩ።

እቲ ስእሊ ስክሪን ውፅኢት ፈተና መውፅኢ ተማሃሮ ንምርኣይ ሊንክ ኣለኒ ዝብል ናይ ፊስቡክ ፅሑፍ የርኢ። እቲ ፅሑፍ ክሊክቤት ኾይኑ ተጠቀምቲ ብዘደናገር ትሕዝቶን ዝተገነኑ ኣበሃህላታትን ንኽጥውቑ ንምትላል ዝተዳለዉ እዩ። እቲ ሊንክ ናብ ውፅኢት ፈተና መውፅኢ ዘይመርሕ ኣብ ክንድኡ ናብ ዝኾነ ኣገዳሲ ሓበሬታ ዘይብሉ ቴሌግራም ቻነል ይቕይር። (ንተወሳኺ ሓበሬታ ብ PesaCheck ዝተጻፈ ሓቕታት ዝምርምር ፅሑፍ ርኢ።)

መደናገሪ ትሕዝቶ

ንሓደ ጉዳይ ወይ ንሓደ ውልቀሰብ ብፍሉይ መንገዲ ንምቕራፅ ሓበሬታ ብገጋ ምጥቃም እዩ። ስእልታት ብመምረቂ ምቕራፅ ወይ ንሓደ ክትዕ ዘድግፍ ጥቕስታት ወይ ስታቲስቲክስ ምምራፅ እዩ።

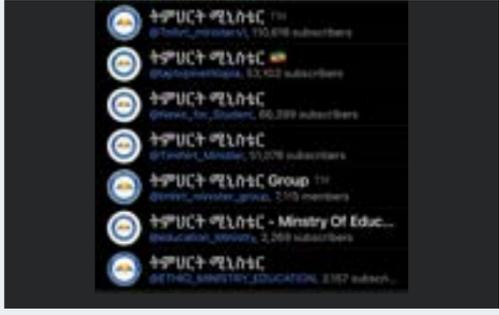
እቶም ስእልታት ስክሪን ፀብባብ ዜና ብዋልታ ሚድያን ኮሚዩኒኬሽን ኮርፖሬትን ዝተርከዩ እዮ። እተን ኣብ ስእሊ ዝርከባ ደቂ ኣንስተዮ ከንቲባ ኣዲስ ኣበባ ኣዳነኛ ኣበባ፣ ፕሬዚደንት ሳህለወርቅ ዘውዲ፣ ክምኡ እውን ሚኒስትር ደቂ ኣንስተዮን ማሕበራዊ ጉዳያትን ኤርገጊ ተስፋዮ (ካብ ፀጋም ናብ የማን) ን ካልኦትን እዮ። ኣርእስቲ ናይቲ ብዋልታ ዝተዳለወ ዜና “ብምምሕዳር እታ ክተማ ዝተሃንፀ ማእከል ምሕዋይን ብሉፅነትን ደቂ ኣንስተዮ ስራሕ ክጀምር ቀሪቡ ኣሎ።”

ይኹን እምበር እቶም ኣብ ስእልታት ዘርከቡ መግለጺታት እተፈልዩ ታሪኽ እዮም ዚነገሩ። እቲ ቀዳማይ ስክሪን ሾት (ኣብ ፀጋም ዘሎ ስእሊ) ሓደ ሰብ “ዋልታ እንታይ ይብል ኣሎ?” እቲ ፅሑፍ “ደቂ ኣንስተዮ ሰራሕተኛታት ይታዊ ርክብ” ስለ ዝብል እዩ። እታ ካልኦይቲ ስእሊ ብባዕላ ዋልታ ሚድያ ዝተለጠፈት ኮይና “ንህይወት ደቂ ኣንስተዮ ሰራሕተኛታት ይታዊ ርክብ ንምቕያር ዝተዳለወ ማእከል ስርሒታት ክጀምር ቀሪቡ ኣሎ” ዝብል ክኸውን ከሎ። እቲ ቀዳማይ ፅሑፍ ምድንጋር ዝፈጥር እዩ ምክንያቱ እቲ ጥቕስ ዝተፈለየ ትርጉም ንምትሕልላፍ ስለዝተቐፀረ እዩ።

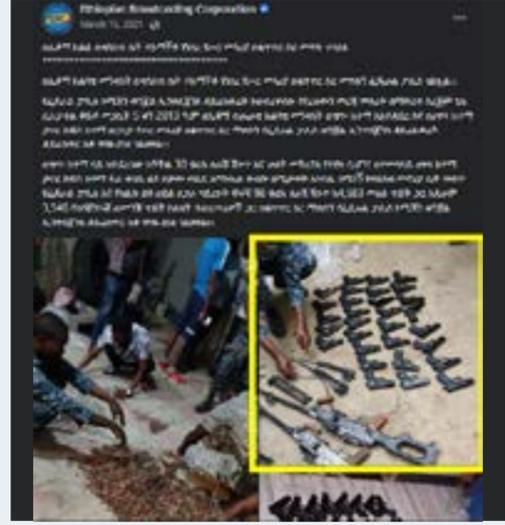
ትሕዝቶ መታለሊ

ንሓቀኛ ምንጪ ምምሳል እዩ። እዚ ናይ ሓሶት ሓበሬታ ኣብ ሓደ ፍሉይ ትካል ሰብ ምልክት ንገዲ ወይ ኻልእ ኣካል ዘለካ እምነት ይምዘምዘ።

ናይ ሓሶት ዓውደ-ፅሑፍ ናይ ሓሶት ዓውደ-ፅሑፍ ዝፍጠር ሓቀኛ ትሕዝቶ ምስ ዘደናገር ወይ ዘይትክክል ዓውደ-ፅሑፍ ሓበሬታ ክካፈል እንተሎ እዩ።

ኣብዚ ኣብነት ምስ ሓደሽ ትረኻ ንክሰማማዕ ዳግማይ ዝተኸፈለ ስእሊ ምኹን። እቲ ዝጥቀሙሉ ትሕዝቶ ሓቀኛ ስለዝኾነ፣ ስለዚ ድማ ክክሕድ ስለዘይክእል ሓደል መልክዕ ናይ ሓበሬታ ምዝባዕ እዩ እንተኾነ ግን ንሓደ ዝተወሰነ ነጥቢ ንምድጋፍ ብሓደገኛ መንገዲ ዳግማይ ተቐሪፁ ኣሎ።

የእቲ ቀዳማይ ፅሑፍ (ኣብ ፀጋም ዘሎ ስክሪን ሾት) ኣብ 2023 “እዚ (ንኣፅዋር ብምጥቃስ) ኣብ ቀፅሪ ሓደ ቤተክርስቲያን ሻሽመኔ ተረኺቡ” ዝብል ፅሑፍ ተዘርጊሑ። ይኹን እምበር እቲ ምስሊ ካብ ዓውደ-ፅሑፍ ወፃኢ እዩ ቀሪቡ። እቲ ካልኣይ ፅሑፍ (ኣብ የማን ዘሎ ስክሪን ሾት) ብሓቂ እቲ ስእሊ ናይ 2021 ምኻኑ ዘነፀር ኮይኑ ኣብ ክልል ሲዳማ ኣብ ገዛ ሓደ ውልቀ ሰብ ዝተረኸበ ኣፅዋር ዘርእ ምኻኑ ኣብቲ እዋን’ቲ ብኮርፖሬሽን ብሮድካስቲንግ ኢትዮጵያ ዝፀብፀሮ እዩ።

ዝተተሓሓዘ ትሕዝቶ

ሓቀኛ ሓበሬታ ወይ ምስሊ ንምትላል ክዕንቀፍ እንተሎ ብተለምዶ ስእልታትን ቪዲዮታትን ሓቀኛታት ንክመስሉ ምቕያር የካትት። ሓዚ እውን እንተኾነ እቲ ሓቀኛ ትሕዝቶ እቲ ሓፈሻዊ ትርጉም ካብቲ እተሓሰበ ይፍለ እዩ።

ቀዳማይቲ ስእሊ (ብፀጋም) ናይ ኢትዮጵያ እዩ እትበሃል መርከብ የርእ። እንተኾነ ግን እተን ባንደራታት ፎቶቮፕ ተገይሪን ኣብታ ኦሪጅናል ስእሊ (ኣብ የማን) ተወሰኸላ፣ ንሳ ድማ ዝኾነ ባንደራ ኣይነበራን።

ዝተፈብረኸ ትሕዝቶ
እዚ ዓይነት ትሕዝቶ 100% ሓሶትን ዘየለ ባዕሎም ዝፈጠርዎ ትሕዝቶ ኾይኑ ንምትላልን ንጉድኣት ንምፍፃምን ዝተዳለወ እዩ።

እቲ ትሕዝቶ ሙሉእ ብሙሉእ ሓሶት ክኸውን እንተሎ እቲ እንኮ ደረት ናይቶም ፈጠርቲ ክምዚ ዓይነት ትሕዝቶ ደርቱነት ጥራሕ እዩ። ኣብ መንጎ ጭቡጥን ዝተፈብረኸን ትሕዝቶ ምፍላይ ብዓይኒ ኣዘዩ ክቢድ እዩ። ዝኾነ “ዓሚቕ ሓሶት” ርኢኹም እንተኾይንኩም ሙብዛሕትኡ ግዜ “ዝተፈብረኸ ትሕዝቶ” ተባሂሉ ክምደብ ዝኽእል ኣብቲ እንርእዮ መልእኽትታት ዘለና እምነት ክሳብ ክንደይ ክም ዝፀልዎ ትፈልጡ ኢኹም።

ብA.I ዝተፈጠረ ምስሊ ዶናልድ ትራምፕ ካብ ኣባላት ፖሊስ ክሃድምን ድሕረኡ ክእሰርን ዘርእ እዩ። ይኹን እምበር እዞም ስእልታት ብኣርቲፊሻል ኢንተለጅንስ ዝተሰርሑ ክይኖም ኣብ ሓቀኛ ህይወት ኣጋጢሞም ዘይፈልጡ ፍፃሞታት ዝገልጹ እዮም።

4.3 ኣገባባት ምፍታሽን ምቁራፅን ሓቂታት

ሓቂታት ምፍታሽ [Fact-checking] ንሓበሬታ ንምርግጋፅን ትኽክለኛነቱን ተኣማንነቱን ንምግምጋምን ናይ ክኢላታት እታዎታትን ሓቀኛ ናይ ደገ መረዳኢታን ይጥቀም። ሓቂታት ምፍታሽን ናይ ሓሶት ሓበሬታ ምፍራስን ህዝቢ ብግቡእ ዝተሰነየ ውሳኔ ንኸወስድ ይሕግዞ። ብጭቡጥ ክምርመር ዝኽእል ክሲ ብመርትዖን መርትዖን ክረጋገፅ ዝኽእል ሓበሬታ እዩ። ብጭብጢ ዘይፍተሽ ኣበሃህላታት ርእይቶታት ሙብፅዓታትን ትንቢያታትን ዘካተተ ሓበሬታ እዩ።

ሓቂታት ምፍታሽ ስጉምታት

- ነቲ ኣበሃህላ ኣለልዮ፡- 'WH' ዝብል ሕታታት (መን፣ እንታይ፣ መኣዘ፣ ኣበይ፣ ስለምንታይ፣ ኸመይ ወዘተ) ብምጥቃም
- ቃላትን ስርወ ቃሎምን ግለፅ፣
- መረዳኢታ ምርካብ፡- መርትዖን መርትዖን ምልላይ፣
- ንክኢላታት ኣቀራርባ፡-ንኸትገልፅ ንኸሕግዘካ፣
- መረዳኢታ ምርግጋፅ፡- እዋናዊ ንዘተኣማምን መረዳኢታ ምኻኑ ምርግጋፅ፣
- ሪኢቶ ኣዳግግ፡- ካልኣት ምንጭታት ድለ

ውልቀሰባት ምስ ጎንፅታት ዝተኣሳሰር ሓበሬታ ብኸመይ ብጭቡጥ ክምርምር ክም ዝኽእሉ ንኣብነት ዝኣክል ኣብዚ እኒህ፡- ኣብዚ ቀረባ እዋን ኣብ ሓደ ዘባ ንዘተፈፀመ ጥቕዓት፣ ጎንፅታት ሓደ ፍሉይ ብሄር ተሓታቲ ምዃኑ ዝገልፀፅሑፍ ኣብ ማሕበራዊ መራኽቢታት ክትዕዘብ ክም ዘለኻ ሕሰብ እሞ ኸመይ ገይርኻ ሓቂ ምኻኑ ወይ ዘይምኻኑ ክትምርምር ትኽእል ኢኹ።

- ምንጪ ምፍታሽ፡- ዝና ዘለዎ ትካል ዜና ድዩ ተኣማንነት ዘለዎ ናይ ዓይኒ ምስክር ፀብፃብ ድዩ ወይስ ካብ እሙን ትካል ዝወፀ ወግዓዊ መግለፂ?
- ብብዙሓት ምንጭታት ምርግጋፅ፡- ነቲ ሓበሬታ ምስ ፀብፃባት ካልኣት እሙናት ማዕኸናት ዜና ኣህጉራውያን ትካላት ወይ ነፃ ተዓዘብቲ መስቀላዊ ምፍታሽ። ኣብ መንጎ ብዙሓት ምንጭታት ትኽክልነት ምህላው ተኣማንነት ክውስኽ ይገብር እዩ።
- ዓውድን ድሕረ ባይታን ድለ፡- ታሪኻዊ ኹነታትን መሰረታዊ ምኽንያታት ናይቲ ጎንፂ ንምርዳእ ክብቲ ኣርእስተ ዜና ጠለቕካ ንምንባብ ፈትን።
- ስእላዊ መርትዖ መርምሩ፡- ምስልታት ወይ ቪዲዮታት ምስቲ ዝብሃል እንተ ኹይኖም ሓቂነቶም ንምርግጋፅ ንመሳርሒታት ምድላይ ምስሊ ብግልባጡ ዝጠቐም እዩ። መደናገሪ ስእላዊ ስእልታት ወይ ኣረጊት ተንቀሳቓሲ ስእሊ ነቲ ትረኻ ክጥምዘዞ ይኽእል።
- ትንተና ክኢላታት ድለዩ፡- ምስቲ ዘባ ዝፋለጡ ክኢላታት ወይ ንዝኾነ ዝምልከቶ ኣካል ክም ፖሊስ ተወከሱ። ርድኢቶም ንኡስ ኣረኣኢያታት ክህብ ይኽእል እዩ።
- ወገናውነትን ኣጀንዳን ኣብ ግምት ኣእትው፡- ልክዕነትን ተኣማንነትን ንምርግጋፅ ምንጪ ወይፀሓፊ ክህልዎ ዝኽእል ወገናውነት ምግምጋም። ሓበሬታ ብዕላማ ድዮም ዘቕርቡ ዘለዉ ወይስ ሓደ ፍሉይ ኣጀንዳ ወይ ወገናውነት ነቲ ትረኻ ይፀልዎ ኣሎ?

- እዋናዊ ሓበሬታ እንተሃልዩ መርምር፡- ኹነታት ጎንዳ ብቅልጡፍ ይምዕብል። ነቲ ናይ መጀመርታ ርድኢት ፍፃመታት ክቅይር ዝኸእል ሓድሽ ሓበሬታ ተቐልቂሉ እንተኾይኑ ንምርኣይ ሓድሽ ሓበሬታ ወይ ስዒቡ ዝመፅእ ፀብባባት ድለ ኢኻ።

ነዘም ስጉምታት ብምትግባር ውልቀሰባት ምስ ጎንዳ ዝተካሰሰ ሓበሬታ ብነቐፊታዊ መንገዲ ክገምግሙ ይኸእሉ ግጉይ ሓበሬታ ወይ ነድሪ ዝፈጥር ትሕዝቶ ካብ ምዝርጋሕ ክቆጠቡን ኣብ ተሃዋስን ዝተሓላለኹን ጉዳያት ኣዘዩ ሓበሬታ ዘለዎ ህዝባዊ ዲስኩር ንክህሉ ኣበርክቶ ክገብሩ ይኸእሉ እዮም።

4.4 ናዩ ግጉይ ሓበሬታ ዝርዝር መፈተሽ

- ምንጪ ምፍታሽ
- ሙሉእ ትሕዝቶ መርምሩ
- ፀሓፊኡ መርምሩ
- ነቲ ምስሊ መርምሮ
- ኻልኦት ፀብባባት ኣብቲ ኣርእስቲ ርክ
- ወገናውነቱ መርምሮ

ቅድመ-ምድቃስ፡- ሰባት ብመጀመርታ ብኸመይ ኣብ ግጉይ ሓበሬታ ክይወድቁ ክከላኸሉ ክምዘኸእሉ ዝድህስስ እዩ። ህዝቢ ኣንፃር ትፅቢት ዝገበረሉ ትረኻታት ኣቐዲምኻ ምክታብ እዩ።

ተመራመርቲ ሓቂ ምፍታሽ ምልክታት ሓደ ሕግም ምሕገምን ቅድመ-ምድቃስ ምስ ክታበት ምውድዳርን እዩ ይብሉ።

ሓቂታት ንምፍታሽ ዝሕገዙ መሳርሒታት

ትክክለኛነት ትሕዝቶ ንምርግጋፅ ዝሕገዙኻ ብዙሓት ክፋት ምንጪ ዘለዎም ናይ መርመራ መሳርሒታት ኣለዉ። ገለ ካብቶም መሰረታዊ መሳርሒታት ምፍታሽ ሓቂን ምፅራይን ንርኣ።

ናይ ምስሊ ምርግጋፅ መሳርሒታት

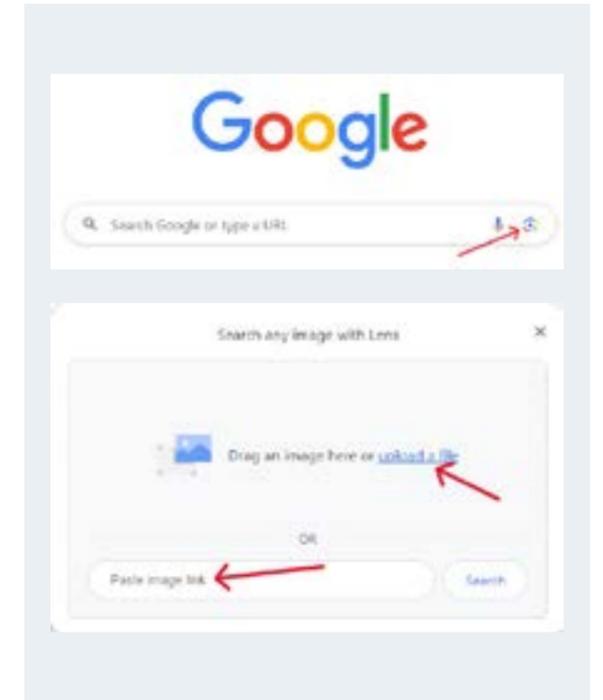
- ጎግል ሌንስ ንድሕሪት ምስሊ ምድላይ
- ቲን-ኣይ
- ቢንግ
- ያንዴክስ
- ኢንቪድ

መሳርሒታት ጂኦሎኬሽን

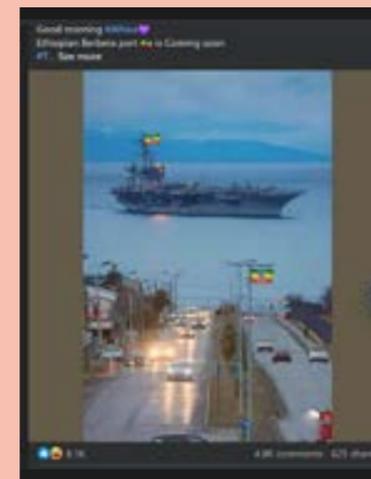
- ናይ ጎግልካርታ፣ ናይ ጽርጊያ ካርታ
- ጎግል ሻርዝ
- ወርልድ ኢሜጅሪ ዌይ ባክ

ናይ ኤኣይ መመርመሪ ወይ መፈተሽ መሳርሒታት

- www.fakeimagedetector.com
- www.deepware.ai

መፅናዕቲ ፍፃመ 3፡-

ዓውደ-ፅሑፍ፡- ኣብ ፊስቡክ ዝተዘርገሐ ፅሑፍ እቲ ምስሊ “ወደብ በርበራ ኢትዮጵያ” ክም ዘርኢ ይገልፅ።

ዕዮ፡-

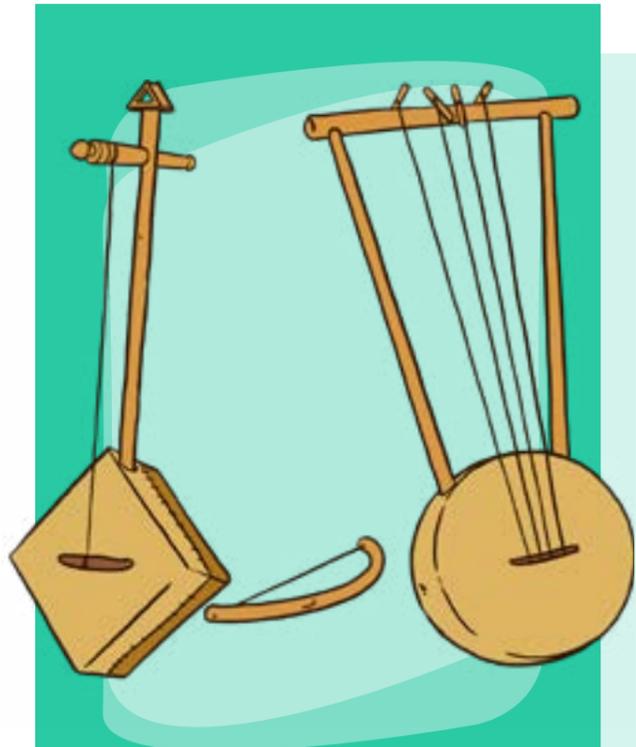
- ነዚ ኣበሃህላ እዚ ነቲ ሓቂ ንምፍታሽ ዝሕገዙ ስጉምታት ተጠቐምኻ መርምሮ
- ነቲ ትሕዝቶ ተንቲኻ ነቲ ሓበሬታ ንምርግጋፅ እመናት ምንጭታት ተጠቐም
- ንማሕበራዊ መራኽቢታት ዝርዝር ፀብባብ ፅሓፍ ነቲ ክሲ ምፍራስ

03

ስኅ-ጥበብ
ንህንፀት ስላጭ

ስነ-ጥበባዊነት ኣብ ኢትዮጵያዊ ኹነታት

ናዩዚ ምዕራፍ ዕሳማ

ኣብዚ ምዕራፍ እዚ ስነ-ጥበብ ኣብ ህንፀት ሰላም ክህልዎ ዝኽእል ዕሙቕ ኣበርክቶ ዝድህስስ ኹይኑ ኣብ ኹነታት ኢትዮጵያ ትኹረት ዝገበረ እዩ። ኣብዚ ምዕራፍ ስነ-ጥበብ ኣብ ህንፀት ሰላም ክም መልቀ ነቶም ፀገማት ንምልዓል ንኽእል ዝበሉ ዓሞቕቲ ሕቶታት ትለዓሉ ወይ #Artivism ኹመይ ጌርና ንኣድነት፣ ማሕበራዊ ለውጢ፣ ድሕሪ ጎንዩ ዝመፅእ ሕወዮት ክስርፅ ክንገብር ንኽእል? ኢትዮጵያውያን ስነ-ጥበባውያንን ንማሕበረሰቦም ኹመይ ገይሮም ፈጠራኦም ተጠቐሞም ነባሪን ፍትሓውን ናይ ሰላም መንገዲ ዝፀርገ ወሳኒ ምይጣት ክለዓዕሉ ይጋባእ ኣብ ዝለሉ ቐንዲ ነጥብታት ትኹረት ሂብና ክንድህስስ ኢና።

ትሕዝቶ

- 56 ዕሳማ
- 57 መእተዊን ትርጉማትን
- 63 ስነ ጥበብ ንኣድነትን በዓላት ብዙሃነትን
- 68 ስነ-ጥበብ ክም መበገሲ ማሕበራዊ ለውጢ
- 74 እዚ ንግበር

1. መእተዊን ትርጉማትን

ናይ ኢትዮጵያ ሃፍቲ ስነ-ጥበባዊ ቕርሲ ቕድሚ ኣሸሓት ዓመታት ዝፍልም ኹይኑ ብዝተፈላለዩ ባህላውን ታሪኻውን መግለጺታት ምስ ማሕበራዊ ምዕባላ ሃገር ብዕምቐት ዝተኣሳሰረ እዩ። እዚ መግለጺታት እዚ ንመዘናግዲ ጥራሕ ኣይነኮነን። ናይ ኢትዮጵያ ሃፍቲ ስነ-ጥበባዊ ቕርሲ ናይቶም ጥንታዊያን ገዛእቲ ሕጋውነትን ውሕስነት ዝህቡ፣ ዝጨበጥዎም ዓወታት ዝምዘግብሉ፣ ባዕሎም ብኣምላኽ ዝተሓረዩ ይቐፅሩ ስለዘነበሩ ንኹነታትን ንባዕሉ ኣምላኽን ክንቐፋን ክመስግኑን ስነ-ጥበብ ክም መሳርሒ ገይሮም ይጥቀሙ ብምንባሮም እዩ። ካብዚ ብተወሳኺ እዞም ስነ-ጥበባዊ መግለጺታት ኣብ ዝተፈላለዩ ኽባቢታት ኢትዮጵያ ናይ ሃገራዊ መንነት ስምዒት ንምፍጣርን ንምዕባይን ሓገዙዎም እዮ።

ሃገርና ኢትዮጵያ ሃፍታም ባህላዊ ብዙሃነት ዝሓዘት፣ ልዕሊ 80 ብሄራት ሕድሕዶም ፍሉይ ልምድታት ቋንቋታትን ስነ-ጥበባዊ መግለጺታትን ዘለዎም እዮም። እዚ ብዙሃነት ሓይሊ እኳ እንተኾነ ሓደ ሓደግዜ ግን ፀጋታት መሰረት ዝገበረ ብሄራዊ ወጥሪ ጎንፅታትን ፖለቲካዊ ክርክርን ሓዊሱ ታሪኻውን እዞናውን ፀገማትናብ ማሕበራዊ ምብትታን የስዕብ እዮ።

ኣብ ኢትዮጵያ መድረኽ ስነ-ጥበብ ኣብ ክንዲ ኣፍ ሰላምን ሓድነትን ዘዕብይ

ዝኸውን ንቐልሲ ወይ ተጋድሎዎድምን ካብ መዚቃንካልኦት ስነ-ጥበባዊ ስርሕቲ ኩሉ ግዜ ተለዋዋጢ እዩ ነይሩ። ስነ-ጥበብ ካብ ነዊሕ እዞን ኣትሒዙ ኣብ ማሕበረሰብ ኢትዮጵያ ክም መሳርሒ ምዝንታው ዛንታ ምዕቃብ፣ ባህሊ፣ ንማሕበራዊ ሓተታ ዓቢይግደ ተግዊቱ እዩ። ካብ ስነ ቃል ግጥምን መዚቃን ክሳብ ትያት፣ ኣብ መንደቕ ዝስኣሉ ስእልታት፣ ዲጂታላዊ መራኸቢ ብዙሃንን ዝበፀሕ ባህላውን ዘመናውን ስነ-ጥበባዊ ቅርፅታት ንዘተ ዕርቅን ህንፀት ሰላምን ብዝገባእ ኣብ ረብሓ እንተወደሎም ወሰንቲ፣ ሓገዝቲ መሳርሒታት ክኾኑ ይኸእሉ እዮም።

እዚ ምዕራፍ ብመምርሒ መረዳእታ ኣክብቲ ስነ-ጥበባዊ ቅርስታት ኢትዮጵያ ተጠቐሞካ ጎንፅታት ንምቐናስ ማሕበራዊ ስኒት ንምዕባይን ዝሕገዙ ኣገባባት ንምቕራብ ዝዓለመ እዩ። እዚ መምርሒ #Artivism ሓድነት፣ ማሕበራዊ ለውጢ፣ ድሕሪ ጎንዩ ዝገበር ኹይዲ ሕወዮት ዘበረታትዕ እዩ።

እቲ ስነ-ጥበብ ኣብ ልዕሊኻ ክዘረብ ኣይትፍቀደሉ - ምርጻእ #Artivism Talk

[ዘረባ መንቃሕቲ ወይ ድማ ሃርበኛታት ብርዲ ተረዳኣዮ!]

- ስነ-ጥበብ:- ኣብ ዝተፈላለዩ መራኽቢ ብዙሃን እዉን ኣብ ስእላዊ ስነ-ጥበብ ስነ-ጥበብ ምርኢትን ስነ-ፅሑፍን ናይ ሰብኣዊ ፈጠራዊ ክእለትን ምናኔን መግለጻ ወይ ምትግባር ውፅኢቲ ድማ ስነ-ፅባቕዊ ዋጋ ዘለዎም ስምዒታት ዘበራብሩ ወይ ዘንታ ዝነገሩ ስራሕቲ ይኸውን።
- ኣክቲቪዝም:- ማሕበራዊ ይኹን ፖለቲካዊ ለውጢ ንምምዘጋብ ስጉምቲ ምውሳድን ብሓደል ጎስጓስ ምክያድን እዩ።
- #ኣርቲቪዝም:- ስነ-ጥበብ ከም መሳርሒ ወይ መድረኽ ንማሕበራዊ ወይ ፖለቲካዊ ምንቅስቃስ ምጥቃም እዩ።
- ተቓውሞ ስነ-ጥበብ:- ኣብ ሓደ ፍሉይ ማሕበራዊ ወይ ፖለቲካዊ ጉዳይ ዘይዕገበት ንምግላፅ ዝፍጠር ስነ-ጥበብ እዩ።
- ተሃድሶስነ-ጥበብ:- ውልቀሰባትን ማሕበረሰባትን ካብ ኣካላዊ፣ ስምዒታዊን ስነ-ኣእምሮኣውን ጉድኣታት፣ ድንጋጌ ንክሓውዩ ዝሕገዝ ቅዲታት ስነ-ጥበብ ምጥቃም እዩ።

መዛተይ ሕቶታት

- ብውልቅኻ ንኣርቲቪዝም ካብቲ እቲ ዝተዋህበ ትርጉማት ብተወሳኺ ብኸመይ ክትገልጾ ትኽእል?
 - o ስነ-ጥበባዊነት ንማሕበራዊ በደላት ንምፍታሕን ንምፍታሕን ወይ ለውጢ ንምልዕዳ ከም መዘቃ ስእሊ ግጥሚ ወይ ሳዕስዒት ዝኣመሰሉ ፈጠራዊ መግለጻታት ምጥቃም ክገለፅ ይከኣል እዩ።
- ኣብ ህይወትኻ ናይ ኣርቲቪዝም ኣብነታት ኣጋጢሙካ ድዩ? ከምኡ እንተገጢሙኻ ኣብ ልዕሊኻ እንታይ ፅልዋ ኣሕዲሩ?
 - o ኢትዮጵያኣብ ዘመነ ደርጊ ዝነበሩ ናይ ተቓውሞ ደርፍታት ወይ እዋናዊ ፅሑፍ ኣብ ኣዲስ ኣበባ ንሓድነት ብዝገበገቡ መልክዑ ይግለፁ ነይሮም።
 - o ካብ ዓለምለኽ ስኣልቲ ኣብነታት ንምጥቃስ ናይ ባንክሲ ጎደናታት ስራሕቲ ስነ - ጥበብ ወይ ምርኢታት ከም በዓል ፈላ ኩቲ ዝኣመሰሉ ስነ - ጥበባዊ ወይ መዘቃኦም ንፖለቲካዊ ግዕዞይና ዝገልፅ እዩ።

- 3. ኣርቲቪዝም ካብ ባህላዊ መልክዕ ተቓውሞ ብኸመይ ይፍለ?
 - o ባህላዊ ኣክቲቪዝም መብዛሕትኡ ግዜ ቀጥታዊ ሜላታት ከም ተቓውሞ፣ ጥርግን ወይ ፖለቲካዊ ጎስጓጎት ይጥቀም። ብኻልእ ወገን ድማ ኣክቲቪዝም ብስምዒትን ብዓይንን ብዝድመፅ መንገዲ መልእኽቲ ንምትሕልላፍ ፈጠራዊ መራኽቢታት ይጥቀም።
 - o ምራቕት:- ብዛዕባ መዘቃ ወይ ስእሊ ሕሰብ፤ ብምቅጻል እቲ ካብዚ እትረክቦ ምክንያታዊ ስምዒት ብኸመይ ካብ ዝኮነ ማኒፌስት ብምንባብ እትረክቦ ሓሳብ ይኩን ኣብ ዝኮነ ስልፊ ምስታፍኻ ዝፈጥረልካ ስምዒት ይፍለ ትብል?

ስነ-ጥበብ ኣብ ውሽጢ ዘርኢ ወዲ ሰብ ብዙሕ ስምዒታት ናይ ምልዕዳል ዓቕሚ ኣለዎ። ኹሎም ዓይነት ስነ-ጥበብ ማለት እዉን መዘቃ፣ ስእሊ፣ ትያትራዊ ምርኢታት ንሰብኣዊ ፍጡር ኹሉ ቦቲ ፍሉይ ህርመቱ ሓሊፋ ምስ ልቢ ቀጥታዊ ምትእስሳር ይገብር እዩ።

ስነ-ጥበብ ሰላም ንምልዕዳል ዘለዎ ዓቀሚ ዝቃወሙ ሓይሊታት ውሑዳት እዮም። ብዙሓት ስነ-ጥበባውያን ነዚ ፅባቕ ስነ-ጥበብ ተጠቂሞም ኣብ ኢትዮጵያ ሰላም ክድልድል፣ ኣብ ምህናፅ ስመር ርክብ ማሕበረሰብ ኣገዳስነቱ ኣጉሊሖም ሰራሖም እዮም። ንኣብነት እታ ሰላም (ሰላም) ኣብ ኹሉ ሰብ እዝኒ ዝበፀሓት፣ ወሩይቲ ናይ ማሓሙድ ኣሕመድ ዜማ ብገዜ ዘይስዕር ግጥምታት ንኹሉ ሰብ ኣብ ወለዶታት ክትድመፅ ንስምዕ ኢና። ኻልእ ቐንዲ ኣብነት ዝኾነ (እስክ መቼ) ዝኾል ብእጅጋዮሁ ሽባባው ካልእ ብሓባር ምኻንን ምፍቓርን ርህሩህን ህዝቢ ዝገልፅ ዜማ እዩ።

2. ስነ ጥበብን ታሪካዊ ኹነታትን

ናይ ኢትዮጵያ ስነ-ጥበባዊ ውርሻ ኣብ ሃብታም ታሪኽ ሱር ዝሰደደ እዩ። ንፖለቲካውን ሃይማኖታውን መግለጻ ከም መሳርሒ ስልጣን ከምኡ ውን ከም መስኮት ናብ ነፍሲ ሓደ ህዝቢ ተጠቂሙ እዩ። ኢትዮጵያ ዘለዋ ስነ-ጥበባዊ ቅርሲ ንድሕሪት ሚሊዮማት ዝኾይድ ምስ ማሕበራዊ ምዕባለ እታ ሃገር ብዕምቕት ዝተኣሳሰረ እዩ። እዚ ፈጠራዊ መግለጻ እዚ ሽልማት ጥራሕ ዘይኾነን ንዘንታ ምዝንታው ሃይማኖታዊ መግለጻን ምድልዳል ስልጣንን ሓደል መሳርሒ እዩ ነይሩ።

2.1 ስነ ጥበብን ሃይማኖትን ኣብ ኢትዮጵያ

ስርወ-መንግስቲ ኣኽሱም (4ይ ክፍለ ዘመን ቅድሚ ልደተ ክርስቶስ - 8ይ ክፍለ ዘመን ድ. ክ) መሰረት ዘንበረ ካብቶም መበቆል ስልጣን ዓለም ሓደ እንትኸዉን ምልክታት ዝተቐርፁ ዕምቆት ምስጢራዊ ሓወልታት፣ ናይ ንጉሳት መቻብርን ካልኦት ዕምብል ብራኽኦም ዘመለኸቱ እዮም። እዚኦም ሃፍታታትና ከም ታሪኻውን ስነ-ጥበባውን መዛግብቲ ዓቁብና ክንሰርሓሎም ይግባእ።

ንመሃሃር፡- ብተለምዶ መዘክርታ ፅሑፍ ወይ ዲዛይን ዘለዎ ትኽ ዝበለ ፅላት ወይ ዓምዲ እምነ ኾይኑ መብዛሕትኡ ግዜ ከም እምነ መቻብር ኾይኑ ዘገልግል ሓወልቲ እዩ።

ክርስትናን እስልምናን ናብ ኢትዮጵያ ድሕሪ ልደተ ክርስቶስ ኣብ 4ይን 7ይን ክፍለ ዘመን ዝኣተወ ኾይኑ ኣብ ስነ-ጥበባዊ ታሪኽ እታ ሃገር ትርጉም ዘለዎ ሓድሽ ምዕራፍ ብምምዘጋብ ብድመቕ ስእልታት ሃይማኖታዊ ፅውፅዎቻት ዝተሰለሙ ሕብራዊ ኢደ-ፅሑፋት ህያው ኾይኖም እዮም። ካብዘም ታሪኻውን ሃይማኖታውን ቦታታት ከም ሓወልታት ኣኽሱም፣ ካብ ከዉሒ ዝተፈልደፈሉ ወቅር ኣብያተ ቤተ-ክርስቲያን ላሊበላ፣ ኣብ ሃረር ዝርከብ መንደቕ ጀጎል፣ ቤተ መንግስቲ ኣባ ጀፋርን ካልኦት ብዙሓትን ፍሉይ ውህደት ስነ ህንፃዊ ምህዘን መንፈሳዊ ኣምልኾን ዘርእዩ እዮም። እዘም መሓውራት እዚኦም ከም ናይ ኣምልኾ ቦታታትን ስነ-ጥበባዊ መርትዖ ናይቲ ንመሕበረሰብ ኢትዮጵያ ዝቐረፀ እምነትን ኾይኖም የገልግሉ እዮም።

ካብ ከዉሒ ዝተፈልፈለ ቤተክርስቲያን ላሊበላ

ሃረር ሓፂርዋ ዝርከብ መንደቕ ጀጎል

2.2 ንጉሳዊ ኣብያተ ፍርዲን ምዕምባብ ስነ ጥበብን

ምልዓል ተኸታተልቲ ሃፀያዊ ግዝኣታት ኢትዮጵያ ኣዘዩ ስነ-ጥበባዊ መግለፂ ክደምቕ ገይሩ እዩ። ንጉሳውያን ኣብያተ ፍርዲ ንጡፋት ሓገዝቲ ማእከላት ክኾኑ፣ መዚቃን ስነ-ፅሑፍን እናዓምበቡ ብ ከም ክራር ዝበሉ ናይ ሙሙዚቃ መሳርሒታት እናተዓጀቡ ኣዘዩምቲ ቅንያት ፣ ምልክተ ህይወት ካልኦት ታሪኻት ኣዚሞም እዮም። እዚ መግለፂታት ሙዕዝ መዘናግዲ ጥራሕ ኣይኮነን። የግዳስ ካብ ጥንቲ ጀሚሩ ነቶም ገዛእቲ ሕጋውነት፣ ሓያልነቶም ዘረጋግፁሉ፣ ዓወታቶም ዝምዘገቡሉ ንባዕሎም ብኣምላኽ ዝተሓረዩ ከም ዝኮኑ ይቐፅሩ ስለ ዝነበሩ ንኹነታትን ንባዕሉ ኣምላኽን ክነቕፋን ከመስገኑን ስነ-ጥበብ ከም መሳርሒ ገይሮም ይጥቀሙ ብምንባሮም እዩ። ካብዚ ብተወሳኺ እዘም ስነ-ጥበባዊ መግለፂታት ኣብ ዝተፈለገዩ ኸባቢታት ኢትዮጵያ ናይ ሃገራዊ መንነት ስምዒት ንምፍጣርን ንምዕባይን ሓገዙዎም እዮ።

2.3 ስነ ጥበብን ማሕበራዊ ናዕብን

ስነ-ጥበብ ንሕብረተሰባዊ ናዕቢ ዝረኣየሉ እዋናት እውን ምስክር ኾይኑ የገልግል ነይሩ። ኣብ እዋን ዕግርግርን ኩናትን ማለት እዉን ንኣብነት ኢትዮጵያ ኣብ ወራሪ ፋሽሽቲ ጣልያን ዝኣተወትሉን ካልኦት ተፈጥሮኣዊ ሓደጋታትን ኣብ ዘጋጠማሉ እዋን ስነ-ጥበባዊ መግለፂ ናይቲ ዘመን ብፀግማት ብዘንፀባርቕ ይዳሎ ነይሩ እዩ። ሃይማኖታዊ ስእልታት ዝፀልሙት ቃና ሒዙ ውግኣትን ትብዓትን እምነትን ህዝቢ ኣብ ቅድሚ ፀገም ዝገልፅ እዩ። “ሰቆቋ ጴጥሮስ” ብዝብል ኣርእስቲ ብሎሬት ፀጋዩ ገብረመድህን ዝተፃሕፈት ብሙዚቃዊ መልክዕ ዝገበሮ ግጥሚ ኢትዮጵያ ኣንፃር ወራሪ ፋሽሽቲ ጥልያን ህዝብታት ኢትዮጵያ ዝበፅሖም ግፍታትን ዝገበርዎ መሪር ተጋድሎን እቲ ዝነበረ ኹነታት ብዕምቆት ዝገልፅ ኣበርክቶ ስነ-ጥበብ ኾይኑ ንረኽቦ።

ኣብ መበል 20 ክፍለ ዘመን ሓድሽ ዘመን ከም በዓል ገብረ ክርስቲስ ደስታ ዝኣመሰሉ ኢትዮጵያውያን ስነ-ጥበባውያን ባህላውን ዘመናውን ባእታታት ብምውህሃድ ብኣውሮፓዊ ስነ-ጥበባዊ ቅዳታት ክፍትኑ ጀሚሮም ዝነበርሉ እዋናት እዩ። እዚ እዋን እዚ ድማ ኣብ ኢትዮጵያ ፈጠርቲ ስነ-ጥበባዊ ስራሕቲ ንፖለቲካዊ ስርዓታትን ማሕበራዊ በደልን ንምንቃፍ ዝጥቀሙሉ ናይ ተቓውሞ ስነ-ጥበብ ወሊዱ እዩ።

ናይ ኢትዮጵያ ስነ-ጥበባዊ ጉዕዞ እናወደቐ እናተልዓለ ብዝተሓላለኸ ኸይዲ እናተገዳዘ ህጅው ኹይኑ በቢግዚኡ ሰባት ክሳብ ሓዚ ኣብ ከም ስፊትን ስራሕቲ ሸኽላን ዝኣመሰሉ ባህላዊ ንጥፊታት ክሰርሑ እንተለዉ እዋናውያን ስነ-ጥበባውያን ድማ መንነታት ዓለምለኸውነትን ዝተሓላለኸ ታሪኽ እታ ሃገርን ምድህሳስ ይቕፅሉ ኣለዉ።

መዛተያ ሕቶታት

- ሎሚ ኣብ ምዕቃብ ስነ-ጥበባዊ ቅርስታት ኢትዮጵያ ካብ ዘጋጥሙ ዘለዉ ዓበይቲ ፀገማት እንታይ እንታይ እዮም?
 - o መብዛሕትኡ ገዜ ከተማነትን ዘመናዊ ኣብ ምግባር ምስራሕን ታሪኽዊ ቦታታትን ቅርስታትን ዕሽሽ ክበሃሉ ወይ ክዓንዉ ይገብር እዩ።
 - o ንባህላዊ ምዕቃብ ዝኸውን ገንዘብ ስለዘየለ ወይ ውሱን ስለዝኾነ ኣብ ክውሒ ዝተሰርሑ ኣብያተ ክርስቲያናት ኢደ-ፅሑፋትን ጥንታዊ መሳርሒታትን ኢትዮጵያ ንምሕላው ኣፀጋሚ ይገብሮ
 - o ንባህላዊ ቅርስታት ብደቂ ዓዲ ዝገመት ዋጋ ዘይምህላው፣
- ኣብ መዓልታዊ ህይወትኻ ዝኾነ ናይ ኢትዮጵያ ታሪኽዊ ስነ-ጥበብ ኣጋጢሙኻ ድዩ? ካብኡ እንታይ ተማሂርኻ?
 - o ኣብ ኣብያተ ክርስቲያናት ወይ ኣብ ገዛውቲ ዝቕመጥ ቅዱስነት ዝገልፅ ወይ መፅሓፍ ቅዱሳዊ ዘንታታት ሃይማኖታዊ ስእልታት
 - o ከም ዝተሰፍዩ መሰብ፣ ሸኽላን ዓለባን ዝኣመሰሉ ባህላዊ ስራሕቲ ኢደ ጥበብ
- ናይ ኢትዮጵያ ስነ-ጥበባዊ ቅርስታት ዘርኢ ኤግዚቢሽን ትሰርሕ ኣለኻ እሞ ሕሰብ። ኣብ ምንታይ ዓይነት ስነ-ጥበብ መትኮርኻ? ስለምንታይ?

3. ስነ ጥበብ ንሓድነትን በዓሳት ብዙሃነትን

ጥንኩር ሓድነት ዘለዎ ማሕበረሰብ ኣብ ዝተፈላለዩ ስነ-ጥበባዊ መግለጻታት የማዕብል እዩ። እዚ ስነ-ጥበብ ዝተፈላለዩ ባህላታት ብሄራትን ድሕረ ባይታታትን ንምውፋር ሓያል መሳርሒ ኹይኑ ፈጠራዊ ድምዳሜ ክለቓቑሉን ናይ ሓባር ሰብኣውነትን ምርድዳእን ክገልፁን የኸእሉምን እዩ። እዚ ብስነ-ጥበብ ኣቢልካ ዝገበር ሓድነት ብፍላይ ኣብ ኢትዮጵያ ገላፂ ስነ-ጥበባዊ ቅርስ ነቲ ዝተፈላለዩን ሕብረ-ባህላዊን ዲሞክራሲ እታ ሃገር ዘንፀባርቕ እዩ።

ኣብ ኢትዮጵያ ባህላውን ዘመናውን ስነ-ጥበብ ኣብ ዝተፈላለዩ መራኽቢ ብዙሃን ብሓባር ይነብሩ። ካብዚ ዝነቐለ ድማ ዝተፈላለዩ ወቁባት ቅጥዕታት ዘለዎም ጩታታት ኣብ መዓልታዊ ህይወትን ፍሉይ በዓላት፣ ዝተፈላለዩ ስነ-ስርዓት ዝኸደንዎም ክዳውንቲ ከምኡ ውን ካብ መፅሓፍ ቅዱስ ብዛንታታት ዝተመልኡ ኣኻውሕ ዝተቐርፁ ኣብያተ-ክርስቲያናት ኣብ ጎኒ ከም ስነ-ጥበብ ጎደናታት ስእልን ስነ-ጥበብ ምርኢትን ዝኣመሰሉ ዘመናዊ መግለጻታት ፅባቕ ስነ-ጥበብ ንርኢ ኢና። እዚኦም ካብቶም ተጠቀስቲ

ውሑዳት ኣብነታት ናይቲ ኢትዮጵያ እተስተማቕሮ ስነ-ጥበባዊ ብዙሃነት እዮም።

ማሕበረ-ፖለቲካዊ ፍፃሞ-ካርታ ኢትዮጵያ። ብሓደ ወገን ኣብ ብሄራዊ ፌደራሊዝም ዝሰማምዑ ብሄረሰባት ዝለዓሉ ሕቶታት መሊሶም፣ ካብዚኦም ዓርስ ምሕደራ፣ ባህላውን ፖለቲካውን ተሳትፎ፣ ስልጣን ምክፍፋል ከም ኣብነት ክውሰድ ይክኣል። ብኻለእ ገፅ ድማ ብሄራዊ ፌደራሊዝም ኣብ ሃገርና ብሄራዊ ጎንገባ ከም ዘምፀኦ ዝኣምኑ ሰባት ካብ ናይ ሓባርነትና ንላዕሊ ፍልልያትና ብምጉላሕ ፍልልያትና ኣጉሊሑ ዝብሉ ኣለው።

ስነ-ጥበብ ምፍልላይ ስዒሩ ድልድል ይሃንፅ - እዚ ከመይ ይኸውን እንተይልና ድማ:-

- ሓባራዊ ሰብአውነት:- ስነ-ጥበብ ኣድማሳዊ ቋንቋ ስምዒታትን ዘንታታትን ይዛረብ ኣብ ፀገማት፣ ምትሕልላይ ርህራሄን ምትእስሳርን ስለዘ ዘዕቢ፣
- ብርኪ ህላወን በዓል ቤትነትን:- ስነ-ጥበብ ናይ ሓባር ኸብርታትን ታሪኽን ብምጉላህ ናይ ዋነነት ስምዒት ይፈጥርን ሕብረተሰባዊ ሓድነት ስለዘደልድል፣
- ዘተ ምልዕዓል:- ማሕበራዊ ጉዳይት ዝገበር ዝርዝርብ ኣብ ምግባር ስነ-ጥበብ መቀራረቢ ስርዓት ፈጢሩሓድነት የድልድልን መፃኢ መንገዲ ይፀርግን፣
- ብዙሃነት ምክባር:- ስነ-ጥበብ ፅባቕ ዝተፈላለዩ ባህልታት ዘርእን ንኹሉ ዝሓቁፍ ምትእስሳር ዘተባብዕን ብምኽኑ ከም ህያው ሞዛይክ ኾይኑ የገልግል፣
- ህንፀት ማሕበረሰብ:- ናይ ሓባር ፕሮጀክትታት ስነ-ጥበብ ናይ ሓባር ዕላማ ስምዒት የዕብዩ፣ ንሓፁራት ይፈርሱን ዝሓየሉ ማሕበረሰባት ይሃንፁን።

እዞም ቐንዲኸብርታት እዚኦም ንህንፀት ሰላምን ሓድነት ንምዕባይን ሓያላት መሳርሒታት ክኾኑ ዝኽእሉ ስነ-ጥበባዊ ስራሕቲ ንምልላይ ከም ኣንፈት መፃኢኾይኖም የገልግሉ እዮም።

3.1 ቅርፅታት ስነ-ጥበብ

ኣብ ፅርገ መንደቕ ዝስኣሉ ስእልታት:- ህዝባዊ ስነ-ጥበብ ብናይ ሓባር ኸብርታትን ዘንታታትን ኣብ መንጎ ማሕበረሰብ ዝርርብ የዕቢ።

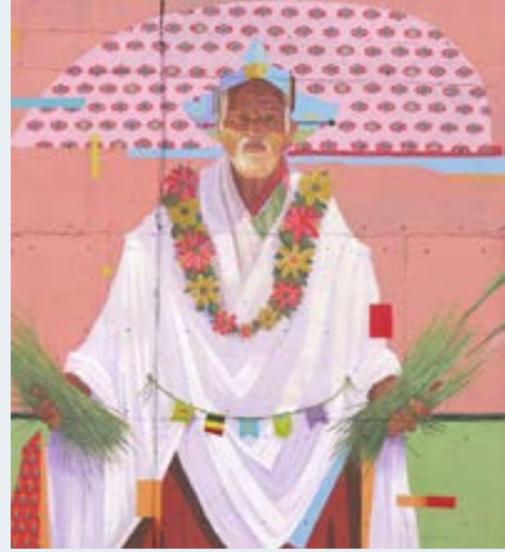
ሓድነት ይደምቑ:- ኣብ ሳርቤት ኣዲስ ኣበባ ኢትዮጵያ ብኣዲስ ዝተጠቐዓ ናይ ፅርጊያ ምስልኩኽ ሕብረት ኡውሮፓ ኣብ ሕብረት ኣፍሪካ ብምትሕብባር ዝተሰርሐ ስእሊ ፅርጊያ።

ስእሊ:- ኢሳቕ ሚደቀሳ

ሰሰናዩ ንዝራኡ- ኣብ ሳርቤት ኣዲስ ኣበባ ኢትዮጵያ ዝተጠቐዓ ስእሊ ፅርጊያ ብጎደና ኣዲስ። ስነ ጥበብ ምስ ኖርወጅያን ቸርቾ ኤይድ ኢትዮጵያ ብምትሕብባር

ሳዕሪ ምሓዝ ምልክት ሰላም እዩ።፤

ሽማግሌታት ጋሞ ኣብ ልዕሊ ሓደ ብኤሮሞ ዝውነን ትካል ንግዲ ዝፍፀም ዝነበረ መጥቓዕቲ ዕስለ ደው ብምባል ሃገራዊ ጀጋኑ ኮይኖም እዮም። እዞም ሽማግሌታት፣ ዓበይቲ ዓዲ ጋሞ ናይ ሰላማዊ ተግባሮም ዘርእይ ምስልታትን ሺድዮታትን ብበዝሒ ተዘርጊሑ እዮ። ሓድሽ ዝተቐርፀ ሳዕሪ ሒዞም ኣብ ቅድሚኡ እዮም ዕስለ ተንበርኪኹም ንመንእሰያት ብምምሕን ነቲ ተሓሲቡ ዝነበረ ጥቕኣት ተኸላኺሎም እዮም።

ሽማግሌታት ጋሞ ስእሊ መንደቕ ኣብ ኣዲስ ኣበባ ኢትዮጵያ ብ ኣዲስ ስትሪት ኣርት ምስ ኤምባሲ ብራዚል ኣብ ኢትዮጵያ ብምትሕብባር | ኣሲደምፕሮጀክት።

ስእሊ:- ኣዲስ ስትሪት ኣርት

ስነ ጥበባዊ መን እዩ?

መላእ ጎደናታት ኣዲስ ኣበባ ሓድነት፣ ፍቕሪ፣ ሰላምን ዘንፀባርቑ ዓበይቲ ስእልታት መንደቕ ስነ ጥበብ ብምፍጣር ዝፍለጥ እዩ። ኣብ ኣዲስ ኣበባ ዘለዉ ሓድነት፣ ፍቕሪ፣ ሰላምን ዘንፀባርቑ ዓበይቲ ስእልታት ማሕበረሰባዊ ምትእስሳርን ሰላማዊ መፃኢን ዝረኣዩላ ቦታ ክትከውን ትፅዕር ምዃና ኩሉ ስእሊ መንደቕ ረኣይ ህዝቢ ዘኻኸሩ እዮም።

ስነ-ጥበብ ዓለባ፡- ባህላዊ ጨርቁ ንሰባት ምስ ቅርሲ የራኽብን ብናይ ሓባር መግለጻ ማሕበረሰብ ይሃንፅን እዩ።

ስነ ጥበባዊ መን እዩ?

ስነ-ጥበባዊውን ሽር ሜዳ፡- ሽር ሜዳ ዕዳጋ ጥራሕ ካይኾነትን። የግዳስ ሽር ሜዳ ብባህላዊ ቅርስታት ህያው ዝኾነት-ምርኢት ዝተፈላለየ ብሄራዊ መንነት ኢትዮጵያ እያ ክብሉ ብስነ ጥበብ ይገልፀዎ እዮም። ናይ ውሽጢ ዓድን ወፃኢን በፃሕቲ ኣብ ዝተፈላለየ ክዳውንትን መሳርሒታትን ይዘሩ እዮም። ሕድሕዶም ድማ ምስክር ሃብታም ልምድታት ብዙሓት ማሕበረሰባት እዮም። ብወለዶታት ደቀባት ክእለት ብዘለዎም ስነ-ጥበባዊውን ዝተሰርሑ ስራሕቲ ብሉፃት እዮም። እዚ መስርሕ እዚ ካብ ምዕቃብ ባህሎም ብተወሳኺ ኣብ ዝተፈላለየ ባህላዊ ድሕረ ባይታ ዝመፁ ስነ ጥበባዊውን ምክብባርን ንቕሓትን የዕቢ እዩ። ኡቶም ብሽልማት ፈትሉ፣ ሕብረ ስነ-ጥበባዊውን ዘግዮፁ ክዳውንቲ ቅጥዕታትን ምልክታትን ብቐረባ ምዕዛብ ዝፃበየ ትርጉሙ ንምፍላጥ ምፍታን ሸዉሃት ዓይኒ ዝኾኑት እዩ። እዚ ተመክሮ እዚ ተጓዳዝቲ ኣብ ሃብታም ቅርስታት ኢትዮጵያ ኣድህቦ ክህብሉ ይገብሮም እዩ።

ሙዚቃን ሳዕስዒትን፡- ባህላዊ ሙዚቃን ምርኢት ሳዕስዒትን ሓድነት ዘዕቢይን ንፅልእን ምፍልላይን ዝርሕቕ ናይ ሓባር ስምዒት ዘዕቢን እዩ። ባህላዊ ወይ ናይ ምትሕብባር ቅርፅታት ሳዕስዒት ነዚ ምትእስሳር ኣዝዩ ዘደንፍዕ፣ ባህላዊ ውርሻታት ዘርእይ፣ ብዙሕነት የብዕሉን ምርድዳእ የስፍሑን እዮም። እዚ ፈጠራዊ መግለጻ እዚ ሽልማት ጥራሕ ዘይኾነስ ንዛንታ ምዝንታው ሃይማኖታዊ መግለጺን ምድልዳል ጥምረትን ሓድነትናን ሓያል መሳርሒታት እዩም።

ስነ ጥበባዊ መን እዩ?

ስነ-ጥበብ ብሉፅ መሳርሒ እዩ። ንኣብነት መስራቲ ዳይረክተር ማእከል ባህሊ ፈንደቃ ዝኾኑ ኣይተ መላኩ በላይ ሳዕሳዒት ጥራሕ ካይኾነን ዓለምለኸዊ ኣምባሳደር ሙዚቃን ሳዕስዒትን ኢትዮጵያ እዩ። ንፋዕ ተርጓሚ ናይቲ ንጡፍ ቅዱ እስክስታ ወይ ሳዕሳዒ ብምኽኑ ድማ ነዚ ፍሉይ ክእለቱ ከም “ተጉዳዳይ ራዕዲመራት”ን “ንጉስ ሳዕስዒት”ን ዝበሉ ብኻልኦት ሳጓታት ይፅዋዕ። ፍቕሪ ሳዕስዒ ሜላኩ ኣብ ጎደናታት 1980ታት ኢትዮጵያ ዝጀመረ ኾይኑ ሙዚቃን ሳዕስዒትን ዘይነፃፀል ኣካል መዓልታዊ ህይወት ኣብ ዝነበረሉ እዋን እዩ። መላኩ ኣብ ከም በዓል ጥምቀት ዝኣመሰሉ ሃይማኖታዊ በዓላት ክሳብ ህዝባዊ

ስነ-ስርዓት ኣብ መላእ ኢትዮጵያ እናዘረ ነቲ ዝተፈላለየ ዘባዊ ትልሂታት ዘንፀባርቕ ንጉስ ትልሂት እዩ። መልኣኩ ንስስዒት ዘለዎ ተወፋይነቱ ዕሙቕ ብምንባሩ ስዕስት ምርኣይ ጥራሕ ክይኾነስ ናይ ኹሎም 80 ዓልዮታተት ኢትዮጵያ ሓደ ብሓደ እናተምሃረ ባህላዊ ውርሻኦም ብሳዕስዒት ከም ዝነበር ይገልፅ ነይሩ እዩ።

ፅውፅዎቻትን ነበርያ ነበርያታትን፡- ፅውፅዎቻትን ነበርያ ነበርያታትን ካብ ወለዶ ናብ ወለዶታት ዝመሓላለፍ ሓያል ፈትሊ ሓድነት እዮም። ፅውፅዎቻትን ነበርያ ነበርያታት ንመብዛሕትኡ ግዜ ፅቡቕ ኣንፃር ክፋእ ወይ ንፀገማት ከመይ ከም ትሓልፎ ዝብል ሓባራዊ መምሃሪ ጭብጢ ዝሓዙ ናይ ሓባር ዘንታታት ንብሄራዊ ዕንቅፋታት ዝሳገሩ ሃፍቲና እዩም።

ስነ ጥበባዊ እንታይ እዩ?

ሃለቃ ገብረሃና ወይ ኣባ ገብረሃና እናተብሃሉ ዝፍለጡ ኣብ መበል 19 ክፍለ ዘመን ዝነበሩ ኢትዮጵያ ብኣምሓርኛዊ ግጥምታቱን ብዛዕባ ሃይማኖት ብዝሃቦ ትምህርትን ዝፍለጡ፣ ብከም ዋዛ ቁምነገሮም፣ ስነ ጥበባዊ ኣዘራርብኦም ምንባሮም ዝፍለጥ እዩ። ከምኡ ወን ኣባ ገብረሃና ብባህላዊ ቅዱ ግጥሚ “ቅኔ” ብሉፅ ብምንባሩ ንቤተክርስቲያን ኢትዮጵያ ሓድሽ መልክፅ ስነ-ስርዓት ሳዕስዒት ክይተረፈ ኣተኣታትዎም ነይሮም እዮም።

መዛተይ ሕቶታት

- ብኣንፃር እዚ ኣብ ሳዕሊ ዘሎ ክፍሊ ስነ-ጥበብ ንፅልኢ ንምልዕዓልን ጎንፂ ንምልዕዓልን ዝተጠቐመሉ ኣጋጣሚታት ክተቕርብ ትኽእል ዶ?
 - o ኣብ ግዜ ስርዓት ደርጊ ኣብ ኢትዮጵያ ብዙሕ ግዜ ንመንግስቲ ዘሞገስ፣ ዘኽብር ንተቐውምቲ ዘፀልም ፖለቲካዊ ፕሮፖጋንዳ፣
 - o ማሕበራዊ መራኽቢታት ሚምን ዲጂታላዊ ስነ-ጥበብን ሓደ ሓደ ግዜ ከፋፋሊ ትረኻታት ወይ ግጉይ ሓበሬታ ክዘርገሑ ይኽእሉ።
- ስነ-ጥበብ ኣብ መንጎ ዝተፈላለየ ባህሊ ዘለዎም ማሕበረሰባት ዝሓሸ ምርድዳእ ንምምዕባል ባህላዊ ምክፍፋል ንምድልዳል ብኸመይ ክውዕል ይኽእል?
 - o ከም ስራሕቲ መላኩ በላይ ሙዚቃን ሳዕስዒትን ናይ ምትሕብባር ፅባቕ ዝተፈላለየ ባህላዊ ውርሻታት ኢትዮጵያ ዘርእ እዩ።

ሕተት፡- 10 ደቂቃ ወሲድካ ብመስልሳል ሃገረሰባዊ ዕድላት ስነ-ጥበብ ክም መስርሕ ምጥንክር ርክብ ኣብ ማሕበረሰብ ክምኡ ውን ኣብ መንጎም ክጋጥም ዝክእል ዘይምርዳእ ባህልታቶምን።

- ማሕበረሰብ ንምህናፅ ናብ መፃኢ ክትጥምት ትሓስብ እንተለኻ እንታይ ዝመሓይሽሉ ወይ ዝቐርፍ ስነ-ጥበባዊ ስራሕቲ ክትሰርሕ ትሓስብ?

- o ዲጂታላዊ ስነ-ጥበብን ቨርቹዋል ሪኣሊቲን ተመኩሮታት ርህራሄን ምርድዳእን ዘስፋሕፍሑ ምጥሓል ዘንታታት ክፈጥሩ ይኽእሉ።
- o መብዛሕትኡ ግዜ ኣብ ፅርግያ ናይ ምስካልን ምፅሓፍን ስነ-ጥበብ ኣብ መንእሰያት ወለዶታት ዝድመፅኹይ ክም መድረኽ ሓድነትን ማሕበራዊ ፍትሕን ኹይኑ ክገልግል ይኽእል። ስነ-ጥበባዊ መስተጋብራዊ ቦታታት ምትካል ወይ ማሕበረሰብ ሓቀፍ ስነ-ጥበብ ንሰባት ምቅርራብን ምምዕባል ሰላምን ክዘራረቡ፣ ክሳተፉ ይኽእሉ እዮም።

4. ስነ-ጥበብ ክም መበገሲ ማሕበራዊ ሰውጢ

ስነ-ጥበብ ንፅባቕ ጥራሕ ዘይኾነስን ጭቡጥ ማሕበራዊ ሰውጢ እውን ብኣግባቡ ኣብ ረብሓ እንተወደሉ ብርቱዕ መሳርሒ እዩ። ኣርትቪዥም ዝብል ናይ እንግሊዝኛ ብትግርኛ ስነ-ጥበባዊነት ዝብል ፍታሕ ክወሃቦ ዝኽእል “ስነ-ጥበብ”ን “ኣክቲቪዥም” ዝብሉ ናይ ቃላት ውህደት ወይ ምድቓል ዝመፀ እዩ። ኣገደስቲ ስእልታትን ቅርፃታትን ይኹን ወይ ድምዳሜ ሙዚቃን ምርኢታትን ስነ-ጥበባዊ-ያን ነቶም ክዘረቡ ዘይክእሉ ዘንታታት ናይ ምንጋር ዓቕሚ ኣለዎም። ትሕዝቶኦም እውን ናብ ወሳኒ ማሕበራዊ ጉዳያት ኣቓልቦ ዝስሑብ ኹይኑ ዝርርብ ዘነቓቓሕን ኣብ ኹለና ንዝሓሸ ዓለም ክንዋሳእን ክንሰርሕን ክም ደወል ዘንቅሕ እዩ።

ይኹን እምበር ስነ-ጥበብ ብዘይግቡእ ንፕሮፖጋንዳ ወይ ኣብ መንጎ ዝተፈላለዩ ማሕበረሰባት ምፍልላይን ጥቕዓትን ንምልዕዳ ክውዕል ክም ዝኽእል እውን ክነስተውዕል ይግባእ።

ብርቱዕ መሳርሒ ንኣክቲቪዥም - ክምዚ እዩ

ንቕሓት ምዕባይ፡- ስነ-ጥበባዊ-ያን ስርሖም ሓድሽ ኣተሓሳስባ ንምልዕዳን ካብ ትኹረት ወፃኢ ንዘሎ ክውንነት ንምቅላዕን ክጥቀሙሉ ይኽእሉ እዮም። እዚ ክምዚ እናሃለወ ግን ኣብ ወሳኒ ጉዳያት ኣረኣኢያኦም ብጎሃህርን ስምዒታዊ ምላሽ ብዝለዓዓልን መንገዲ ክቕይሩ ይኽእሉ እዮም። ኣብዚ ቀረባ እዋን ኣብ ኢትዮጵያ ኣብ ዝተካየዱ ማሕበረ-ፖለቲካዊ ምንቅስቓሳት ብዙሓት ስነ-ጥበባዊ-ያን ብስነ-ጥበባዊ ክእለቶም ተጠቐሞም ማሕበረሰባት ንሰላማዊ ለውጢ ንምውዳብ ፈቲኖም እዮም። ይኹን እምበር ኣብ ገለ ኹነታት ስነ-ጥበብ ብዘይግቡእ ተጠቐሙ ናይ ፅልኢ ዘረባ ክዘርጋሕን ኣብ መንጎ ብሄራት ምፍልላይ ክፈጥርን እውን እናተሰርሓሉ ፀኒሑን እናተሰርሓሉን ይርከብ።

ቕፅበታዊተግባር፡- ጥበብ ብተፈጥሮ ህዝባዊ ውይይቶች እና ምክክሮችን የማነቃቃት እና ህዝቡን የተለየ ነገር ማድረግ እንዲችል መቀስቀስ ይችላሉ።

ውሑስ ቦታ፡- ስነ-ጥበባዊነት ንተቻውሞን ብቐንዱ ድማ ናፃ ምዝራብ ኣብ ዝተገደበሉ ንምንቃፍ መድረኽ ይህብ እዩ።

ስነ ጥበባዊ ስራሕቲ

ኩናት ደው ምባል፡- ኣብኒወ ኤሚ ዊኒንግ ዝተብሃለ ስነ ስርዓት ሽልማት ፊልም ኣብ ኩናት ኢትዮጵያ ዘስዓቦ ኣዕናዊ ሰብኣዊ ወፃኢታት ኣተኪሩ ዝተሰርሐ ፊልሚ ስዓሪ ኹይኑ እዩ። ኣብዚ ፊልሚ ክም ዘመለኹት ኣብ ውሽጢ ክልተ ዓመት ጥራሕ ልዕሊ ፀ ሚልዮን ኢትዮጵያዊ ዝኸፍኦ ሓደጋ ሞትን ስቓይን ክም ዝበፅሖምን ካብዚኦም ድማ በቲ ጎንዳ ቐዳሞት ተጎዳእቲ ህፃናት ምኽኖም ዘዘንቱ፣ ነዚ ዝተፈጠረ ኹነታት ዘቃልዕ ፊልሚ እዩ። እዚ ድማ ነቲ ኩናት ዘጋጠመ ዘሕዝን ናይ ብዙሓት ህይወት ሕልፈት ሞትን ዋጋን ብምግላፅ ህፁፅ ኣድላይነት ሰላምን ኣበኪሩ ብዘዘኻኸር መልክዑ ቐረቡ እዩ።

ማሞ ዓሻ (ማሞ ቂሎ) ኣብ ዩቲብ ዝተመሰረተት ኢትዮጵያዊት ተኸታታሊት ፊልም ኹይና ኣብ ሓቀኛ ህይወት ማሕበራዊ ጉዳያት ንምፍታሕ ብኣሸመር፣ ሸምጣጥን እናዋዘየ ዝቐርብ እዩ። እዚ ወፅኢት ስነ ጥበብ ድማ ኣብ ኢትዮጵያ ምስ ብፀገማት፣ ድኽነት ህይወት ዝቃለስ መዓልታዊ ሰባት ድምዳሜ ኹይኑ ኣሎ።

ኣብ ምዝንታው እዚ ዘንታ ክም ኣሸመርን ሸምጣጥን ምውሳኹ እቲ ተኸታታሊት ፊልም ክም ኣብ ጋህዲ ኹነታት ሃገርና መንቀርሳ ኹይኖም ዘለዉ ግዕዝይና፣ ድኽነትን፣ ማሕበራዊ ዘይማዕርነትን ዝኣመሰሉ ተሃዋስቲ ዓርስ ጉዳያት ንምቕራብ እቲ ፊልሚ ድማ ኣዘናጋዕን ስሓብን ኮይኑ ክትቅፅል ኣኽኢልዎ እዩ። ኹይኑ ግን እቲ መደብ ኣብ ዩቲብ ዝርእይዎ ወልቀ ሰባት ካብቲ ፊልሚ እናተልዓሉ ኣብ ውሽጢ ማሕበረሰብ ክፋላት ኣብ ዝለዓሉ ጉዳያት ንዝፍጠር ዘይምርድዳእ ንምልዓል ርእይቶ ክህቡ ይኽእሉ እዮም።

ንመሃር፡- ሳታዮር ማለት ካብ ዓይነታት ኣገላልፃ ስነ ፅሑፍ ሓደ ኮይኑ ምብጫው ውይ ድማ ሓይላዊ/ዕዳሪ መግለጺ ዝገበረ ብፍላይ ድማ ኣብ እዋን ፖለቲካን ልኦት ጉዳያትን ንጥፍኣትን ድክመትን ካለኡት ንምቅላዕ ወይ ውን ንምውቃስ እንጥቀመሉ ክይዲ ዘጠቓለለ እዩ።

ግዳያት ጥምየት፡- ቅድሚ ወድቀት ሃፀይ ሃይለስላሴ ቀዳማይ ተመሃሮ ስነ-ጥበባዊን በቲ ብስርዓቱ ዝነበሮም ተቃውሞ ይገልፁ ነይሮም እዮም። ሓደ ካብቶም ኣብ ምርኢት ዝቐርቡ ስራሕቲ ስነ ጥበብ “ግዳያት ጥምየት” ብዝብል ብእሸቱ ጥሩነህ ዝቐረበ ኹይኑ ኣብቲ ህዝቢ ዝበፅሑ ፀገም ዘቃልዕ እዩ።

ስርዓት ሶሻሊስት ደርጊ በትረ ስልጣን ምስ ዓተረ ድማ ስነ-ጥበብ ሓያል መሳርሒ ፕሮፖጋንዳ ንክዉን ተገይሩ እዩ። ስነ-ጥበባውያን ብመንግስቲ ንምክባር ዝተሓላለኹ ጉዳይት ዘቃልል ቅዱ ሶቭየት ሶሻሊስት ሪካሊዝም ይስልጥኑ ነይሮም እዮም። ነቐፊታዊ፣ ሕቶም ምልዓል ጠፊኡ ኣብ ክንድኡ ብመንግስቲ ዝተዳለዉ መልእኽትታት ተተኪኡ እዩ።

እሸቱ ጥሩነህ፡- “ግዳይት ጥምየት” 1974፣ ሃገራዊ ቤተ መዘክር ኢትዮጵያ ኣዲስ ኣበባ፤

ጌታቸው ዮሴፍ፡- “ለኣደ ሃገርና ወይ ሞት” 1979/1980፣ ብሄራዊ ቤተ መዘክር ኢትዮጵያ ኣዲስ ኣበባ፤ ብፍቓድ ኬት ካውቸር

መዛተይ ሕቶታት

- ኣክቲቪዝም ናብ ሰፊሕ ተዓዛቢ ተበግሕነት ንምርግጋዕን ኣብ ማሕበራዊ ለውጢ ዘለዎ ፅልዋ ንምዕባይን እንታይ ክግበር ይግባእ?
 - o ሕተት፡- ተሳተፍቲ ኣብ ማሕበረሰቦም ብዛዕባ ተበግሕነት ዝዕንቅፉ ነገራት ክም ሕፅረት ኢንተርኔት ወይ ምወላ ክምኡ ውን መፍትሒታት ሓሳብ ክቕርቡ ሕተቶም።
 - o ምስ ኣብያተ ትምህርትን ዩኒቨርሲቲታትን ብምትሕብባር ኣርቲቪዝም ምስ ትምህርቲ ምውህሃድ፣ ኣብ ክም ማሕበራዊ መራኽቢታት ዝኣመሰሉ ብሰፊሒ ዝጥቀሙሉ መድረኻት ኣርቲቪዝም ምልላይ፣ ክምኡ ውን ኣብ ማሕበረሰብ ዝተመርኮዘ ምርኢታት፣ ምርኢታትን ዓውደ መፅናዕትታትን ብቋንቋታት ውሽጢ ዓዲ ምውዳብ።
- ካብ ኣክቲቪዝም ዝመፅእ ማሕበራዊ ለውጢ ዘላቂ ክኸውን ይኽእል ድዩ? እዉ! እንተኾይኑ ነዚ ንምርግጋዕ እንታይ ዓይነት ስልትታት ክንጥቀም ንኽእል?
 - o ንምግእ ወለዶታት ንምልዕዓል መዝገብ ማሕበራዊ ምንቅስቓሳት ንምዕቃብ ክምኡ ውን ስነ-ጥበባዊ ተበግሶታት ምስ ትምህርታዊ ወፍርታት ብምፅምባር ነባሪ ንቕሓት ንምፍጣር ዝሕገዙ ፕሮጀክትታት ስነ-ጥበባዊ ስራሕቲ ሰነድን ማህደርን ምቕማጥ።

- ፈጠርቲ ስርሖም ንማሕበራዊ ለውጢ ኣብ ግብሪ ክውዕልዎ ክለዉ ኣብ ግምት ክእትውዎ ዘለዎም ዝኾነ ስነ-ምግባራዊ ኣረኣኢያታት ክትሓስቡ ትኽእል ዲኻ?
 - o ኣብ ስነ-ጥበብ ዝስኣሉ ውልቀሰባት ወይ ማሕበረሰባት ክብርን ብሕታውነትን ምክባር ንውልቃዊ ረብሓ ወይ ኣፍልጦ ጥራሕ ኢልኻ ናይ ውልቀ ሰባት ወይ ማሕበረሰባት ክብሪ ዝትንክፉ ዋኒናት ካብ ምጥቃም ማሕበራዊ ጉዳይት ኣብ ምስኣል ካብ ትሮማ ምቕጣብ ባህላዊ ተሃዋክነት ኣብ ግምት ብምእታውን ካብ ፅልዋታት ምውጋድን።
- ኣርቲቪዝም ማሕበራዊ ለውጢ ኣብ ምምግእ ዘለዎ ዝሓሸ ዓቕሚ ሰማዕቲ ሓላፍነት ኣለዎም ድዩ?
 - o ሕተት፡- 5 ደቓይቕ ወሲድኩም ብዛዕባ ናይ ገዛእ ርእሶም ተመኩሮታት ኣስተንትኑ፤
 - o ምስ ሓደ ስነ-ጥበባዊ ስራሕ ድሕሪ ምውፋርኻ ስጉምቲ ክትወስድ ተደሪኽኻ ትፈልጥ ዲኻ?
 - o ተዓዛብቲ ንስነ-ጥበባውያንን ንዕላማታቶምን ብኣዘዩ ውፅኢታዊ መንገዲ ንምድጋፍ እንታይ ክገብሩ ይኽእሉ?

5. ስነ ጥበብ ንድሕሪ ጎንዩ ዘግበር ሕወዮት ዝህሰዎ ኣስተዋፅኦ

ድሕሪ ጎንዩ ኣካላውን ስምዒታውን በሰላ ክህልዩና ይኽእል እዩ። ስነ-ጥበባዊ ሕወዮት ንቋንቋ ዝበልፅ ሓድሽ ኸይዲ ሕወዮት የምፅእ እዩ። እዚ ድማ ብኩናት ወይ ጥቕዓት ዝተሃሰዩ ሰባት ኣብ ውሑስን ተፈጢሩ ዝፀንሐ ሃዋህው ትሮማን ተመኩሮኦምን ንምግላፅ ሓጋዚ እዩ።

ካብቲ ጉድኣት ዝተረፉ ሰባት ብስነ-ጥበብ ኣቢሉም ምፅንፍቶ እናረኸቡ ስምዒቶም ክግምግሙን ሓድሽ መንነት ክሃንፁን ኣብ ክም ቅብኣ ስእሊ ወይ ስነ-ጥበባዊ ስራሕቲ ዝኣመሰሉ ንጥፈታት ክዋፈሩ ምግባር ሓጋዚ እዩ።

5.1 ስነ-ጥበብ በሰላታት ዩክርም - ብኸመይ

- ዘይርእ ምግላፅ፡- ስነ-ጥበብ ውልቀሰባት ብዘይቃላዊ ኣገባብ ዘለዎም ውሽጣዊ ምድንጋፅ፣ ቃንዛ፣ ስቓይ ንክገልፁ ውሑስ ቦታ ይህብ እዩ።
- ኣገባባት ምፅዋር፡- ስነ-ጥበብ ምፍጣር ንጭንቀት፣ ሕርቃን ጓሂ ጥዑይ መውፅኢ ይህብ። ናይ ስምዒት ምርግጋእ የዕቢ እዩ።

- ዓርሰ ተአማንነት ምህናፅ፡- ስነ-ጥበብ ናይ ምዕዋት ስምዒት ዘዕቢን ዓርሰ-ምትእምማን ዳግመ መስርሕ ህንፀት ምፍጣር ዘኸኸል እዩ።
- ሕወያትን ዕርቅን፡- ፕሮጀክትታት ስነ-ጥበብ ንማሕበረሰባት ኣብ ሓደ ብምርኻብ ርህራሄን ምርድዳእን የማዕብሉ እዮም።
- ዳግመ ህንፀት ማሕበረሰብ፡- ስነ-ጥበብ ናይ ሓገር ዕላማን ንመፃኢ ተስፋን ዝብል ስምዒት ምትሕብባርን የዕቢ እዩ።

ስንምቲ ንውሰድ

- ሓይሊ ምዝንታው ዛንታ ምጥቃም፡- ኢትዮጵያ ብስእላዊ ስነ-ጥበብ ኣቢሎም ልምዲ ምዝንታው ዛንታ ሃፍታም እዩ። ብጎንዒ ዝሓለፉ ውልቀሰባት ብስእሊ፣ ቅብኣታት፣ ቅርፃታትን ስእልታትን ኣቢሎም ነቲ ዘጋጠሞም ክገልፁ ምሕጋዝ ነቲ ተመክሮ ከይርሳዕን ከይድገምን ዘውፅእሉ መንገዲ ክህልዎምን የኸኸሉም እዩ።
- ሕወያት ብመዘቃን ሳዕስዒትን፡- ሳዕስዒትን መዘቃን ኣብ ባህሊ ኢትዮጵያ ዘይነፃፀሉ እዩም። ብመዘቃ ኣቢልኻ ህወያት ስምዒታት ንምግላፅ ዝገበር ውሑስ ክኸውን እንትኸውን ባህላዊ ትልሂታት ድማ ኣብ ኣካላውን ስምዒታውን ሕወያት ክሕገዝ ይኸኸል እዩ።
- ጉድኣት ንኸይትፈጥር ምኽሪ ክኢላታት ሕተት፡- ድሕሪ ጎንዒ ንዝገበር መስርሕ ምሕዋይ ትሮማ ስነ-ጥበብ ምጥቃም ከምዚ ዓይነት መስራሕቲ ኣዝዩ ተሃዋኪ ክኸውን ስለ ዝኸኸልን ሓደ ሓደ ግዜ ድማ ኣብ ልዕሊ ግዳያት ጉድኣት ክልዕል ስለ ዝኸኸል ናይ ክኢላታት ሓገዝ ወይ ፍሉይ ስልጠና ክድልዮ ይኸኸል።
- ተንቀሳቆስቲ ኣሃዲታት ስነ-ጥበብ ሕወያት፡- ናብ ርሑቕ ዓድታት ክጓዓዙ ዝኸኸሉ ናይ ስነ-ጥበብ ቀረብ ዝተዓጠቁ ተንቀሳቆስቲ ኣሃዲታት ምምዕባል ኣገልግሎት ስነ-ጥበብ ሕወያት ብቐጥታ ናብቶም ዘድልዮም ሰባት ምቕራብ ኣገዳሲ እዩ። ኢትዮጵያ ከም ብዙሓት ቦታታት ድሕሪ ጎንዒ ኣብ ዝገበር ፃዕርታት ምሕዋይ ስነ-ጥበባዊ ሕወያት ብምውህሃድ ልዑል ረብሓ ናይ ምርኻብ ዓቕሚ ኣለዎ።

ዘክር፡-

ባህላዊ ተነቓቓኒነት፡ መደባት ስነ-ጥበባዊ ሕወያት ክትነድፍን ክትትግብርን ከለኻ ኩሉ ግዜ ንባህላዊ ተሃዋክነት ቕዳምነት ምሃብ። ናይቲ ክባቢ ልምድታትን እምነታትን ምኽባር ከምኡ ውን ስነ-ጥበባዊ ስራሕቲ ምስቲ ማሕበረሰብ ከም ዝድመፁ ምርግጋፅ።

ዘላቕነት፡- ኣብ ምህናፅ ናይ ነዊሕ ግዜያት መደባት ምስ ናይ ክባቢ ዋንነት ምትኳር የድሊ። ንናይ ክባቢ ስነ-ጥበባውያን ምምልማልን ማሕበረሰባት ንሕወያትን ፅቡቕ ህይወትን ክብ ስነ-ጥበባዊ ሕወያት ንኸቕፅልሉ መሳርሕታትን ፀጋታትን ምዕጣቕን።

መዛተፅ ሕቶታት፡-

- ብስነ-ጥበብ ወይ ብኸልእ ፈጠራዊ መውፅኢታት ኣቢልኻ ስምዒታዊ ብፈታኒ ተመክሮታት ከተሰላስል ከም ዝኸኸልኻ ትዘክርዶ?

 - ሕተት፡- 5 ደቓይቕ ወሲድኻ ብዛዕባ ዓመት ነፀብራቕ ሓሳብ። ኣየናት ፅልግላጋት እዮም ክበድቲ ነይሮም ብኸመይክ ኣሰላሲልኻዮም?

- ኣብ ድሕሪ ጎንዒ ኣብ ዝርከብ ክባቢ ናይ ስነ-ጥበብ ቴራፒስት ግደ እንተወሲድና እንታይ ፀገማትን ርኽፃትን ክጋጥሞም ይኸኸል?

 - ፀገማት፡- ቋንቋን ባህላውን ዕንቅፋታት ኣብ መጀመርታ ንምትእስሳር ኣፀጋሚ ክገብሮ ይኸኸል እዩ።
 - ፀገማት፡- ኣብ ድሕሪ ጎንዒ ኣብ ዝርከቡ ኸባቢታት ውሑስ ፀጋታት ሎጂስቲካዊ ፀገማት ክቕርብ ይኸኸል እዩ።
 - ፀገማት፡- ምስ ትሮማ ዘጋጠሞም ውልቀሰባት ምስራሕ ስምዒታዊ ድኻም ዝፈጥርን ትዕግስትን ፅንዓትን ዝሓትት ክኸውን ይኸኸል።
 - ርኽፃት፡- ውልቀሰባትን ማሕበረሰባትን ንኸሓውዩ ምሕጋዝ ንምእማኑ ዘፀገም ዕግበት ዝህብ ተመክሮ ክኸውን ይኸኸል እዩ።
 - ርኽፃት፡- ስነ-ጥበባዊ ሕወያት ምስ ተሳተፍቲ ዓሚቕ ምትእስሳርን ምትእምማንን ክዕቢ ይኸኸል።

- ሓደ ዘሕዝን ፍፃመ እንተዘጋጥመኻ ኣካል ናይ ስነ-ጥበባዊ ሕወያት ክትከውን ድልዉ ኣእምሮ ምሃለወኻ ድዩ?

 - ዘተ፡- እቶም ተሳተፍቲ እቲ ተመክሮ ኸመይ ክኸውን እዩ ዝብል ግምት ኣለዎም?

እዚ ንግበር

ንሰላምን ናይ ፈጠራ መንፈስን ሓቦ፣ ወነ፣ ኒሕ ኣለካ ዶ?

ንሱ ናብ ተግባር ንቅይሮ! ኣብ ማሕበረሰብኩም ህንፀት ሰላም ንምድንፋዕ #ArtForPeace ዝብል ንጥፈትኩም ብኸመይ ከም ኢትፈጥሩ ኣብዚ ንመርኣይ ቐሪቡልኩም ኣሎ።

1ይ ብርኪ:- ቐንዲ ጉዳይ ምግላፅ:- ኦቲ ቐንዲ ክትፈትሐ እትደለ ፀገም እንታይ እዩ? ንመን ክተነቓቕሕ ኢኻ? እንታይ ናይ ሰላም ቴማ ኢኻ ክትድህስስ? ዕላማ ጎስጓስካ እንታይ እዩ? ድሕሪኡ በቲ ዘሎካ ፀጋታት (ከም በጀት፣ ግዜን ክእለትን) ተመርኩስካ ንጎስጓስኻ ምረፅ።

ዘክር:- ምስቲ ስነ-ጥበባዊ ስራሕቲ ዝተካሰሰሩ ባህላዊ ሃይማኖታዊ ወይ ፖለቲካዊ ተነቓቕነትን ሓደጋታትን ክትግምግሞም ኣለካ።

2ይ ብርኪ:- ፈጠራዊ ኩነት:- ብኢንተርኔት ዝፍጠሩ ፀገማት ናይ ከባቢ ስነ-ጥበብ ፕሮጀክታት ስነ-ጥበብ ምርኣት ወይ ዝተጠቐሙ ፍጥረታት ኹሎም ይተባብዑ! ምውጣንን ምውዳብን ማለት ናይ ግዜ ተለላ ምቕማጥ፣ ቦታታትን ንዋትን ምርካብ፣ ፍቓደኛታት ምምዘጋብን ብማሕበራዊ መራኽቢ ብዙሃን፣ ናይ ከባቢ መራኽቢ ብዙሃንን ብበረርቲ ወረቐት ምውዕዋዕ ማለት እዩ።

3ይ ብርኪ:- ንስራሕካ ዝኸውን መድረኽ ምፍጣር:- መርበብ ሓበሬታ ማሕበራዊ መራኽቢታት መርበብ ሓበሬታ ወይ ብኣካል ስነ-ጥበብ ንምርኣት ዝቐርብ ቕቡል ቦታ። ካልኣት ክሕጎሱን ክነቓቕሑን ግበሩ! ስነ-ጥበባዊምን ናይ ሰላም ዛንታታቶምን ብምክፋል ክፅንበሩ ሕተቶም። ዓበይቲ ዕላላት ዘበገሱ ናይ ስነ-ጥበብ ዝርርባት ዓውደ-መፅናዕትን ምይይጣትን ውጥን። ንኹሎም ተሳተፍቲ ኣመስጊና ዝተፈላለዩ ድምፅታት ነኹብር።

4ይ ብርኪ:- ቐፂልኻ ድማ ናይ ብሓቂ ትርጉም ዘለዎ ለውጢ ኣምፅኡ:- ነቲ ዘገርም ጎስጓስኻ ብስእልታት ቪድዮታትን ውልቃዊ ዛንታታትን ምቕራፅ። ዓወታትካን ኣብ ከባቢኻ ዘሎ ማሕበረሰብ ዘሕደሮ ፅልዎን ኣካፍል። ብዘዕባ ብቴክኖሎጂ ዝተመቐቐዎ ዶታዊ ጥቕዓት (TFGBV) ጉዳይት ምትሕብባር ወይ ካልኣት ምንቅስቃስ ምምሃር ሕሰብ።

5ይ ብርኪ:- ንኻልኣት ነቓቕሕ #ArtForPeace ዝብል ዝገርም ጎስጓስኻ ኣካፍሉና ፈጠራ ብኸመይ ሰላም ከምፅእ ከም ዝኸእል ድማ ነርኢ!

መዛተይ ሕቶታት:-

- ፈጠራኻ ሰላም ንምስፋን ክትጥቀመሉ ዝሓሰብካሉ ኣጋጣሚ ነይሩ ዶ?
- ንማሕበረሰብኻ ኣብ ግምት ብምእታው ካብ ንጥፈታት ህንፀት ሰላም ኣዘዩ ረብሓ ዝረክብ መን እዩ? ዕላማ እትገብረሉ ፍሉይ ዲሞክራጲካዊ ወይ ዕድመ ጉጅለ ኣሎ ድዩ?
- ብሓፈሻ ዘለካ ግዜን በጀትን ኣብ ግምት ብምእታው ንምውዳብ ኣዘዩ ግብራዊ ዝኸውን ኣየናይ ፕሮጀክት ስነ-ጥበብ እዩ?

መዘኻኸሪ አመላካች

ተሳሳቶች

- 76 ስልጠና ምውዳብ
- 76 መደብ ክፍለ ግዜኝ
- 80 መሰረታዊ ስልጠና
- 81 ምምቻቸው ናይቲ ኣኼባ
- 84 ሓሳባት ዓርሰ-ነፀብራቕ

1. ስልጠና ምውዳብ

ዓውደ መፅናዕትታት ብዓውት ምቕራብ ኣብ ኢኹል ምድላውን ንትምህርትን ምዕባለን ሰባት ንምድጋፍ ተወፋይነትን ይምርኮስ።

እዚ መምርሒ እዚ ንዓኻ ዝሕግዙ ሜላታት ምክርታትን ንጥፈታትን ዘቻልል እዩ።

2. መደብ ክፍለ ግዜኝ

ትኩረት ምምራፅ

ከም ኣሰልጣኒ/አመላካሪ መጠን ነዘም ዝስዕቡ ሕቶታት ሕሰብ፡-

- ቐንዲ ትኩረት ናይቲ ስልጠና እንታይ ከም ዝኸውን ውሰድ።
 - o ተሳተፍቲ ክመሃርዎ እትደልዎሎ ሓደ ነገር እንታይ እዩ? ትኩረትካ ፍሉይ ክኸውን ይግባእ። ዕላማ ናይቲ ስልጠና ብንፁርን ብቐሊሉን ኣብ ሓደ ሓረግ ክትገልጹ ምስ እትኸእል ዕላማኻ ኣነፃርካዮ ኣለኻ። ነዛ ሓንቲ ሓረግ ፅሓፍ፣ ስለዚ ኣብ ዕላማኻ ንክትፀንሕ ስልጠናኻ ክትውጥን ክለኻ ክትውከስ ትኸእል ኢኻ።
- እቲ ሸቶ ምስ ተፃሕፈኻ ነዘን ሕቶታት እዚኣተን ኣብ ግምት ኣእትውን፡-
 - o እቲ ስልጠና ነቲ ዕላማ ከም ዘማልእ ንምርግጋፅ እንታይ ክትገብር ትኸእል?
 - o እንታይ ፀገማት ክለዓል ከም ዝኸእል ግሚትካ ኣቐዲምካ ክትፈትሖ ክትፍትን ትኸእል ዲኻ?
 - o ብዛዕባ እንታይ ተዛመድቲ ኣርእስታት ክትዛረቡ ክትዳሎ ኣለካ?
 - o ነገራት ካብ ግዜኻም ንክይወፁ ኣቐዲምካ እንታይ ሕግታት ክተቐምጥ ኣለካ?

መዘኻኸሪ ምልኣኽ

- ቅድሚ እቲ ስልጠና ሓሙሽተ መዓልቲ ንኹሉ ኣገዳሲ ሓበሬታ ዘጠቓለለ ኣጀንዳ ንተሳተፍቲ ምልኣኹ፡-
 - o ኣንፈታት ናብቲ ስልጠና ዝካየዱሉ ቦታ
 - o እቲ ስልጠና መዓዝ ከም ዝጀምርን እቲ ስልጠና ኣብ ምንታይ ሰዓት ከም ዝውዳእን ልክዕ ሰዓት
 - o ኣብቲ ስልጠና እንታይ ኣርእስትን ንዋትን ክሸፈን እዩ።
- ንተሳተፍቲ ዝኸነ ፍሉይ ረጅሒታት እንተሃልዩ ከም መሰረታዊ ርድኢት እንግሊዝኛ ወይ ዝተወሰነ ብርኪ ትምህርቲ ኮምፒተር እንተሃልዩ ንገርም።
- ቅድሚ ክልተ መዓልቲ ዓውደ መፅናዕቲ ብዛዕባ እቲ ስልጠና ንተሳተፍቲ ኸልእ መዘኻኸሪ ስደዱ።

ትሕዝቶ ምድላው

እቲ ስልጠና ንክዕወት ነቲ እተምህር ትሕዝቶ ክትፈልጡ ኣለካ። ንሕና ንምህር ንክእል እንፈልጦ ጥራሕ ኢና።

ንምምሃር ድልው ንምጻን ነዘም ዝስዕቡ ምክርታት ተኸተሉ፡-

- ከምቲ ኣብ ላዕሊ ዝተዘተየሉ ቐንዲ ዕላማ ናይቲ ክፍለ ዳግመ-ግምት ግበር። ድሕሪኡ ነዚ ትኩረት እዚ ተጠቐምካ ነቲ ስልጠና ዝኸውን መደብ ትምህርቲ ፍጠር። እንታይ ከም ዝሸፈንን መዓዝ ከም እትሸፈንን ድልወ ኩን። ኣብ እዋን ስልጠና ክሸፍኖ እዩ።
- ኩሉ እቲ ንዋት ኣንቢብካዮ ከም ዘለኻን ፅቡቕ ጌርካ ከም ዝተረዳእካዮን ኣረጋግፅ።
- ተሳተፍቲ እንታይ ሕቶታት ክህልዎም ከም ዝኸእል ሕሰብ እሞ ነዘም ሕቶታት ብኸመይ ከም እትምልሶም ሕሰብ።
- ተሳተፍቲ እንታይ ዓይነት ትሕዝቶ ክደናገር ከም ዝኸእል ኣብ ግምት ብምእታው ሰለስተ መገድታት ንምግላፅ ምሕንፃፅ።
- ኣስተምህሮኻ ምስ ድሌታቶምን ዓቕሞምን ምእንቲ ክተመዓራርዮ ብርኪ ፍልጠትን ክእለትን ተሳተፍቲ ውሰድ።
- ዝኸነ ቪድዮ ወይ ድምዒ ትሕዝቶን ኸመይ ጌርካ ከም እትፃውቶን ከም እትፈልጡ ኣረጋግፅ።
- ቅድሚ እቲ ስልጠና ንኣዕሩኽን ቤተሰብን ኣርእስቲታትን ሓሳባትን ምግላፅ ምልምማድ ይሕግዝ። ብዙሕ ግዜ ንሓደ ነገር ኣብ ምግላፅ ብዝሰራሕካ መጠን ዝቐለለ ይኸውን። ስለዚ ቅድሚ እቲ ስልጠና ኣብ ክልኣት ተለማመድኻ ኣብ መዓልቲ ስልጠና ድማ ኣዘዩ ድሉው ምጻንካ ክስምዓካን ናብ ኣዕሩኽትኻን ኣባላት ስድራቤትኻን ጠቓሚ ሓበሬታ ዘርገሕካ ኣለኻ።

ዘድልዩ ንዋት

- ነቲ ክፍለ ጊዜ ዝኾነ ፀጋታት ወይ ንዋት የድልየኩም ድዩ? ሓዚ ኣክብዎም፣ ከም መምርሒ ሜዳ ወይ ኻልእ ኣብ እዋን ስልጠና ክትጥቀሙሉ እትደሊ ንዋት።
- እቶም ተሳተፍቲ እንታይ ዓይነት ንዋት ክድልዩም እዩ? ወረቓት? ብርዒታት? ዝኾነ ዝተሓትመ ነገር ኣሎ ድዩ?

ሎጂስቲክስ ናይቲ ኣኼባ

- ነቲ ክፍለ ጊዜ ክትውጥን ክለኻ ነቲ ዝገለፀካዮ ሽቶ ኣብ ኣእምሮኻ ምሓዝ። ተሳተፍቲ ክመሃርዎን ሒዞም ክወስዱን ዝኽእሉ ሓንቲ ነገር ጥራሕ እንተትህሉ እንታይ ምኾነ?
- ክንደይ ጊዜ ኣለካን የድልየካን? ምውስዋስ ኣካላት ኩሉ ጊዜ ካብቲ ትፅቢት ዝገበረሉ ንላዕሊ ጊዜ ይወስድ፣ ስለዚ ኣብ እኹል ጊዜ ሃነፅ።
- እንታይ ዓይነት ቦታ ወይ መሳርሒታት ኣለካ?
- ክንደይ ተሳተፍቲ ክህልዉ እዮም? ካብቲ ትፅቢት ዝገበረሉ ንላዕሊ ወይ ካብቲ ትፅቢት ዝገበረሉ ዝወሓደ ሰባት እንተሃልዮም ነቲ ስልጠና ንምትዕርራይ መደብ ኣውፅእ።
- እቶም ተሳተፍቲ ቁልፊ ነጥብታትካ ተረዲኦምዎም እንተኾይዩም ምፍታሽ ሕሰብ። ኣብ መወዳእታ ናይቲ ስልጠና እንታይ ዓይነት ንዋት ከም ዝሸፈንካን እቶም ተሳተፍቲ ኣብ ክእለት እንታይ ከም ዝረኽቡን ብሓፃሩ (ኣብ ትሕቲ 5 ደቓይቕ) ኣጠቓልል።

ኣየናይ ዓይነት ቅዲ ኣመሃህራ እዩ ንኣርእስትኻን ንሰማዕትኻን ዝበለፀ ዝሰማማዕ? ውህደት ብዙሕ ዝተፈላለዩ ዓይነት ኣስተምህሮ ተጠቐም።

ክትጥቀሙሉም እትኽእል ቅርፅታት ኣመሃህራ እነሆ:-

- ኣስተምህሮታት ንሓደ ኣርእስቲ ንምትእትታው ምቐወ እዩ። ኣስተምህሮታት ክሳብ 30 ደቓይቕ ወይ ትሕቲኡ ምሓዝ ብኣዝዩ መስተጋብራዊ ነገር ተኸተልዎ። ኣስተምህሮ ክትህብ ክለኻ ኣብ መጀመርታን መወዳእታን ዘሎ ኣገዳሲ ነጥብታት ኣጠቓልል።
- ድሕሪ ኣስተምህሮ ምይይጥ ሓጋዚ እዩ። ንዘተ ንምልዕዓል ዝሕገዙ ክፋት ሕቶታት ድሉዋት ይኹኑ። ክፋት ሕቶ ትኽክል እወ/ኣይፋል ዝብል መልሲ የብሉን ግን ድማ ነፀብራቕ ሓሳብ ዘፍቅድ እዩ። ኣብነታት ክፋት ሕቶታት:-

- ነቲ ኣብ ማሕበረሰብካ እተማሃርካዮ ብኸመይ ኣብ ግብሪ ክተውዕሎ ትኽእል?
- ኣየናይ መዳይ ናይቲ ኣርእስቲ እዩ ንምርዳእ ኣዝዩ ኣፀጋሚ?
- ሰባት ብእንተርኔት ዝራኽቡሉ ኣገባብ ብኸመይ ክንቅይሮ ንኽእል ይመስለኩም?

መብዛሕትኡ ጊዜ ዘተ ካብቲ ትፅቢት ዝገበረሉ ንላዕሊ ጊዜ ይወስድ ። ስለዚ ኣቐዲምካ ናይ ጊዜ ገደብ ኣቐምጥ እም ንተሳተፍቲ ነዚ ነገሮም። “ሓዚ ነዚ ኣርእስቲ እዚ ን10 ደቓይቕ ክንዛተየሉ ኢና ድሕሪኡ ድማ ክንሰገር ኣለና” ምባል ቐለል ክኸውን ይኽእል እዩ።

- ንሓደ ነገር ብኢድኻ ኸመይ ጌርካ ከም እትሰርሖ ክተርኢ ኣብ ዘድልየካ እዋን ምርኢታት ዝበለፀ ይሰርሖ። መብዛሕትኡ ጊዜ ኣብ ቅድሚ እቲ ጉጅለ ስጉምታት ምርኣይን ድሕሪኡ ነፍሲ ወከፍ ተማሃራይ ባዕሉ ክገብሮ ክፍትን ምግባር ፅቡቕ ሓሳብ እዩ። በዚ መንገዲ እዚ ተሳተፍቲ ነቲ ንስኻ ዘርኣኻዮ ክደግምዎ ይኽእሉ ድዮምወይስ ሓገዝ ንምርዳእ ዘድልዩም መዳያት እንተሃልዮም ብኡንብኡ ክፈልጡ እዮም።
- ብእንተርኔት ዝገበር ትምህርቲ ሰልጠንቲ ብዛዕባ ፍሉይ ክእለት ክመሃሩ ኣብ ዘድልዩም እዋን ቪድዮ ወይ ድምፂ ንዋት ኣብ ትምህርቲ ክሕገዝ እንተሎ ወይ ድማ ንባዕልኻ ዝፍትን ንጥፈታት (ከም ኩይዝ) ንመስርሕ ትምህርቲ ሓጋዚ ኣብ ዝኾነሉ እዋን ሓጋዚ እዩ።
- ግደፀወታ ኣብ ናይ ምምሳል ሃዋህው ሓድሽ ክእለት ምውሳኔን ካብቲ ካብ ካልኦት ተሳተፍቲ ዝመፀእ ግብረ መልሲ ምምሃርን የካትት።
- ብዙሓት ተሳተፍቲ እንተሃልዮም ብጉጅለ ስራሕ ፅቡቕ ሓሳብ እዩ። ነቲ ዓቢ ጉጅለ ኣብ ኣናኸሽተይ ጉጅለታት ክትበታትዩ ትኽእል ኢኻ፣ እዚ ድማ ኣዝዩ ክራኽቡን ዝቐለለ ጊዜ ንኸዛተዩን ሕቶታት ንኸሓቱን የኽእሉም። ናይ ጉጅለ ስራሕ ኣብ እትጥቀሙሉ እዋን ነቶም ተሳተፍቲ ነቲ ዕማማት ንምፍፃም ክንደይ ጊዜ ከም ዘለዎም ንገርምን እቲ ጊዜ ዳርጋ ምስ ወድኢ ናይ ስለስተ ደቓይቕ መጠንቀቕታ ሃቦምን።
- መፅናዕቲ ፍፃመታት ተማሃሮ ሓድሽ ሓበሬታ ኣብ ዓውዲ ንምእታው ክሕገዎም ይኽእል። ነቲ መረዳእታ እናሰርሖን ምስ ዝምልከት ኹነታት እናተዛመዱን እንከለዉ ድሒሮም ነቲ ሓበሬታ ንኸዝክሩ ዝሕገዎም ኣእምሮኣዊ ምትእስሳር ይፈጥሩ።

3. መሰረታዊ ስልጠና

- ከም አመሳጻሪ ዘለካ ግደ አስተብህል**
እቲ አመሳጻሪ ኣብቲ ናይ ትምህርቲ ተመኩሮ ዓቢ ግደ ኣለዎ። ሓደ አመሳጻሪ ክገብሮ ዝኸኸል ኣገዳሲ ነገራት ሓደ ንተሳተፍቲ ውሑስን ደጋፍን ሃዋህው ምፍጣር እዩ። ተሳተፍቲ ሕቶታት (ዋላ' ውን ቅኑዓት) ክሓቱ ምቹዉ ክስምዖምን ዋላ' ውን መልሶም ትኸክል ምዃኑ ርገፀኛታት እንተዘይኾኑ ክዛረቡ ከምዝኸኸሉ ክፈልጡን ኣለዎም።
- ቃና ምቕማጥ**
ሰባት ኣብ ደጋፊን ምሕዘነታዊን ሃዋህው ብኣዝዩ ውፅኢታዊ መንገዲ ይመሃሩ። ካብ ኣተሓሳስባ ክሰብ ምርጫ ቃላት መግለጺ ገፅን ቃና ድምፅን ኩሉ ነቲ ስልጠና ኣሉታዉን ኣዉንታዉን ተፅዕኖን ይኸኸል እዩ። ንውሓት ግዜ ናይቲ ስልጠና ኣብ ኣእምሮኻ ዝኸበደካ ነገር ገዲፍካ ኣብ ኣዉንታዊን ደጋፍን ምዃኑ ኣተሰተብህል ኢኻ።
- ተሳተፍቲ ምውፋር**
ኣብ ሙሉእ እቲ ስልጠና ተሳተፍቲ ምውፋር ኣገዳሲ እዩ። ሰባት ኣብቲ ትምህርቲ ምስ ዝሰተፉ ኣዝዩ ይመሃሩ። ሓደ ካብቲ ተሳተፎ ንምዕባይ ዝሕገዝ መንገዲ ብዙሕ ሕቶታት ምሕታትን ኹሎም ተሳተፍቲ ኣበርክቶ ክገብሩ ምትብባዕን እዩ።
- ነቲ ስልጠና ምምራሕ**
ከም አመሳጻሪ መጠን ሓላፊ ስልጠና ንስኻ ኢኻ ነቲ ስልጠና ኣብ ዝተመደበሉ ግዜን ኣብ ትሕቲ ቁፅፅርን ምቕማጥ ድማ ናትካ ይምልከት። ምስ ክበድቲ ኹነታት ክበድቲ ተሳተፍትን ዘይተፀበኻዮ ኹነታትን ክትገጥም ክግደድ ይኸኸል እዩ። እቲ ፀገም ዝኾነ ይኹን ይኹን ብዘየገድስ ክትቆፃፀርን ክተመሓደርን ሓላፍነትካ እዩ።
- ግዜ ምምሕዳር**
ተሳተፍቲ ብተለምዶ ናይ ጉጅለ ዘተ ይፈትዉን ሓሳባቶምን ተመኩሮታቶምን ክካፍሉ ይደልዩ። ከም ውፅኢቱ ድማ ምይይጥ ብዙሕ ግዜ ክወስድ ቕሊል እዩ። መዓዝ ሓደ ዘተ ደው ኣቢልካ ናብቲ ዝቕፅል ክፋል ናይቲ ስልጠና ክትሰግር ከም ዘለካ ምፍላጥ ኣገዳሲ እዩ። ኣብ መደብኻ ክትፀንሕ ከምዘለካን ተሳተፍቲ እቲ ስልጠና ምስተዛዘመ ኣዝዩ ክዛተዩ ከምዝኸኸሉን ብምግላፅጥራሕ ክገበር ይከኣል እዩ። ተሳተፍቲ ዳርጋ ንኹሉ ንጥፈታት ክንደይ ግዜ ከም ዘለዎም ኣቐዲምካ ምሕባር ከም ዝሕገዝ

አስተውዕል። ስለዚ ቅድሚኡ ኣስተምህሮ ምጅማርካ ሓደ ሰብ ክሰብ መዓዝ ከም ዝዛረብ ንገሮም። ቅድሚኡ ናይ ጉጅለ ስራሕ ወይግደፀወታ ክንደይ ግዜ ከም ዘለዎም ንገሮም። እዚ ብኣዝዩ-ብዝተሓባበረ መጠን ከምኡ ውን ኣብመደብኻ ብዝሕለፍኻ መጠን እቲ ስልጠና ብኣዝዩ ስሉጥ ክኸውን እዩ።

ክስተውዕቶ:-

- #defyhatenow ኣሰልጠንትን ኣቕረብትን ነዚ ሓዚ ዘሎ ጎንዒ ብዝምልከት ፖለቲካዊ ርእይቶ ክካፍሉ የብሎምን።
- ተሳተፍቲ ኣብ ፖለቲካዊ ክትዕ ክዋፈሩ ወይ ፀርፊ ክድርብዩ ኣይግባእን። ከም ኣሰልጣኒ ዘለካግደ ዘተ ናብ ፖለቲካ እንተተመሊሱ ደው ምባል እዩ።
- ካብቲ ቐንዲ ኣርእስቲ ዝወፅእ ሰብ ደው ክተብሎ መሰል ኣለካ።

4. ምምኛቻው ናይቲ ኣኽባ

- ናይ ተሳተፎ ወረቐት
- ናይ መገዳዘያ መተባብዒ ወረቐት (ኣድላዩ እንተኾይኑ)
- ቅጥዒ ዳህሳስ ግብረ መልሲ
- ናይ ንጥፈታት ፀብባብ ቅጥዒ
- ስእልታት/ቪድዮታት (ሰነዳ/ሰኣላይ፣ መቕረቢ ድምዒ)
- ፕሮጀክተር (ኣድላዩ እንተኾይኑ)
- ፍለጥቻርትን ብርዕን
- ተርጉምቲ (ኣድላዩ እንተኾይኑ)
- ናት ዝሕዝ

መደብ (ሐንቲ መዓልቲ) [ከም ኣብነት]

ግዜ	አርእቲ
08:30 - 09:00	መእተዊ ስልጠናን ዕላማታትን (አስተምህሮ)
9:00 - 10:00	ብዛዕባ ፕሮፖዥናን ናይ ሓሶት ዜናን (አስተምህሮን ኣናእሽተይ ጉጅለ ዘተን)
10:00 - 11:00	ዘተ ብዛዕባ ምቅላል ናይ ፅልኢ ዘረባ ኣብ ማሕበራዊ መራኽቢታት (ጉጅለ ስራሕ)
11:00 - 11:30	ሻሂ ዕረፍቲ
11:30 - 13:00	ማሕበራዊ መራኽቢታት መድረኻት- ትዊተር፣ ኤፍ . ቢ፣ ኢንስታግራም፣ ዩቲብ (ስልፍታት ጉጅለ ስራሕ)
13:00 - 14:00	ናይ ምሳሕ ዕረፍቲ
14:00 - 14:30	ኸመይ ጌርና ናይ ኦንላይን ጎስጓሳት ንፈጥር (አስተምህሮ)
14:30 - 15:30	ድልዳል ህላወ ማሕበራዊ መራኽቢታት ንምህናፅ ንምምቕቓው ዝሕገዙ ፀገማትን ርድኢታትን (ናይዘተመደብ)
15:30 - 15:45	ዕረፍቲ
15:45 - 17:00	ኣብ ኢንተርኔት ህላወኻ ንምምሕዳር ዝሕገዙ መሳርሒታት (አስተምህሮ መርኣያ ናይ ጉጅለ ስራሕ)
17:00 - 17:30	ግብረ መልሲን ንቕድሚት ዘለና መንገድን

ምልሳይ ክፍሰ ግዜ

- ምስ ሰማዕትኻ መተኣታተዊ መድረኽ ፍጠር፤**
ኩሉ ሰብ ምስ መፀኢንካዕ ደሓን መፃኢኩምኩሉ ሰብ ናብቲ ክፍሰ ግዜ ብምእታዉ እቲ ስልጠናን ዕላምኡን የላልዮና። ነዚ ግዜ እዚ ትፅቢታት ንምቕማጥን ዝደለኻዮ ሃዋህው ንምፍጣርን ተጠቐመሉ ኢኹም። ኣብቲ ስልጠና ህድኣት ዝተመልኦ ክኸውን ትደሊ ዲኻ? ሙወቕ ዝበለ ኸን? ቀሊል ድዩ ወይስ ሰላማዊ? ዝሓተልኻ? እቲ ስሚዒት ኣብ ትሕቲ ቁፅፅርካ እዩ ዘሎ። ኩሉ ሰብ ኣብቲ ናይ ተሳትፎ ወረቐት ከም ዝፈረመ ንምርግጋፅ ሕተት።
- ሎጂስቲክስ**
ኣብ መጀመርታ ናይቲ ዓውደ መፅናዕቲ ንሓፂር እዋን ገለ ሕግታት ከተቐምጥ ከም ካልኣት ክዘረቡ ክለዉ ምክብባር ወይ ፖለቲካ ዘይምዘታይ ኣገዳሲ/ ተመራፂ እዩ። ከምኡ ውን ሎጂስቲክስ ዳግመ-ግምት ግበር፣ ከም መሕቢ፣ ኢድን ግልጋሎት ሽቓቕን ወዘተ ኣበይ ከምዘሎ ንሕባር ፈትን።
- ልዕሊ ኣጀንዳ ምኻድ**
ምስ ተሳተፍቲ ብሓባር ኣብ ኣጀንዳ ምጉዳዝ። ዕላማን ዕላማን ናይቲ ዓውደ መፅናዕቲ ዳግማይ ምክፋል ኣይትረስዑ። እንታይ ከም ዝመሃሩ ብኣዘዩ ብዝተረድኡ መጠን ኣዘዩ ክዋፈሩ ይኸእሉ። እቲ ቐንዲ ነጥቢ ናይቲ ስልጠና ኹሎም ተሳተፍቲ ንክርእይዎ ክትፅሕፍዎ ትኸእሉ ኢኹም። ከም “ሎሚ ብዛዕባ x ክመሃር እዩ” ዝብል ቐሊል ክኸውን ይኸእል እዩ።

ኣብ እዋን ምክፋት ክፍሰ ግዜ

- ካብቲ ቐሊል ጀሚርካ ናብቲ ዝተሓላለኸ ስገር፣ ብፍላይ ሓደሽቲ ሓሳባት ክተተኣታቱ እንተኸይንካ። ኩሉ ሰብ ይርድኦ እንተኸይኑ ኣረጋግፅን ቅድሚ ናብ ሓድሽ ኣርእስቲ ወይ ዝቕፅል ቁልፊ ነጥብኻ ምስጋርካ ተሳተፍቲ ሕቶታት ክሓቱ ፍቐደሎም።
- ንሕቶታት ግዜ ፍቐደሎ፣ ሕቶታትን ምይይጥን ግን ካብቲ መደብ ክይድርብዮ። ኣብ መደብኻ ተጣበቕ።
- ኣብ መወዳእታ ነፍሲ ወከፍ ናይ ግዜ ፍልልይ ነቶም ኣገደስቲ ነጥብታት ኣጠቓልል።
- ብዝተኸእለ መጠን ቐሊል ቋንቋ ተጠቐም። ኣብ እትምህረሉ እዋን ንፁር ሓሳባትን ቋንቋን ዝበለፀ እዩ።

ዘትግበሩ ስራሕቲ

- ብዛዕባ ጉጅላዊ ስራሕን ካልእ ንጥፊታትን ንፁር መምርሒታትን ግዘን ሃቡ።
- ካብኡ እንታይ ክረብሑ ከም ዝፅበዩ ግለፅ።
- ካብቲ ንጥፊት ርእይቶን ምክፋልን እንተደኣ ኣድልዩ እንታይ ክትፈልጥ ከም እትደሊን እቲ ጉጅላ ኣብ መጀመርታ ብኸመይ ከም ዘካፍልን ንፁር ኩን። ንኣብነት “ኣብ መወዳእታ ሓደ ኣባል ጉጅላ ሰለስተ ቐንዲ መምሃሪ ነጥብታቱ ከካፍል ይግባእ። ነዚ ምስ ጉጅላ ንምክፋል ዝለዓለ ናይ ሓደ ደቕቕ ግዜ ክህልዎም እዩ።”

3-2-1 ግብረ መልሲ ክፍለ ግዜ

ኣብ መወዳእታ ነፍሲ ወከፍ መዓልቲ ስልጠና ንናይ ግብረ መልሲ ክፍለ ግዜ መደብ ግበር። ነፍሲ ወከፍ ተሳታፊ ወረቐት ይወገቦ ኣብኡ ድማ ክፅሕፍ ይሕተት፡-

- ሰለስተ ዝተምሃርዎም ነገራት
- ክልተ ኣብ ስርሖም ወይ ህይወቶም ክጥቀሙሉ ዝሓሰቡ ነገራት
- ክሳብ ሓዚ ዘላቶም ሓንቲ ሕቶ

ነዚ ርእይቶ ኣኪብካ ኣንብቦ እሞ ንፅባሒቱ ሕቶታት ንምንፃር ዝሕግዝ እንታይ ክግምገም ከም ዝኸእል ንምርኣይ። ናይ ሓደ መዓልቲ መደብ እንተኾይኑ ነዚ ግብረ መልሲ ተጠቐምካ እንታይ ፅቡቕ ከም ዝኸደን ኣብ ዝቕፅል እዎን እንታይ ክትቅይር ከም ዘለካን ነቲ ስልጠና ንምምሕያሽ ክትፈልጥ።

መዕፀዊ ክፍለ ግዜ

- ኩሉ ሰብ እንታይ ከም ዝተምሃረ እንታይ ክእለት ከም ዝረኸበ ተስፋ ትገብር ኣጠቓሊልካ ነቲ ዝተማህሮ ብኸመይ ኣብ መዓልታዊ ህይወቱ ኣብ ግብረ ክውዕል ከም ዝኸእል ብሕፅር ዝበለ ተዘራረብ።
- ነቲ ኣብ መጀመርታ ስልጠና ዝፀሓፍካዮ ሓረግ ተመሊስካ ነፅር፡- “ሎሚ x ክመሃር እዩ።” እቲ ሓረግ ናብ “ሎሚ x ተማሃረ” ክቕየር ከም ዝኸእል ተሰማሚዖም እንተኾይዮም ነቶም ጉጅላ ሕተቶም።
- ንጉጅላ ነቲ ኣዘዩ ጠቓሚ ኾይኑ ዝረኸብዎ ክስተንትኑን ከካፍሉን ሕተቶም።
- ንኹሉ ስለ ዝመፃእኩም የቐንዩልና። ዝኾነ ዝቕፅል ስጉምታታት ኣድላዩ እንተኾይኑ ግለፅ።

5. ሓሳባት ዓርሰ-ነፀብራቕ

ድሕሪ እቲ ስልጠና እቲ ስልጠና ብኸመይ ከም ዝረኸብዎ ዝሃብካዮ ርእይቶን ሓሳባትካን ዳግም መሊስኻ ርእ። ነቲ ኣብ መጀመርታ ዘቐመጥካዮ ሸቶ በዓሕካዮ ዲኻ? እወ እንተኾይኑ ንክትዕወት

ዝሓገዘካ ኾይኑ ዝተሰምዓካ ፅሓፍ። ሓደ ፍሉይ ክፍለ ግዜ ድዩ ነይሩ? ሓደ ነገር ብኸመይ ከም ዝቐረበ ቅርባይታድዩ? ቁልፊ ቕፅበታዊ/ወሳኒ ግዜ መግዝ ነይሩ?

ነቲ ዕላማ እንተዘይበዓሕካዮ ነቲ ስልጠና ዳግም ገምግሞ እሞ እንታይ ከም ዝተገገዩ ውሰድ። እቲ ዕላማ ዘይክውንታዊ ነይሩድዩ? እቲ ስልጠና ብእኹል መልክዑ ኣይተሓሰበን ድዩ? ገለ ንዋት ድዩ ጎዲሉካ ድዩ? ብዙሕ ኣስተምህሮታት ተጠቐምካዲኻ? ኣብ ዝቕፅል ግዜ ኣዘዩ ዕዉት ክትኸውን እንታይ ክትቅይር ትኸእል?

መቐፃፀሪ ዝርዝር

ኣብ መወዳእታ እቲ ስልጠና ኹሎም እዞም ዝስዕቡ ኣኪብና ምስታ ጉጅላ ኣካፍሉ፡-

- ኣብቲ ስም ዝርዝርኹም ዘለዎ ናይ ተሳትፎ ስም ዝርዝር ፈርሙ የተሟላ
- ብዝተማልአ መጓዓዝያ፣ መተባበሪ ክፍሊት ምልኡ (ኣድላዩ እንተኾይኑ)
- ብዝተማልአ ዳህሳስ ግብረ መልሲ ቕጥሚምልኡ
- ብዝተማልአ ንጥፊታት ፀብባብ ምልኡ
- ስእልታት/ ሺድዮታት
- ዝኾነ መዘኛኸሪታት ኣብ ፍሊፕ ቻርት ወይ ፖስት-ኢት (ስእሊ ዝተሳእለን ዝተፃሕፈን)
- ናይ ጉጅላ ዘተ መዘኛኸሪታት ተኣኪቡ
- ካብ ተሳተፍቲ ብድምዒ ዝረኸብናዮ ግብረ መልሲ

